

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ТУЖИЛАЦА
И ЗАМЕНИКА ЈАВНИХ ТУЖИЛАЦА СРБИЈЕ

PARTNERI
za demokratske promene
SRBIJA

TRANSPARENTNOST, PRIVATNOST I PRETPOSTAVKA NEVINOSTI

tužilaštvo – mediji – građani

TRANSPARENTNOST, PRIVATNOST I PRETPOSTAVKA NEVINOSTI

tužilaštvo – mediji – građani

Transparentnost, privatnost i pretpostavka nevinosti tužilaštvo – mediji – građani

Urednici:

Ana Toskić
Uroš Mišljenović

Autori:

dr Jelena Kleut
Dragana Prodanović
dr Marina Matić Bošković
Svetlana Nenadić
Goran Jovanović
Radovan Lazić

Nina Andulajević
Tamara Bogojević
Đorđe Ivanović
Ivan Kuzmanović
Nikola Maticki
Lana Nanovski

dr Goran Ilić
Tomo Zorić
Uroš Mišljenović
Đina Nedović
Zoran Strika
Bogdan Vinka

Izdavač:

Partneri za demokratske promene Srbija

Za izdavača:

Blažo Nedić

Dizajn i prelom:

Kliker Dizajn, Beograd

Štampa:

Manuarta, Beograd

Tiraž:

500

Beograd, april 2017.

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA
OPEN SOCIETY FOUNDATION, SERBIA

Izrada ove publikacije omogućena je uz podršku Fondacije za otvoreno društvo, Srbija. Za sadržaj ove publikacije odgovorni su autori i on ne mora nužno odražavati stavove Fondacije za otvoreno društvo, Srbija.

Svi pojmovi koji su u tekstu upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Sadržaj

Predgovor.....	5
Komunikacija javnih tužilaštava sa medijima i zaštita podataka o ličnosti u javnim tužilaštvima.....	9
Preporuke i smernice za unapređenje komunikacije javnih tužilaštava sa javnošću i unapređenje mera zaštite podataka o ličnosti u javnim tužilaštvima.....	19
Monitoring medija: pretpostavka nevinosti i privatnost u medijima.....	33
Monitoring medija: studije slučaja.....	63
Prilozi.....	97

Predgovor

Javnost u radu organa javne vlasti predstavlja jedan od temelja otvorenog i demokratskog društva zasnovanog na vladavini prava. S tim u vezi, legitimno je očekivanje javnosti i medija da javna tužilaštva preuzmu aktivnu ulogu u informisanju građana o svom radu. Istovremeno, zaštita podataka o ličnosti i dalje predstavlja temu kojoj se ne posvećuje dovoljno pažnje u javnosti. Kada se radi o zaštiti podataka o ličnosti u javnom tužilaštvu, ona dodatno dobija na značaju imajući u vidu da, pored kršenja prava na privatnost, neadekvatna upotreba podataka može da prouzrokuje kršenje pretpostavke nevinosti, ali i drugih prava učesnika u postupku.

Pored toga, svesni značaja medijskih sloboda i slobode izražavanja, ukazujemo da mediji imaju odgovornost da se pridržavaju zakonskih normi i standarda profesije prilikom potrage za informacijama i njihovog kasnijeg objavljivanja. Ovo se naročito odnosi na način na koji mediji izveštavaju o pitanjima koja ulaze u sferu intime i mogu narušiti pravo na privatnost građana, ili kada mediji prikažu nekog građanina krivim za učinjeno delo pre nego što je to utvrdio sud.

U nastojanju da podrži dalji razvoj prava javnosti da zna, uz istovremenu zaštitu prava građana na privatnost, kao i da pruži doprinos unapređenju poštovanja javnog interesa u medijima, organizacija Partneri za demokratske promene Srbija (Partneri Srbija) od 2015. godine uz podršku Fondacije za otvoreno društvo, Srbija sprovodi projekat *Zaštita privatnosti i pretpostavke nevinosti u medijima*.

Tokom prve faze projekta koja je okončana 2016. godine, Partneri Srbija sproveli su analizu mera zaštite podataka o ličnosti u Ministarstvu unutrašnjih poslova i u javnim tužilaštvima, u kontekstu prevencije nezakonitog ustupanja (curenja) podataka ka medijima. Takođe, sproveden je monitoring medijskog izveštavanja u okviru kojeg su analizirani obim i učestali načini kršenja prava na privatnost i pretpostavke nevinosti u medijima. Sprovodeći ove aktivnosti, Partneri Srbija utvrdili su da je u MUP-u i javnim tužilaštvima neophodno unaprediti mere zaštite podataka, čime bi se zaštitila prava građana na privatnost i pretpostavku nevinosti. Pored toga, utvrđeno je da tabloidni i polutabloidni mediji učestalo krše ova dva prava prilikom izveštavanja o javnim ličnostima i "običnim" građanima, ali i da je potrebno dodatno istražiti razlike u načinu izveštavanja u onlajn i oflajn izdanjima medija.¹

Imajući u vidu rezultate prve faze projekta, Partneri Srbija i Udruženje javnih tužilaca

1 Videti: Partneri za demokratske promene Srbija, *Zaštita privatnosti i pretpostavke nevinosti u medijima*, 2015. Dostupno na: <http://www.partners-serbia.org/zastita-privatnosti-i-pretstavke-nevinosti-u-medijima/>

i zamenika javnih tužilaca Srbije započeli su proces unapređenja standarda komunikacije javnih tužilaštava sa javnošću i poboljšanja mera zaštite podataka o ličnosti u javnim tužilaštvima. Zbog toga je u okviru druge faze projekta sprovedeno istraživanje stavova zaposlenih u javnim tužilaštvima o komunikaciji javnih tužilaštava sa medijima. Nalazi ove analize poslužili su da Radna grupa sastavljena od članova Udruženja tužilaca Srbije izradi Preporuke i smernice za unapređenje komunikacije javnih tužilaštava sa javnošću i unapređenje mera zaštite podataka o ličnosti u javnim tužilaštvima.

Pored toga, sa Odsekom za medijske studije Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu uspostavljena je saradnja kroz uključivanje grupe studenata i predavača sa ovog odseka u monitoring tretmana prava na privatnost i pretpostavku nevinosti u onlajn i oflajn izdanjima medija. Konkretno, održana je serija obuka za studente, sproveden je monitoring a studenti su imali priliku da na osnovu analiziranih sadržaja izrade studije slučaja.

Zahvaljujemo se Udruženju javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije na spremnosti da se posvete unapređenju transparentnosti i zaštite podataka o ličnosti u radu javnih tužilaštava. Zahvaljujemo se Marini Matić Bošković koja je izradila analizu stavova zaposlenih u javnim tužilaštvima, kao i članovima Radne grupe – Svetlani Nenadić, Goranu Jovanoviću, Radovanu Laziću, Goranu Iliću i Tomi Zoriću na uspešnoj saradnji tokom izrade Preporuka i smernica.

Zahvalnost izražavamo predstavnicima službe Poverenika za informacija od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, koji su učešćem na sastancima Radne grupe doprineli da se prepoznaju najveći izazovi u oblasti transparentnosti i zaštite podataka o ličnosti u radu javnih tužilaštava.

Zahvaljujemo se i Odseku za medijske studije Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu na spremnosti da se uključi u realizaciju projektnih aktivnosti. Zahvalnost izražavamo dr Jeleni Kleut i Dragani Prodanović koje su odabrale sjajnu grupu studenata kojima su pružale podršku prilikom monitoringa medijskog izveštavanja, a potom i izradile izveštaj o monitoringu.

Posebnu zahvalnost dugujemo upravo studentima - Nini Andulajević, Tamari Bogojević, Đorđu Ivanoviću, Ivanu Kuzmanoviću, Nikoli Matickom, Lani Nanovski, Đini Nedović, Zoranu Striki i Bogdanu Vinki – na posvećenom učešću u celokupnom procesu monitoringa medijskog izveštavanja. Nadamo se da će ih rad na ovom projektu ohrabriti da, u uslovima intenzivne tabloidizacije medijskog prostora, nastave da štite javni interes u medijima i standarde svoje buduće profesije.

Zahvaljujemo i predstavnicima državnih organa, Saveta za štampu, medijskih udruženja, medijskih redakcija, te kolegama iz drugih udruženja građana, na komentarima i povratnim informacijama na radne verzije dokumenata koji su izrađeni u okviru projekta, na osnovu kojih su autori unapredili njihov sadržaj.

Publikacija pred Vama sadrži prikaz opisanih aktivnosti i rezultata projekta. Nadamo se da će publikacija dati korisnu osnovu za dalje unapređenje transparentnosti u radu organa javne vlasti i razvijanje kulture i prakse zaštite podataka o ličnosti, kao i za dalju afirmaciju odgovorne upotrebe medijskih sloboda.

Partneri za demokratske promene Srbija

Komunikacija javnih tužilaštava sa medijima i zaštita podataka o ličnosti u javnim tužilaštvima

dr Marina Matić Bošković

Udruženje javnih tužilaca pripremiolo je upitnik o načinu komunikacije javnih tužilaštava sa medijima i zaštiti podataka o ličnosti u javnim tužilaštvima, kako bi se ustanovilo da li sva tužilaštva postupaju jednoobrazno i u skladu sa relevantnim propisima i aktima Republičkog javnog tužilaštva, Državnog veća tužilaca i Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.

Cilj istraživanja bio je da se prikupe informacije o stavovima tužilaca o preprekama u komunikaciji i saradnji sa medijima i stanju zaštite podataka o ličnosti u javnim tužilaštvima.

Istraživanje je sprovedeno u 13 javnih tužilaštava različitih instanci, koja pokrivaju sve četiri apelacije u Srbiji. Konkretno, istraživanjem su obuhvaćeni: Više javno tužilaštvo u Pirotu, Više javno tužilaštvo u Vranju, Više javno tužilaštvo u Prokuplju, Više javno tužilaštvo u Užicu, Više javno tužilaštvo u Valjevu, Više javno tužilaštvo u Šapcu, Više javno tužilaštvo u Subotici, Osnovno javno tužilaštvo u Valjevu, Osnovno javno tužilaštvo u Ubu, Osnovno javno tužilaštvo u Paraćinu, Osnovno javno tužilaštvo u Loznici, Osnovno javno tužilaštvo u Nišu.

Za potrebe istraživanja pripremljena su dva upitnika:

- Jedan koji je dostavljen nosiocima javnotužilačke funkcije koji nisu na poslovima komunikacije sa medijima, niti postupaju po informacijama od javnog značaja;
- Drugi koji je dostavljen nosiocima javnotužilačke funkcije koji su na poslovima komunikacije sa medijima ili koji postupaju po informacijama od javnog značaja.

Tabela 1: Javna tužilaštva koja su učestvovala u istraživanju i broj dobijenih odgovora na prvi upitnik

VJT Prokuplje	
VJT Užice	1
VJT Valjevo	1
VJT Vranje	4

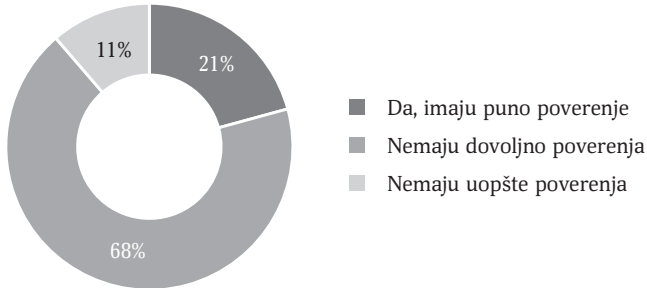
VJT Šabac	4
VJT Subotica	3
OJT Valjevo	1
OJT Ub	1
OJT Paraćin	5
OJT Niš	10
OJT Loznica	3
OJT Vršac	4
OJT Novi Sad	14

Tabela 2: Javna tužilaštva koja su učestvovala u istraživanju i broj dobijenih odgovora na drugi upitnik

VJT Prokuplje	1
VJT Užice	1
VJT Pirot	1
VJT Valjevo	3
VJT Vranje	1
VJT Šabac	1
VJT Subotica	1
OJT Valjevo	1
OJT Ub	1
OJT Paraćin	1
OJT Niš	1
OJT Loznica	1
OJT Vršac	1

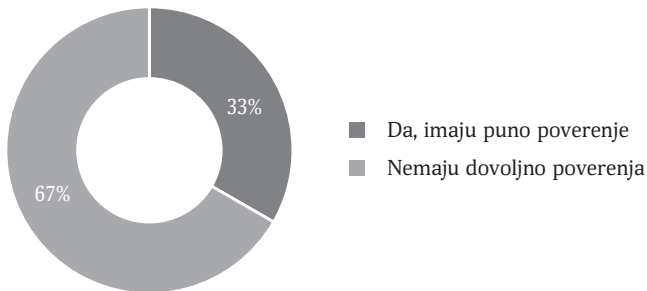
Većina javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca koji su učestvovali u istraživanju smatra da građani nemaju dovoljno poverenja u rad javnog tužilaštva (68%), dok samo 21% njih smatra da građani imaju puno poverenje u rad javnog tužilaštva. Osobe zadužene za komunikaciju sa medijima imaju donekle različite stavove. Kod ove grupe ispitanika nije se pojavio ni jedan odgovor da građani nemaju uopšte poverenja u rad javnog tužilaštva, ali je zato veći procenat onih koji smatraju da građani imaju puno poverenje u rad javnog tužilaštva (33%).

Da li smatrate da građani imaju poverenja u rad javnog tužilaštva?

Odgovori nosilaca javnotužilačke funkcije

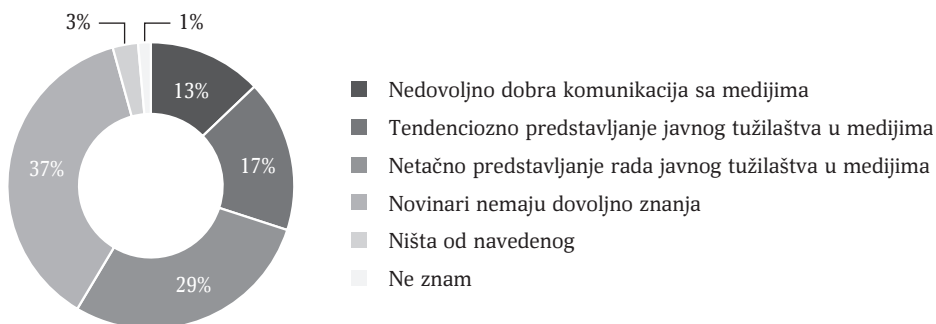
Da li smatrate da građani imaju poverenja u rad javnog tužilaštva?

Odgovori lica zaduženih za komunikaciju sa medijima

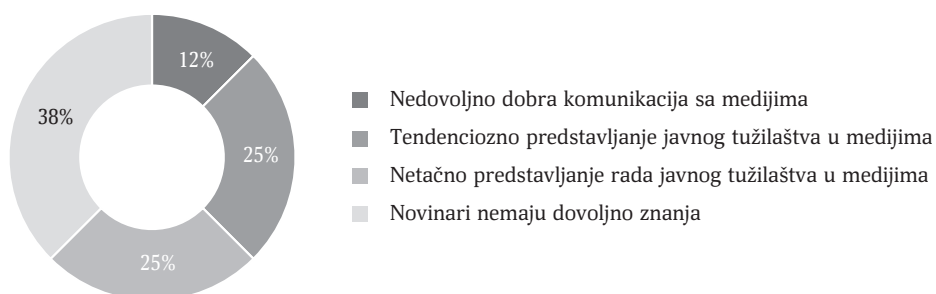
Kao uzrok negativne percepcije građana javni tužioci vide nedovoljno znanje novinara o radu javnog tužilaštva i relevantnim procesnim institutima (38%), kao i netačno predstavljanje rada tužilaštva u medijima (29%), tendenciozno i netačno predstavljanje rada tužilaštva u medijima (17%). Odgovori lica zaduženih za komunikaciju sa medijima se delimično razlikuju, što sve ukazuje na postojanje nepoverenja između javnog tužilaštva i medija.

Šta vidite kao uzrok nepoverenja građana?

Odgovori nosilaca javnotužilačke funkcije

Šta vidite kao uzrok nepoverenja građana?

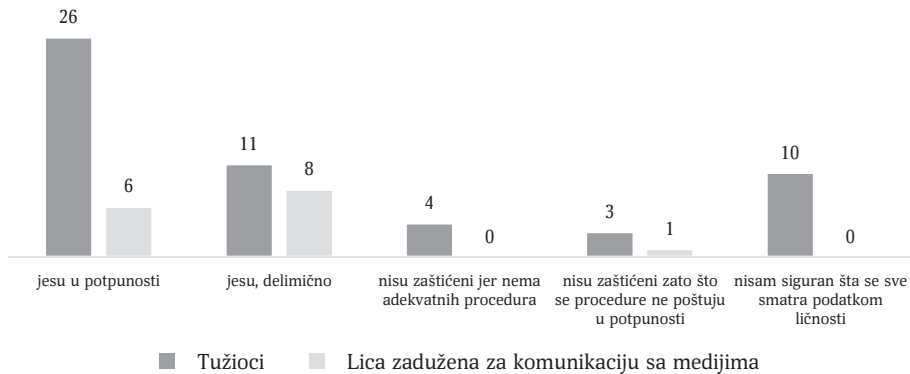

Odgovori lica zaduženih za komunikaciju sa medijima

I zamenici javnih tužilaca i lica zadužena za komunikaciju sa medijima u većini slučajeva smatraju da je javno tužilaštvo u dovoljnoj meri otvoreno prema javnosti. Tako 68% osoba zaduženih za komunikaciju sa medijima smatra da je javno tužilaštvo u dovoljnoj meri i na adekvatan način otvoreno prema medijima, dok to smatra 48% javnih tužilaca i zamenika. Međutim, 17% zamenika i javnih tužilaca smatra da je javno tužilaštvo previše otvoreno prema javnosti, dok takav stav ima samo 6% osoba zaduženih za komunikaciju sa medijima. 18% zamenika i javnih tužilaca smatra da javno tužilaštvo nije u dovoljnoj meri otvoreno, dok takav stav deli samo 7% lica zaduženih za komunikaciju sa medijima.

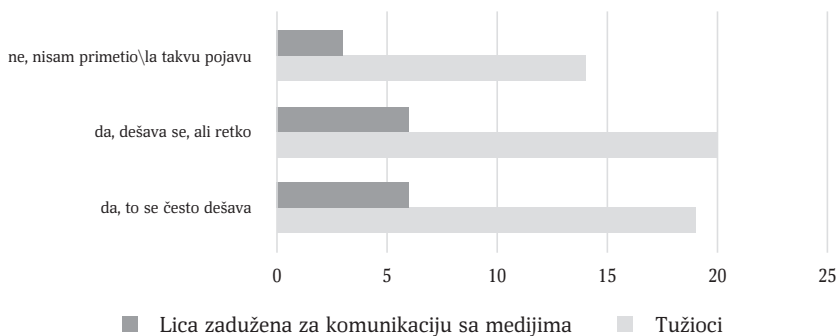
Kada je u pitanju zaštita podataka o ličnosti građana, većina javnih tužilaca i zamenika i većina lica zaduženih za komunikaciju sa medijima smatraju da su podaci u potpunosti ili delimično zaštićeni. Ispitanici koji smatraju da podaci nisu zaštićeni na adekvatan način, kao uzrok vide nepostojanje odgovarajućih procedura za zaštitu podataka ili nepoštovanje procedura u praksi.

Da li mislite da su podaci o ličnosti građana u tužilaštvu zaštićeni?

Zabrinjava činjenica da oko 70% zamenika javnih tužilaca i lica zaduženih za komunikaciju sa medijima smatra da se mediji direktno mešaju u istrage kroz izveštavanje o imenima osumnjičenih i da način njihovog izveštavanja utiče na tok istrage.

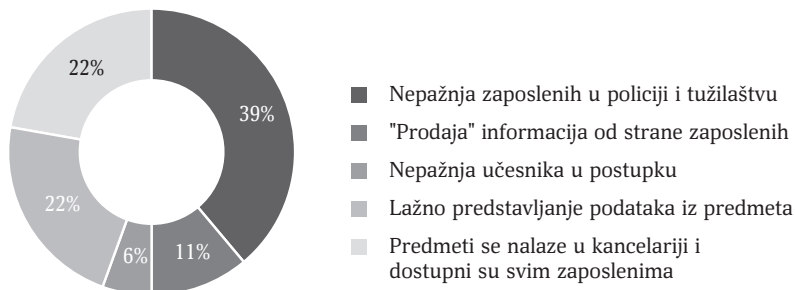
Da li su se u medijima pojavljivale informacije iz predmeta a da ih nije novinarima dao niko iz tužilaštva zvanično?

Pitanje „curenja” informacija o toku istrage je jedno od ključnih pitanja iz Akcionog plana za Poglavlje 23 i odnosi se i na nezavisnost pravosuđa, ali i na integritet i pritiske koje nosioci pravosudnih funkcija trpe.

I zamjenici javnog tužioca i lica zadužena za komunikaciju sa medijima u najvećem broju slučajeva smatraju da informacije o toku istrage „cure” u medije iz policije (65%, odnosno 62% ispitanika). Samo 3% zamjenika javnog tužioca smatra da informacije cure u javnom tužilaštvu, dok ni jedno lice za komunikaciju sa medijima ne deli ovaj stav. Kao uzrok „curenja” informacija, lica zadužena za komunikaciju sa medijima vide nepažnju zaposlenih u policiji i tužilaštvu, dok u malom broju slučajeva smatraju da je u pitanju svesno davanje informacija.

Šta je po vašem mišljenju uzrok "curenja" informacija?

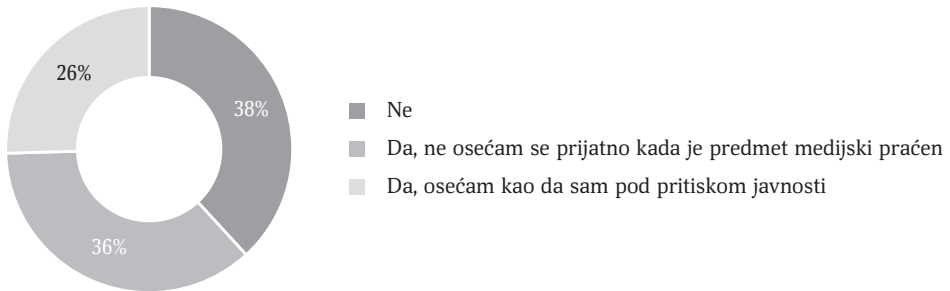

Od značaja je percepcija javnih tužilaca i zamjenika javnih tužilaca u kojoj meri na njihov rad utiče izveštavanje medija o predmetu u kojem postupaju. Više od 2/3 ispitanih nosilaca javnotužilačke funkcije smatra da se oseća pod pritiskom javnosti u donošenju odluke i vođenju istrage, odnosno da se ne oseća prijatno kada je predmet medijski praćen.

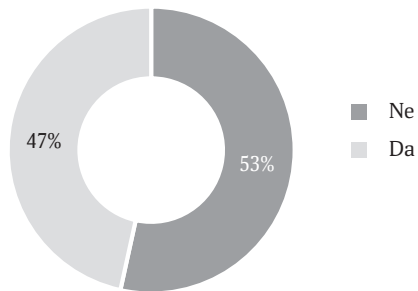
Više od 60% zamjenika javnog tužioca i lica zaduženih za komunikaciju sa medijima se slaže da mediji načinom svog izveštavanja narušavaju pretpostavku nevinosti. Značajan broj zamjenika javnog tužioca smatra da mediji uopšte ne poštuju pretpostavku nevinosti (26%), dok takav stav ima 13% lica zaduženih za komunikaciju sa medijima.

Kada je u pitanju komunikacija javnog tužilaštva sa medijima, značajno se razlikuju stavovi zamjenika javnog tužioca i lica zaduženih za komunikaciju sa medijima. Manje od polovine zamjenika javnog tužioca smatra da je tužilaštvo pasivno u komunikaciji sa medijima, dok takav stav deli 73% lica zaduženih za komunikaciju sa medijima.

Da li objavljene informacije o toku postupka u predmetima utiču na Vas, ukoliko ste obrađivač predmeta?

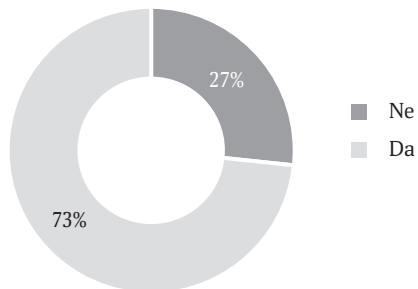

Da li je tužilaštvo često pasivno u odnosu s medijima?

Odgovori nosilaca javnotužilačke funkcije

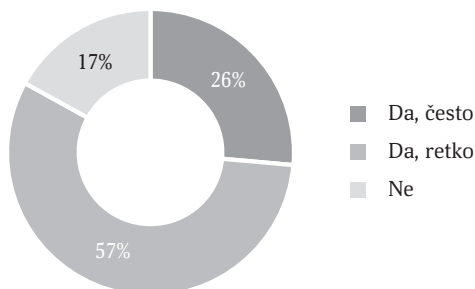
Da li je tužilaštvo često pasivno u odnosu s medijima?

Odgovori lica zaduženih za komunikaciju sa medijima

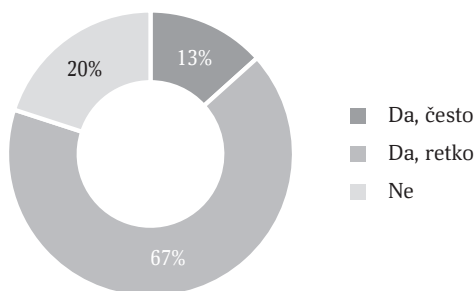
Kada je u pitanju potreba za demantovanjem netačnih informacija koje su objavljene u medijima, stavovi zamenika javnog tužioca i osoba zaduženih za komunikaciju sa medijima se poklapaju.

Da li smatrate da je tužilaštvo nekada trebalo da demantuje neku informaciju ali nije to učinilo?

Odgovori nosilaca javnotužilačke funkcije

Da li smatrate da je tužilaštvo nekada trebalo da demantuje neku informaciju ali nije to učinilo?

Odgovori lica zaduženih za komunikaciju sa medijima

Samo 29% lica zaduženih za komunikaciju sa medijima smatra da je samostalno u odlučivanju da li će neku informaciju dati medijima ili javnosti i na koji način, dok 64% njih smatra da je uglavnom samostalno. Više od polovine lica zaduženih za komunikaciju sa medijima smatra da je praksa tužilaštava ujednačena u postupanju po zahtevima za slobodan pristup informacijama od javnog značaja, dok 7% misli da je

praksa neujednačena. Zabrinjava podatak da 33% ovih lica ne zna kakva je praksa u drugim javnim tužilaštvima.

Većina zamenika javnih tužilaca i lica zaduženih za komunikaciju sa medijima je upoznata sa praksom Poverenika za pristup informacijama od javnog značaja i zaštitom podataka o ličnosti, ali smatraju da bi im dodatne obuke dobro došle.

Lica zadužena za komunikaciju sa medijima, njih 85%, smatra da bi bilo od značaja kada bi postojali jasni kriterijumi na koji način se vrši anonimizacija podataka.

Dobijeni odgovori predstavljaju smernice za izradu preporuka i unapređenje otvaranja tužilaštva ka javnosti, sa jedne strane, ali i o potrebi zaštite podataka o ličnosti, sa druge strane.

Preporuke i smernice za unapređenje komunikacije javnih tužilaštava sa javnošću i unapređenje mera zaštite podataka o ličnosti u javnim tužilaštvima

Radna grupa za izradu Preporuka i smernica

Nakon što su utvrđeni stavovi zaposlenih u javnim tužilaštvima (JT), formirana je radna grupa javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca čiji je mandat bio izrada Preporuka i smernica za unapređenje komunikacije javnih tužilaštava sa javnošću i unapređenje mera zaštite podataka o ličnosti u javnim tužilaštvima (u daljem tekstu: Preporuke i smernice). Članovi grupe bili su predstavnici Udruženja tužilaca Srbije: Svetlana Nenadić, članica Državnog veća tužilaca; Goran Jovanović, sekretar Apelacionog javnog tužilaštva u Beogradu; Radovan Lazić, zamenik Apelacionog javnog tužioca u Novom Sadu; Goran Ilić, zamenik Republičkog javnog tužioca i Tomo Zorić, sekretar DVT. U radu radne grupe učestvovala je i Milica Ljubičić, Koordinator za sprovođenje Komunikacione strategije tužilaštva i Zamenik javnog tužioca u Drugom osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu.

U nastavku su predstavljeni proces izrade Preporuka i smernica, kao i konkretna rešenja koje su izradili članovi radne grupe, sa ciljem unapređenja transparentnosti i zaštite podataka o ličnosti u radu javnih tužilaštava.

Sažeti prikaz procesa izrade Preporuka i smernica

Polazna osnova projekta *Zaštita privatnosti i pretpostavke nevinosti u medijima* je da se unapređenje transparentnosti i nivoa zaštite podataka o ličnosti u javnim tužilaštvima može ostvariti ukoliko se u taj proces aktivno uključe zaposleni u javnim tužilaštvima. Konkretno, zaposleni u javnim tužilaštvima najbolje poznaju način korišćenja ličnih podataka u javnim tužilaštvima, te su, ako im se pruži podrška, najkompetentniji da prepoznaju rizike od neadekvatne upotrebe ličnih podataka i predlože mere koje bi umanjile takve rizike. I u pogledu unapređenja transparentnosti u radu javnih tužilaštava uloga zaposlenih je ključna, imajući u vidu da se teži uspostavljanju pravila koja treba da osiguraju da javnost bude adekvatno i na jednak način informisana o radu javnih tužilaštava širom Srbije.

Upravo iz ovih razloga projekat je predvideo formiranje radne grupe sastavljene od zaposlenih u tužilaštvima. Podršku u procesu izrade Preporuka i smernica pružili su fasilitatori Partnera za demokratske promene Srbija. Uloga fasilitatora bila je da

podrže članove grupe u prepoznavanju problema u primeni postojećeg pravnog okvira i temeljno sagledaju organizacionu strukturu, radne procese, procedure i dnevne rutine u javnim tužilaštvima u kontekstu obrade ličnih podataka i komunikacije javnih tužilaštava sa javnošću. U delu ovog procesa učestvovali su i predstavnici službe Poverenika, predstavljajući pravni okvir i relevantnu praksu ovog organa.

Sam proces trajao je 4 meseca i obuhvatao je seriju sastanaka radne grupe, nakon čega je izrađena radna verzija Preporuka i smernica. Ovaj dokument potom je predstavljen zainteresovanim akterima – relevantnim državnim institucijama, udruženjima građana, medijima, udruženjima novinara – koji su izneli predloge za unapređenje dokumenta. Radna grupa je potom analizirala prikupljene komentare i izradila finalnu verziju Preporuka i smernica, koje predstavljamo u nastavku publikacije.

Preporuke za unapređenje javnosti rada javnih tužilaštava

Pristup informacijama u posedu organa javne vlasti predstavlja jedan od temelja otvorenog i demokratskog društva zasnovanog na vladavini prava. Pored toga, pravo na slobodan pristup informacijama predstavlja element slobode izražavanja, a savremene tendencije u demokratskim društvima afirmišu princip proaktivne transparentnosti, odnosno princip da javne institucije ažurno objavljuju informacije o svom radu i pre nego što konkretnu informaciju neko zatraži na osnovu propisa koji uređuju oblast slobodnog pristupa informacijama od javnog značaja.

Imajući u vidu opredeljenost Republičkog javnog tužilaštva i Državnog veća tužilaca da se unapredi javnost u radu javnih tužilaštava, radna grupa je izradila niz zaključaka i preporuka u cilju boljeg informisanja javnosti. Načelno, transparentnost rada JT može se unaprediti pravovremenim i ažurnim objavljivanjem informacija o radu, u nekom od sledećih formata:

- Objavljivanjem na internet stranici JT;
- Objavljivanjem u Informatoru o radu, koji se izrađuje na način utvrđen Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja;
- Objavljivanjem u publikacijama koje JT izdaje (biltenima i sličnim publikacijama);
- Objavljivanjem saopštenja, putem sredstava javnog informisanja, internet stranice JT ili na drugi način.

Sadržaj internet stranica javnih tužilaštava

U okviru tendencije „otvaranja” tužilaštava prema javnosti, tokom 2017. godine potrebno je izraditi internet stranice svih JT koje će na sistematičan način pružati informacije o radu ovih organa. Preporučujemo da internet stranica tužilaštava sadrži sledeće informacije:

- Osnovne informacije o tužilaštvu
 - ◊ Ovlašćenja i nadležnosti
 - ◊ Uređenje i organizaciona struktura
 - ◊ Informacije o nosiocima javnotužilačkih funkcija (kratka biografija)
 - ◊ Kretanje predmeta
 - ◊ Prijem stranaka
- Informacije o radu JT
 - ◊ Informator o radu
 - ◊ Zbirna statistika koja prikazuje tendencije u radu JT (na primer, broj slučajeva u kojima je primenjen institut oportuniteta ili sporazum o priznanju krivičnog dela za određenu vrstu krivičnog dela, i sl.)
 - ◊ Informacije o javnim nabavkama, koje je potrebno pravovremeno objavljivati u različitim fazama postupka (oglašavanje, odlučivanje, ishod postupka, itd...)
 - ◊ Saopštenja za javnost i medije
 - ◊ Sažeti prikaz predmeta/slučajeva od naročitog značaja za javnost
- Obrasci i formulari
 - ◊ Formular pritužbe
 - ◊ Forma krivične prijave i uputstvo za podnošenje
 - ◊ Formular za ostvarivanje prava na slobodan pristup informacijama (Zahtev za pristup informacijama od javnog značaja, Žalba kada se nije odlučivalo po zahtevu, Žalba protiv odluke organa vlasti)
 - ◊ Formular za ostvarivanje prava na zaštitu podataka o ličnosti (Zahtev za ostvarivanje prava u vezi sa obradom podataka o ličnosti, Zahtev za ostvarivanje prava povodom izvršenog uvida, Žalba protiv odluke rukovaoca kojom je odbijen ili odbačen zahtev za ostvarivanje prava u vezi sa obradom, odnosno povodom obrade podataka o ličnosti, Žalba kada rukovaoc nije postupio /nije postupio u celosti po zahtevu tražioca u zakonskom roku)
 - ◊ Uverenja, potvrde, i sl.
- Informacije o organizacijama za zaštitu i podršku žrtvama na području JT
- Sporazumi i informacije o saradnji sa organima javne vlasti, medijima, udruženjima građana, itd
- Kontakt informacije (uprava, služba za komunikaciju sa medijima, služba za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, itd...)

Sajtovi JT treba da sadrže informacije koje pružaju direktno zainteresovanim stranim dovoljno informacija u vezi sa tokom postupka u kojem učestvuju. Interes šire javnosti i medija da imaju uvid u tok i sadržaj predmeta potrebno je uskladiti sa ograničenjima koja postoje u pogledu obrade podataka o ličnosti, naročito imajući u vidu načela srazmernosti i fazu krivičnog postupka.

Saopštenja o radu javnih tužilaštava

Imajući u vidu da će tokom 2017. godine javna tužilaštva pokrenuti svoje sajtove, važno je usaglasiti pravila izrade saopštenja za javnost kako bi se preveniralo različito postupanje, kako u jednom JT, tako i između više JT. Prilikom komunikacije sa javnošću javna tužilaštva treba da se oslone na savete predstavljene u Vodiču za komunikaciju između javnog tužilaštva, medija i javnosti (RJT, Beograd, 2016), a posebno je važno obratiti pažnju na sledeće:

Saopštenja treba izraditi za predmete koji su od interesa za javnost, imajući u vidu vrstu krivičnog dela, aktere i pokazano interesovanje sredstava javnog informisanja. Prilikom objavljivanja informacija vodiće se računa da se zaštiti privatnost građana, naročito žrtava;

Saopštenja se izrađuju tako da budu jasna i razumljiva širokom krugu građana. Građani često ne razlikuju faze krivičnog postupka, kao ni relevantne pojmove, te treba posebno biti obazriv da se u javnosti ne stvori utisak da je određena osoba kriva pre pravnosnažne sudske odluke. Zbog toga je prilikom objavljivanja informacija neophodno jemčiti pretpostavku nevinosti;

Imajući u vidu da po Zakoniku o krivičnom postupku javni tužilac rukovodi istragom, javni tužilac može, ukoliko smatra da to doprinosi pravovremenom i tačnom informisanju javnosti, da organizuje konferenciju za štampu u vezi sa predmetima za koje postoji naročito interesovanje u lokalnoj zajednici, vodeći računa o interesima vođenja postupka i interesima stranaka;

U slučajevima kada medij objavi netačnu informaciju pozivajući se na „izvore iz javnog tužilaštva”, javno tužilaštvo može da objavi demanti, ali samo kada je to u skladu sa interesima postupka i interesima učesnika u postupku, uzimajući u obzir da demantovanje određenih netačnih informacija može implicitno da predstavlja potvrdu tačnosti informacija koje nisu demantovane, a za koje se procenjuje da ne treba da budu dostupne javnosti.

Razlozi za uskraćivanje informacija javnosti

Prilikom procene da li treba objaviti određenu informaciju, potrebno je uvažiti postojanje pretpostavke javnog interesa da javnost bude informisana o radu organa javne vlasti.

Obaveza je JT da javnosti stavi na uvid informacije kojima raspolažu, pod uslovom da su nastale u radu ili u vezi sa radom JT ili drugog organa, te opredmećene u određenom dokumentu u posedu JT. U tom smislu, JT je dužno da tražiocu dostavi informaciju ukoliko je poseduje, bez obzira na to da li je JT izradilo traženi dokument. Uskraćivanje informacija može se sprovesti samo ukoliko postoji pravo ili interes zasnovan na zakonu koji je potrebno zaštititi, a čija zaštita preteže u odnosu na pravo javnosti da zna. U takvim slučajevima JT treba da primeni test proporcionalnosti, tj. da proceni koji je u konkretnom slučaju pretežniji interes. Ukoliko JT uskraćuje određenu informaciju javnosti, potrebno je da dokaže da u tom konkretnom slučaju opravdani interes javnosti ne postoji. Konkretno, javno tužilaštvo može se rukovoditi kriterijumima koje u svojoj praksi primenjuju Evropski sud za ljudska prava i Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti. Neki od tih kriterijuma mogu biti: da li objavljivanje informacije doprinosi debati od opšteg interesa, koliko je osoba o kojoj je reč poznata javnosti, kakvi su sadržaj, forma i posledice objavljivanja informacije, i sl.

Prilikom procene da li treba objaviti ili uskratiti neku informaciju javnosti, ne treba dovoditi u pitanje svojstvo tražioca informacije već prema svim tražiocima treba postupati na jednak način. Zloupotrebu traženja informacije ne treba tumačiti ekstenzivno, a prilikom pozivanja na ovakav razlog za uskraćivanje informacija potrebno je pružiti valjano obrazloženje.

Objavljivanje podataka o ličnosti

Jedan od opravdanih razloga za uskraćivanje informacija javnosti može biti zaštita privatnosti građana. U slučaju objavljivanja informacija o radu javnih tužilaštava, zaštita privatnosti je u bliskoj vezi sa pravom na pretpostavku nevinosti, zbog čega treba biti naročito obazriv prilikom objavljivanja podataka o ličnosti.

Objavljivanje podataka o ličnosti predstavlja radnju obrade podataka o ličnosti. Za obradu je potrebno imati pravni osnov, koji može biti zasnovan na zakonu ili na pristanku lica na koji se podatak odnosi. Budući da tužilaštvo najčešće ne raspolaže pristankom za objavljivanje podataka, zakonski osnov može postojati samo u slučajevima kada preteže pravo javnosti da zna u odnosu na pravo na privatnost. To znači da u konkretnom slučaju treba proceniti da li primat treba dati jednom ili drugom

pravu, a takva procena naziva se primenom *testa javnog interesa*. Pravila primene ovog testa utvrđena su članom 14. Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja (ZoSPIOJZ).

Pravilna procena da primat treba dati pravu javnosti da zna na posredan način kreira pravni osnov za obradu podataka, u smislu da zakonski osnov za obradu podataka predstavlja ZoSPIOJZ. U takvim okolnostima (napominjemo – kada se test javnog interesa pravilno primeni) zakonski osnov za obradu podataka postoji, te nije potrebno pribaviti pristanak lica za obradu podataka.

U tom smislu, primeni testa javnog interesa potrebno je uvek pristupiti kontekstualno, polazeći od načelnih saveta i oslanjajući se na praksu u srodnim slučajevima (na primer, praksa drugih tužilaštava, Poverenika kao drugostepenog organa, Upravnog suda, i sl.)

Kada se radi o objavljivanju informacija o javnim ličnostima, a naročito o javnim funkcionerima, prilikom balansiranja između prava javnosti da zna i prava na privatnost, načelna preporuka je da prednost treba dati pravu javnosti da zna u odnosu na informacije koje su u vezi sa poslom koji ta osoba obavlja.

Informacije o radu nosilaca pravosudnih funkcija treba objavljivati, uz zaštitu u odnosu na informacije koje se odnose na privatni život tih osoba.

Ustav RS i Zakon o zaštiti podataka o ličnosti (ZZPL) jemče zaštitu podataka o ličnosti, dakle, fizičkih lica. U tom smislu, zaštita se ne odnosi na podatke o pravnim licima. Izuzetak čije podaci o pravnim licima na osnovu kojih je moguće identifikovati fizičko lice.

Test javnog interesa može se različito primeniti na različite vrste podataka. U odnosu na jedan podatak može da prevagne pravo javnosti da zna, dok u odnosu na drugi podatak o istom licu može da prevagne pravo na privatnost. Tada je potrebno primeniti član 12. ZoSPIOJZ (Razdvajanje informacija). Razdvajanje se može se sprovesti na nekoliko načina. Na primer, fizičkim razdvajanjem strana određenog dokumenta, tako što bi se javnosti stavile na uvid samo one strane tog dokumenta u odnosu na čiji sadržaj preteže interes javnosti da zna. Druga opcija je anonimizacija podataka u odnosu na koje preteže pravo na privatnost.

Anonimizacija podataka

Nakon što se proceni koju informaciju ne treba objaviti u cilju zaštite privatnosti lica, potrebno je primeniti adekvatne metode, tehnike i postupke anonimizacije. Anoni-

mizacija podataka o ličnosti je zamena ili izostavljanje sadržine podataka o ličnosti, nakon čega treća strana koja dolazi u posed dokumentacije ne bi bila u stanju da odredi (identifikuje) lice na koje se ti podaci odnose.

Kada se sprovodi anonimizacija, potrebno je imati na umu njenu dvojaku svrhu: da se isključi mogućnost (posredne ili neposredne) identifikacije lica, a da ostale informacije pružene u dokumentaciji zadrže izvorno značenje i smisao, te da dokumentacija bude lako čitljiva i kontekstualno razumljiva.

Saveti za primenu anonimizacije

Bez obzira na format zatraženog dokumenta (pisani ili elektronski), važno je zadržati svojstvo lica čiji se podaci anonimizuju, ukoliko je ono navedeno.

Ukoliko dokument postoji u elektronskom obliku, preporučuje se zamena imena i prezimena jedinstvenom šifrom koja se dodeljuje svakoj osobi (AA, BB, CC, DD). Potrebno je formirati listu šifara i dosledno je primeniti prilikom anonimizacije.

Ukoliko dokument postoji u elektronskom obliku, preporučuje se zamena JMBG-a i drugih podataka (osim imena i prezimena) tačkama.

Kada se u dokumentu koji postoji u elektronskom obliku podaci prekrivaju crnom bojom, potrebno je obratiti pažnju da nije dovoljno pretvoriti dokument iz .doc formata u .pdf format. U tom slučaju, kopiranjem teksta iz .pdf dokumenta u .doc dokument biće moguće identifikovati lice. Zato, pri ovakvom postupku preporučujemo čuvanje anonimizovanog dokumenta u formatu slike (na primer: .jpeg ili .png).

Ukoliko dokument postoji samo u papirnom obliku, preporučujemo da se prvo fotokopira, zatim primeni anonimizacija i potom ponovo fotokopira (ili skenira). Na taj način sprečava se mogućnost skidanja traga korektora ili čitanja teksta ispod crnog flomastera.

Ukoliko dokument postoji samo u papirnom obliku, a potrebno je anonimizovati podatke o više lica, treba primeniti postupak anonimizacije na osnovu kojeg bi bilo moguće sagledati ulogu svakog lica u predmetu, uz istovremenu zaštitu identiteta tih lica.

Moguće je (i preporučljivo) korišćenje različitih metoda, tehnika i postupaka anonimizacije u okviru istog dokumenta. Na primer, ime i prezime se mogu šifrirati, umesto datuma rođenja može se navesti dekada rođenja, dok se JMBG može zameniti tačkama.

Preporučujemo tužilaštvima da vode jedinstvenu evidenciju anonimizovanih akata. Na taj način tužilaštvo ne mora više puta anonimizovati isti akt. Evidencija se može voditi u elektronskom ili štampanom obliku, u zavisnosti od resursa kojima JT raspolaze. Evidencija o anonimizovanim predmetima treba da sadrži kopiju zahteva za pristup informacijama od javnog značaja, kopiju traženog dokumenta i kopiju traženog dokumenta u formi u kojoj je stavljen na raspolaganje javnosti, dakle nakon izvršene anonimizacije.

Mere zaštite podataka o ličnosti

Imajući u vidu hijerarhiju na kojoj počiva rad javnog tužilaštva, korisno bi bilo da se zaštita podataka o ličnosti u javnom tužilaštvu unapredi „odozgo na dole“, dakle od RJT ka apelacionim, višim i osnovnim JT. Međutim, važno je imati u vidu da Zakon o zaštiti podataka o ličnosti utvrđuje da je svako pojedinačno javno tužilaštvo obveznik Zakona. Naime, član 5. ZZPL definiše da je „Rukovalac podataka fizičko ili pravno lice, odnosno organ vlasti koji obrađuje podatke (u daljem tekstu: rukovalac)“. Imajući u vidu da javna tužilaštva predstavljaju organe vlasti, obaveze iz ZZPL odnose se na svako pojedinačno JT. Potvrda ovakvog statusa javnih tužilaštava nalazi se i u Centralnom registru koji vodi Poverenik - po podacima od 28. marta 2017, obavezu prijave zbirki podataka u Centralni registar u svojstvu rukovaoaca ispunilo je ukupno 43 JT različitih nivoa.

U pogledu preduzimanja mera zaštite podataka, relevantan je član 47 ZZPL:

Podaci moraju biti odgovarajuće zaštićeni od zloupotreba, uništenja, gubitka, neovlašćenih promena ili pristupa.

Rukovalac i obrađivač dužni su da preduzmu tehničke, kadrovske i organizacione mere zaštite podataka, u skladu sa utvrđenim standardima i postupcima, a koje su potrebne da bi se podaci zaštitili od gubitka, uništenja, nedopuštenog pristupa, promene, objavljivanja i svake druge zloupotrebe, kao i da utvrde obavezu lica koja su zaposlena na obradi, da čuvaju tajnost podataka.

To praktično znači da je svako pojedinačno JT dužno da preduzme adekvatne mere zaštite i spreči nedopuštenu upotrebu podataka, nezavisno od rada javnih tužilaštava koje se nalaze više u hijerarhiji.

Radna grupa formirana u okviru projekta posvetila se konkretizaciji člana 47. ZZPL i izradila Plan zaštite podataka u javnim tužilaštvima.

Pre svega, Radna grupa bila je usmerena ka *prepoznavanju* faktora koji negativno

utiču na stanje zaštite podataka u JT. Na sastancima Radne grupe više puta je pomenut problem neadekvatne zaštite podataka u drugim organima (na primer MUP-u) ili do toga da stranke u postupku objavljuju dokumentaciju iz predmeta. Budući da na otklanjanje ovakvih problema javna tužilaštva ne mogu značajno da utiču, Radna grupa je izradila nekoliko preporuka s tim u vezi, a pažnja je usmerena ka poslovima koji su u neposrednoj nadležnosti JT.

Radna grupa konstatovala je da do neadekvatne obrade podataka može doći usled tri faktora: nepažnje, neznanja i zloupotrebe. Svaki od faktora je potrebno posebno adresirati u okviru organizacionih, tehničkih i kadrovskih mera zaštite podataka.

Konstatovan se problem nepostojanja internih akata koji bliže uređuju oblast zaštite ličnih podataka u JT. Potrebno je razviti politike zaštite ličnih podataka koje bi se odnosile kako na dokumentaciju u papirnom tako i u elektronskom obliku.

Konkretno, prepoznat je problem neadekvatnih politika lozinki. U nekim JT lozinke se dodeljuju tako da budu poznate i drugim licima, više osoba koristi isti korisnički nalog i ne postoji evidencija prijave na sistem. Zbog toga je preporučeno utvrđivanje pravila autorizacije i autentifikacije, što sve treba da bude praćeno uvođenjem sistemskog žurnala o pristupu podacima (pisanog traga o pristupu). Ovakva pravila treba da utvrde kriterijume za dodeljivanje prava pristupa određenoj vrsti podataka, definisanje svrhe upotrebe tih podataka, zatim evidenciju o preduzetim radnjama prilikom logovanja, što sve može značajno da olakša utvrđivanje odgovornosti za eventualne nezaklonosti prilikom obrade podataka.

U pogledu zaštite podataka koji se nalaze u papirnoj formi, ukazano je to da su predmeti ponekad izloženi u zajedničkim prostorijama (na primer u hodnicima), da se predmeti odlažu u nezaključanim vitrinama, te da nije uvek moguće utvrditi kretanje predmeta unutar institucije.

Prepoznati problemi ukazali su na potrebu da se ustanove jasna pravila postupanja sa ličnim podacima, to jest da nije dovoljno oslanjati se na savestan rad zaposlenih. Pravila postupanja mogu da budu vrlo korisna za zaposlene jer umanjuju mogućnosti za pogrešno postupanje. U tom smislu, zaposleni u JT treba da budu konsultovani prilikom izrade mera zaštite podataka o ličnosti, jer oni najbolje mogu prepoznati rizike koji pogoduju neadekvatnom korišćenju ličnih podataka, a potom i da predlože rešenja za prevazilaženje prepoznatih problema.

Radna grupa preporučuje da pitanje zaštite podataka o ličnosti bude uvršteno u obuke za zaposlene i rukovodioce, da se unutar JT odredi lice zaduženo za zaštitu podataka o ličnosti, a da se mere zaštite podataka usklade sa politikama upravljanja

ljudskim resursima unutar JT, naročito u pogledu unapređenja sistematizacije radnih mesta u JT.

Konstatovano je da Komunikaciona strategija ne obuhvata pitanja zaštite podataka o ličnosti u dovoljnoj meri, te da je potrebno unaprediti sadržaj ovog dokumenta u pogledu mera zaštite podataka.

U nastavku je predstavljen Plan zaštite podataka o ličnosti u javnim tužilaštvima. Plan treba posmatrati imajući u vidu napomene iz dosadašnjeg teksta, u kome je pruženo više informacija o prepoznatim problemima, njihovim uzrocima i mogućim rešenjima za prevazilaženje problema.

Plan zaštite podataka o ličnosti u javnim tužilaštvima

Uočeni problem	Uzroci problema	Stepen složenosti problema	Ko je odgovoran za rešavanje problema	Moguće rešenje problema	Vremenski okvir za rešenje problema
Ne postoje interni akti za zaštitu podataka o ličnosti	Nepostojanje standarda zaštite i politika privatnosti; Oslanjanje na poverenje/savest i postojeći sistem koji ne sadrži mere zaštite podataka.	Srednje	RJT, DVT, pojedinačna tužilaštva	Usvojiti pravila u formi opšteg obaveznog uputstva za zaštitu podataka o ličnosti	Srednjeročno
Ne postoje interni akti u oblasti bezbednosti informacija	Nedovoljno vreme za primenu nedavno usvojenih relevantnih podzakonskih akata donetim u skladu sa Zakonom o informacionoj bezbednosti.	Srednje	RJT, pojedinačna tužilaštva	Usvojiti Akt o bezbednosti informaciono-komunikacionog sistema, u skladu sa Zakonom o informacionoj bezbednosti i Uredbom o bližem sadržaju akta o bezbednosti informaciono-komunikacionih sistema od posebnog značaja, načinu provere i sadržaju izveštaja o proveri bezbednosti IKT sistema od posebnog značaja	Kratkoročno

Neadekvatna sistematizacija radnih mesta i nedovoljni kapaciteti u pogledu ljudskih resursa	Nepostojanje standarda zaštite privatnosti i politika privatnosti; Oslanjanje na poverenje/savest i postojeći sistem koji ne sadrži mere zaštite; Zabrana zapošljavanja.	Složeno	DVT, RJT, Ministarstvo pravde	Izmeniti sistematizaciju i ustanoviti radna mesta za lica odgovorna za zaštitu podataka, ne nužno u svakom tužilaštvu, npr na nivou viših javnih tužilaštava. Dodati nova radna zaduženja postojećim zaposlenima, npr licima za postupanje po slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja.	Dugoročno
Nedovoljno razumevanje postojećih rizika od pojave neadekvatne obrade podataka o ličnosti u javnim tužilaštvima	Oslanjanje na poverenje/savest i postojeći sistem koji ne sadrži mere zaštite.	Srednje	RJT, Pojedinačna tužilaštva,	Uključiti zaposlene u proces prepoznavanja rizičnih procedura sa stanovišta obrade podataka o ličnosti	Srednjeročno
Nedovoljna informisanost zaposlenih u javnim tužilaštvima o problemima zaštite podataka	Nedovoljan broj obuka za zaposlene.	Srednje	Pravosudna akademija, DVT, RJT, Poverenik	Definisati program obuke, Organizovati obuke za zaposlene.	Kratkoročno do srednjeročno
Lak (fizički) pristup predmetima	Organizacija rada u pojedinačnim tužilaštvima, nedostatak tehničkih i materijalnih sredstava, loši prostorni kapaciteti.	Složeno	Pojedinačna javna tužilaštva, DVT, Ministarstvo pravde	Izmeniti i dopuniti Pravilnik o upravi, Obezbediti neophodna sredstva za uređenje rada i unapređenje prostornih kapaciteta, Uvesti sistem praćenja pristupa predmetima, Uvesti potpisivanje izjava o poverljivosti.	Dugoročno

<p>Neadekvatno korišćenje informacionog sistema</p>	<p>Lozinke se ne primenjuju, tj. više korisnika koristi iste lozinke.</p>	<p>Srednje</p>	<p>Pojedinačna tužilaštva, DVT</p>	<p>Uvesti jasne korisničke role, autorizaciju i autentifikaciju korisnika, Uvesti sistem praćenja pristupa i korišćenja (sistemski žurnal o pristupu), Sprovoditi obuke zaposlenih za korišćenje lozinke, Ustanoviti politike lozinke koje sadrže pravila izrade, menjanja i uvida u lozinke.</p>	<p>Srednjeročno</p>
<p>Nepostojanje izjava o poverljivosti zaposlenih/saradnika</p>	<p>Oslanjanje na poverenje/savest i postojeći sistem koji ne sadrži mere zaštite.</p>	<p>Jednostavno</p>	<p>RJT, Pojedinačna tužilaštva, uz konsultaciju sa Poverenikom</p>	<p>Uvesti obavezujuće izjave o poverljivosti koji definišu ličnu odgovornost zaposlenih i saradnika, Uvesti posebna pravila za povremene saradnike, volontere, pripravnike, itd.</p>	<p>Srednjeročno</p>
<p>Neadekvatne procedure prikupljanja i zaštite podataka o kandidatima i zaposlenima u javnim tužilaštvima, uključujući i čuvanje ličnog lista i prikupljanje i čuvanje zdravstvenih podataka i drugih naročito osetljivih podataka.</p>	<p>Neadekvatna sistematizacija radnih mesta i nedovoljni kapaciteti u pogledu ljudskih resursa; Nepostojanje politika i procedura za zaštitu podataka o ličnosti u JT.</p>	<p>Srednje</p>	<p>RJT, DVT, pojedinačna tužilaštva</p>	<p>Izmeniti sistematizaciju i ustanoviti radna mesta za lica odgovorna za zaštitu podataka, ne nužno u svakom tužilaštvu, npr na nivou viših javnih tužilaštava. Ustanoviti pravila i procedure obrade podataka o zaposlenima i kandidatima.</p>	<p>Srednjeročno</p>

Potreba za unapređenjem Komunikacione strategije i Odluke o primeni ZSPIOJZ	Dokumenti su „zastareli” u odnosu na pitanja slobodnog pristupa informacijama od javnog značaja i ne obrađuju pitanje zaštite podataka o ličnosti	Srednje	DVT, RJT	Angažovati radnu grupu za izmene ovih akata i sprovesti konsultativni proces sa svim relevantnim akterima	Srednjoročno
Problemi u primeni testa javnog interesa prilikom objavljivanja informacija o radu javnih tužilaštava	Nedovoljno razvijeni saveti za saopštavanje informacija javnosti i anonimizaciju podataka	Srednje	DVT, RJT	Unaprediti pravila o saopštavanju informacija javnosti i pravila anonimizacije podataka	Srednjoročno
Neadekvatnost i neprimenjivost SAPO sistema	Sistem ne uključuje pitanja zaštite podataka u dovoljnoj meri, niti je izgrađen uzimajući u obzir realne potrebe tužilaštava.	Složeno	Min.pravde, DVT, RJT, donatorske organizacije	Razviti novi IT sistem za upravljanje predmetima koji bi integrisao zaštitu podataka o ličnosti u samom dizajnu. Adekvatna obuka za primenu novog sistema.	Dugoročno
Nepostojanje portparola DVT-a i konsenzusa oko toga šta se saopštava javnosti i na koji način	Formalan sastav DVT-a i neusaglašen stav članova.	Srednje	DVT,RJT	Određivanje portparola za pojedine oblasti u nadležnosti DVT-a, Unaprediti Poslovnik o radu DVT-a ili ovlastiti članove da daju izjave u svom delokrugu rada.	Srednjoročno
Neusaglašena praksa MUP i JT u vezi sa saopštavanjem informacija javnosti	Odredbe Zakonika o krivičnom postupku i odsustvo koordinacije.	Jednostavno	MUP, RJT	Ojačati saradnju između MUP i JT izradom pravila o zajedničkom nastupu prema medijima i primenom ovih pravila u praksi	Srednjoročno

Monitoring medija: pretpostavka nevinosti i privatnost u medijima

dr Jelena Kleut i Dragana Prodanović

1. Osnovne informacije o istraživanju

1.1. Ciljevi i pitanja

Cilj monitoringa bio je da se utvrdi učestalost medijskih sadržaja u kojima se, prema postojećim regulatornim i samoregulatornim aktima, krši pravo građana na pretpostavku nevinosti i pravo na privatnost. Istraživanje predstavlja nastavak monitoringa koji su Partneri za demokratske promene Srbija sproveli 2015. godine, koje je pokazalo da tabloidna i polutabloidna štampa učestalije od ostalih medija krši pravo građana na privatnost i pravo na pretpostavku nevinosti.²

U monitoringu je primenjena metoda analize sadržaja kao adekvatan način da se utvrde, opišu i kvantitativno iskažu manifestne odlike medijskih poruka.³ Za razliku od drugih metoda (npr. analiza diskursa ili semiotička analiza) koje polaze od toga da poruke kriju „značenjski višak”, analiza sadržaja polazi od toga da je komuniciranje zasnovano na simbolima (tekstovima, slikama) koji su opšte poznati u jednom društvu, relativno stabilni i trajni, manje podložni intersubjektivnim varijacijama. Ovakvi manifestni, denotativni sadržaji mogu da se obrađuju tako da dobijeni rezultati budu pouzdani i validni.⁴ Relativno ustaljeni postupak obezbeđuje ispunjenost zahteva za pouzdanošću i validnošću, i omogućava da se karakteristike poruka što tačnije „prevedu” u opšte kategorije, kao i da više ljudi koji učestvuju u ovom „prevođenju” jednako razume sadržaje i kategorije.

Ustaljeni postupak pri analizi medijskog sadržaja primenjen je i u ovom istraživanju. Po pravilu postupak čine: 1) formulisanje istraživačkih pitanja (ili hipoteza); 2) teorijska konceptualizacija i operacionalizacija konceptata u formi kodne sheme, koja omogućava da se karakteristike poruka što tačnije „prevedu” u opšte kategorije; 3) formulisanje kriterijuma za odabir medijskih sadržaja; 4) kodiranje, odnosno obradu svake pojedinačne jedinice (sadržaja, teksta) i 5) analiza rezultata.⁵ Pošto se radi o na-

2 Videti: Partneri za demokratske promene Srbija, Zaštita privatnosti i pretpostavke nevinosti u medijima, 2015, dostupno na: <http://www.partners-serbia.org/zastita-privatnosti-i-pretpostavke-nevinosti-u-medijima/>

3 Berelson, 1952; Krippendorff, 1980

4 Krippendorff, 1980: 130–154

5 Riffe, Lacy, Fico, 2014: 43

stavku istraživanju koje je sprovedeno sredinom 2015. godine, prva dva koraka pratila su već postavljeni okvir. Centralno pitanje u prvom, pa i u ovom drugom istraživanju bilo je: **koliko učestalo mediji objavljuju tekstove u kojima se krši pravo građana na pretpostavku nevinosti i pravo na privatnost.** Istraživanjem su obuhvaćena i druga pitanja: zastupljenost kršenja svakog od navedenih prava pojedinačno, grupe lica čija prava se krše, vrste podataka koje mediji objavljuju i izvori na koje se oslanjaju, zastupljenost fotografija. Uključena su i dodatna pitanja koja bi trebalo da rasvetle uređivačke odluke i rad novinara: zastupljenost tekstova na naslovnim stranama, veličina teksta, autorstvo teksta i fotografija.

Prethodno istraživanje pokazalo je da se pravo na pretpostavku nevinosti i pravo na privatnost učestalije krše u štampanim i onlajn medijima tabloidne i polutabloidne orijentacije.⁶ Novo istraživanje osmišljeno je tako da odgovori na pitanje: **da li se tretman prava na privatnost i prava na pretpostavku nevinosti razlikuje u onlajn i štampanim izdanjima?** Odnosno, interesovalo nas je da li štampani mediji, koristeći dodatne mogućnosti koje pruža internetsko novinarstvo, u svojim onlajn izdanjima kvantitativno učestalije i kvalitativno obimnije krše dva navedena prava.

Transformacija štampanih u onlajn izdanja donosi nekoliko promena.⁷ Prvo, fizički omeđene štampane novine postaju potencijalno beskonačne pošto granice papira zamjenjuje prostor hiperveza, koji omogućuje ne samo duže nego i strukturno drugačije poruke. Drugo, vremenska ograničenja štampe nestaju, i u smislu trajanja proizvoda (veb-arhive omogućuju korisnicima da se vrate na prethodno objavljene sadržaje) i u smislu varijabilnih proizvodnih ciklusa. Za razliku od fiksiranosti sadržaja objavljenog u štampanom izdanju, onlajn izdanja omogućuju dodavanje informacija i pošto je vest već postavljena. Treće, klasična štampa, u kojoj su poruke oblikovane u formi tekstova i statičnih slika, postaje multimodalna, obogaćena audio i audio-vizuelnim porukama.

Pored promena koje se odnose na sadržaj i njegovo predstavljanje, onlajn sadržaji razlikuju se od štampanih i po pažnji čitalaca,⁸ a posledično i po ekonomiji poslovanja. Jednom kupljeno štampano izdanje novina biće makar prelistano, ako ne i u celosti pročitano. Čak i ako čitalac „preskoči”, ne pročitane neke stranice ili rubrike, to ne menja finansijsko stanje medija – novine su prodate i zarada je ostvarena. U digitalnom prostoru situacija se menja jer čitalac ima veću kontrolu nad izborom sadržaja. Merna jedinica prodaje na veb-portalima meri se čitanošću pojedinačnog teksta, a

6 Tada je analizirano izveštavanje šest novina (*Politika, Danas, Kurir, Informer, Blic i Večernje novosti*), tri veb-portala (*Mondo, Telegraf i Južne vesti*) i četiri televizije (*Radio-televizija Srbije, Radio-televizija Vojvodine, Studio B, TV B92*).

7 Videti Boczkowski, 2004: 64–65.

8 Goldhaber, 1997.

ne ukupnom posetom veb-sajtu. Ovome doprinosi i to što se mnogim tekstovima pristupa indirektno, preko društvenih mreža a ne preko portala medija. A u svetu društvenih mreža, sadržaji koje mediji stvaraju takmiče se sa svim drugim sadržajima i konkurencija je izuzetno velika. Ove promene u ponašanju publike i u ekonomiji medija odražavaju se i na način na koji će sadržaj biti oblikovan u onlajn izdanjima.

Pravo na privatnost i na pretpostavku nevinosti zaštićeni su odredbama Zakona o javnom informisanju i medijima⁹ i Kodeksa novinara Srbije.¹⁰ U članu 73 Zakona o javnom informisanju i medijima jasno se zabranjuje označavanje lica krivim ili odgovornim pre izricanja pravosnažne odluke suda, a član 80 precizno propisuje poštovanje prava na privatnost. Kodeks novinara Srbije u svojim poglavljima (IV) Odgovornost novinara, (VI) Odnos prema izvorima informisanja i (VII) Poštovanje privatnosti vrlo detaljno i razrađeno propisuje poželjno odgovorno ponašanje novinara i novinarki u svim eventualnim situacijama u kojima ova prava mogu biti ugrožena.

Sa digitalnim tehnologijama pred novinarima se postavljaju novi etički izazovi. Savet za štampu je 2016. godine objavio i *Smernice za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju*¹¹ i ovaj dokument pokazuje da se ključni izazovi javljaju u odnosima prema izvorima informacija, u sferi privatnosti, i kod objavljivanja ispravki, demantija ili odgovora.

Ovaj dokument svojom strukturom prati Kodeks novinara Srbije i upućuje na poštovanje svih pravila iz Kodeksa te uz njih daje nove veoma precizne smernice za sve eventualne situacije sa kojima se oni koji rade u onlajn okruženju mogu susresti. Novinu predstavlja tretman izvora informacija sa interneta i društvenih mreža, zabrana zloupotrebe nedostatka nečije digitalne pismenosti i poštovanje autorstva. Sva ova pitanja su od važnosti za istraživanje sprovedeno u okviru projekta „Zaštita privatnosti i pretpostavke nevinosti u medijima” i delom su doprinela formulisanju kategorija analize.

1.2. Uzorak i uzorkovanje

U odnosu na rezultate iz prethodnog ciklusa istraživanja i u odnosu na ciljeve novog istraživanja, uzorak je prikupljen iz štampanih i onlajn izdanja *Blica*, *Večernjih novosti*, *Kurira* i *Informera*. Kako se vidi u Tabeli 1, prethodno istraživanje je pokazalo da ova četiri medija prednjače u broju tekstova u kojima se krše pravo na privatnost i pravo na pretpostavku nevinosti (kada se izuzmu *Mondo* i *Telegraf* koji su onlajn me-

9 Službeni glasnik Republike Srbije 83/2014, 58/2015 i 12/2016.

10 <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/kodeks-novinarar-srbije> .

11 <http://www.savetzastampu.rs/doc/smernice-za-primenu-kodeksa-novinarar-srbije-u-onlajn-okruzenju.pdf>

diji). List *Kurir* je uključen umesto *Politike* iako je imao manji broj tekstova u kojima se dva prava narušavaju. Razlog je, prvo, to što manji broj tekstova u *Kuriru* odražava manji broj strana i obim, i drugo, to što se u pojedinačnom tekstu u *Kuriru* prava krše daleko intenzivnije nego u *Politici*.

Medij	Ukupan broj tekstova	Udeo u ukupnom broju
Blic	43	23%
Večernje novosti	28	15%
Informer	27	14%
Telegraf	27	14%
Mondo	17	9%
Politika	16	9%
Kurir	10	5%
Danas	5	3%
B92	5	3%
RTS	4	2%
Pink	4	2%
Studio B	1	1%
Južne vesti	0	0%
RTV	0	0%
Ukupno	187	100%

Tabela 1. Distribucija tekstova u kojima se krši pretpostavka nevinosti prema mediju (2015.)

Uzorak medijskih sadržaja prikupljen je u periodu septembar – oktobar 2016. godine, cikličnim uzorkovanjem po jednog dana u nedelji (sedam dana). Za prvi dan nasumično je izabrana nedelja 25. septembar 2016. godine, potom ponedeljak 1. oktobar, utorak 7. oktobar, sreda 13. oktobar, četvrtak 19. oktobar, petak 25. oktobar i subota 31. oktobar 2016. godine. Tekstovi iz onlajn izdanja prikupljeni su tokom celog dana od 00 do 24 časa. Pošto se u štampanim medijima, u odnosu na elektronske, isti događaji obrađuje dan kasnije, tekstovi iz štampanih izdanja su prikupljeni dan posle (26. septembar, 2. oktobar, 8. oktobar, 14. oktobar, 20. oktobar, 26. oktobar i 1. novembar). Uzorak koji je kreiran tako da obuhvati sve dane u nedelji u razdoblju od mesec i više dana obezbeđuje tematsku raznolikost i sprečava to da pojedinačni događaj o kojem se izveštava nekoliko dana u nizu utiče na osnovne nalaze. Ipak, nekoliko događaja

je obeležilo posmatrani period i oni su obrađeni u studijama slučaja koje se nalaze u nastavku. Medijsko izveštavanje o ubistvu Jelene Marjanović nastavljeno i posle niza opomena Saveta za štampu, o čemu piše **Lana Nanovski**. Slučaj obljube maloletnice iz Vranja, posebno problematičan zbog devojčice čiji identitet je indirektno razotkriven, obradila je **Đina Nedović**. **Bogdan Vinka** bavio se medijskim napisima o smrti maloletnog dečaka čija smrt zbog mogućeg nesavesnog lečenja spada u javni interes, međutim mediji su od značajne teme napravili senzaciju narušavajući privatnost dečakove porodice i pretpostavku nevinosti lekara.

Tekstovi su prikupljeni iz rubrika Unutrašnja politika, Društvo, Crna hronika, Dežurna, Lokalna/regionalna, Ekonomija/privreda i Sport. Vesti koje pripadaju rubrikama Svet (Spoljna politika), Kultura i Zabava nisu obuhvaćene analizom zato što je u istraživanju naglasak na pravima domaćih državljana, kao i na vestima koje pripadaju polju javnog interesa (a ne interesovanja što je često slučaj sa vestima iz rubrike Zabava). Takođe, uzorkom nisu obuhvaćeni komentari, kolumne i pisma čitalaca pošto je osnovni cilj istraživanja da se ispita novinarska praksa u proizvodnji vesti.

U uzorkovanju tekstova, kao i u kodiranju, učestvovali su studenti osnovnih studija novinarstva sa Filozofskog fakulteta u Novom Sadu: **Nina Andulajević, Tamara Bogojević, Đorđe Ivanović, Ivan Kuzmanović, Nikola Maticki, Lana Nanovski, Đina Nedović, Zoran Strika i Bogdan Vinka**. Studenti su prošli višednevnu obuku o kriterijumima selekcije i kodiranju. Ovo je bilo važno zbog osetljivosti i složenosti predmeta istraživanja.

Naime, kada se radi o pravu na privatnost, zakonske odrednice i etičke norme novinarstva prepoznaju da nemaju sva lica ista legitimna očekivanja u odnosu na zaštitu privatnosti. Ovo pravo se sužava kada se radi o javnim ličnostima, posebno državnim funkcionerima. Javni interes, kako pokazuju presude Evropskog suda za ljudska prava, preteže nad pravom na privatnost kada objavljena informacija doprinosi debati od opšteg interesa, kada je osoba o kojoj je reč poznata javnosti ili je svojim ponašanjem izazvala medijsku pažnju. Pravo na pretpostavku nevinosti važi podjednako za sve, međutim u istraživačkom radu novinara javni interes može pretegnuti, odnosno novinari u svojim člancima, a na osnovu izvora i prikupljenih podataka, imaju pravo da ukažu na odgovornost vlasti. I kod jednog i kod drugog prava postoji i pitanje opšte poznatih podataka, onih koji su učestalo saopštavani. Na primer, ako su mediji pre nekoliko godina izneli ime žrtve i podatke o njenom životu, da li je dozvoljeno svako naredno navođenje ovih informacija. Zbog složenosti ovih pitanja u uzorkovanju tekstova učestvovala su obe istraživačice i zajedno sa studentima sameravale da li je objavljen podatak medij mogao da izostavi ne dovodeći time u pitanje interes javnosti da bude informisana.

U ovom procesu formiran je i vodič za uzorkovanje tekstova sa dodatnim kriterijumima i pojašnjenjima. U načelu, pojedinačni tekst je uključen u analizu ako se u njemu:

- **krši pravo na privatnost**, tj. ako se
 - ◊ maloletna ili punoletna žrtva učine prepoznatljivom bilo direktnim navođenjem imena ili indirektnim razotkrivanjem identiteta (slika, adresa, zaposlenje i sl.);
 - ◊ objavljena informacija odnosi na etničku pripadnost, rasu, veroispovest, zdravstveno stanje, primanje socijalne pomoći, seksualni život, osude za prethodna dela;
- **krši pretpostavka nevinosti**, tj. ako se
 - ◊ neko oglasi učinioem kažnjivog dela, krivim ili odgovornim pre pravnosnažnosti odluke suda;
 - ◊ navode prethodna dela.

U dodatnim kriterijumima i objašnjenjima precizira se:

1. IDENTITET ŽRTVE: Bez obzira na to što je žrtva preminula i bez obzira na to što je o njoj već pisano, žrtva mora biti anonimna. Ako žrtva nije anonimna, tekst se uključuju u analizu. IZUZETAK od ovoga su žrtve čiji identitet je od interesa za javnost, koje su već dobro poznate i čiji identitet je deo javnih rasprava (sva tri kriterijuma moraju biti zadovoljena)
2. DECA: Ako su navedeni inicijali deteta a puno ime i prezime roditelja, tekst će se uvrstiti u analizu.
3. ZDRAVLJE: Ako je zdravstveno stanje javne ličnosti od javnog interesa, onda se tekst ne uključuje u analizu.
4. PRETPOSTAVKA NEVINOSTI – FORMULACIJA: Ako postoji dilema oko jezičke formulacije koja implicira krivicu za neko delo, onda se posmatra celina teksta. Ako u ostatku teksta novinar štiti pretpostavku nevinosti, onda se tekst ne uključuje u analizu.
5. PRETPOSTAVKA NEVINOSTI – ANONIMNOST: Ako postoje inicijali mogućeg izvršioca, ali se navodi adresa, naziv škole, radnog mesta i sl. koji upućuju na identitet, onda tekst treba uvrstiti u analizu.
6. PRETPOSTAVKA NEVINOSTI – ANONIMNOST: Ukoliko se navode inicijali mogućeg izvršioca i ime sela zajedno sa ostalim podacima na osnovu kojih je moguće utvrditi identitet lica, tekst se uvrštava u analizu.
7. PRETPOSTAVKA NEVINOSTI – ISTRAŽIVAČKO NOVINARSTVO: Ako medij izađe sa svojim podacima ili podacima svog izvora (npr. samostalnim radom novinar dolazi do dokaza, ili ima izvor koji navodi da je neko delo izvršeno) optužujući nekoga a dao je priliku drugoj strani da se izjasni, onda se tekst NE uključuje u analizu. To se posebno odnosi na javne funkcionere i javne institucije.

Ovi kriterijumi formirani su sa snažnim osećajem za slobodu izražavanja i javni interes, sa željom da se novinarima „ne vezuju ruke” i da se ne ograničava politička komunikacija. Najveći deo uzorkovanih tekstova se stoga i odnosi na ljude koji ne deluju u javnoj sferi, koji svojim ponašanjem ne privlače pažnju i za koje ne postoji nikakav interes pa čak i interesovanje javnosti. Vodili smo se, prateći smernice Kodeksa novinara Srbije, time da spremnost žrtve da govori za medije nije opravdanje za kršenje privatnosti i pretpostavke nevinosti. Saznanje o uticaju koji medijski tekstovi imaju na svakodnevni život dolazi tek pošto se pojedinac izloži javnoj pažnji, te novinari imaju povećanu odgovornost da zaštite svoje sagovornike. Takođe, kako i kriterijumi za selekciju tekstova pokazuju, smatrali smo da postoji više načina da se otkrije identitet, te da ako nečije ime nije ponuđeno celokupnoj domaćoj javnosti, to ne znači da u lokalnoj zajednici osoba nije prepoznatljiva preko drugih elemenata koje mediji saopštavaju, kao što su tačna adresa, slika zgrade i sl. Ovu temu „prikriivenog” razotkrivanja identiteta obradili su **Nikola Maticki i Zoran Strika**.

Za jedinicu analize uziman je pojedinačni tekst kao semantički koherentna celina, strukturno omeđena ustaljenim vizuelnim sredstvima (naslov, podnaslov, eksplicitni ili implicitni okviri), u čijem sastavu se nalaze i tematski povezani elementi poput antrfilea, fotografija ili grafikona. U dve kategorije analize jedinicu su činila lica čija prava su prekršena, kako bi se došlo do celovitih podataka o broju, tipu lica i vrstama saopštenih podataka.

Svi analizirani sadržaji obeleženi su nazivom medija, datumom objavljivanja i rednim brojem uzorkovanog teksta, a na osnovu ova dva podatka generisana je šifra koja će dalje u tekstu služiti kao njegova odrednica (na primer, *Blic*, 25. oktobar, drugi tekst iz broja daje BI_2610_2). Ako se radi o onlajn uzorku onda je postojećoj šifri dodato slovo O uz naziv medija (BLO_2510_2).

Prema ustaljenoj praksi, instrument za analizu sadržaja je kodni list. Kategorije kodnog lista napravljene su na osnovu regulatornih i samoregulatornih normi, sa osloncem na ciljeve i istraživanje o medijskom tretmanu privatnosti i pretpostavke nevinosti koje je sprovedeno 2015. godine. Tokom tog prvog monitoringa, kodni list je testiran dva puta. Pošto se pokazao kao dobar, neznatno je modifikovan za potrebe novog istraživačkog ciklusa (videti Kodni list u dodatku).

U sastavu kodnog lista bilo je 16 kategorija. Prva grupa opisuje identitet sadržaja (datum i medij u kome je objavljen). Drugu grupu čine kategorije koje ukazuju na istaknutost teksta unutar celine izdanja: pojavljivanje na naslovnoj strani, veličina teksta i naslov. Pojavljivanje teksta na naslovnoj strani onlajn izdanja utvrđivano je tako što su tokom izabranog dana jedna istraživačica i jedan student nekoliko puta dnevno posećivali veb-sajt. U pogledu naslova, ispitivano je da li se u njima krši pravo na

pretpostavku nevinosti i pravo na privatnost. Kako bi se procenio doprinos redakcije u stvaranju teksta i nivo profesionalnih standarda, sledeća kategorija odnosila se na autorstvo koje je može biti redakcijsko (novinar punim imenom ili inicijalom), a može se raditi i o tekstu koji je preuzet od novinskih agencija ili drugih medija.

Centralni deo kodnog lista imao je za cilj da se utvrde uloge lica čija prava su objavljivanjem teksta ugrožena. Izdvojene su javne ličnosti, osumnjičeni i žrtve među kojima su razlikovana maloletna i punoletna lica. Kroz posebno pitanje istraženo je i koji podatak o građanima se našao u javnosti (ime i prezime, adresa, navodi o prethodnim delima, zdravstveno stanje, primanje socijalne pomoći i drugi lični podaci). U ovim kategorijama jedinica analize nije bio tekst, već pojedinac. Na ovaj način se moglo utvrditi kolikom broju lica su prava narušena i koliko informacija iz privatne sfere je saopšteno.

Posebno su analizirane fotografije i njihovo autorstvo. U obzir su uzimane samo fotografije na kojima se nalazi prikaz ličnosti jer se njima vizuelnim sredstvima identifikuju pojedinci. Kodni list je omogućio da se utvrdi i zastupljenost fotografija koje su preuzete sa društvenih mreža, što je problem na koji ukazuju *Smernice za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju*.

Pošto se u izveštavanju mediji tipično oslanjaju na zvanične, imenovane ili nezvanične, neimenovane izvore formirane su kategorije kojima se utvrđuju vrste izvora. Pod zvaničnim izvorima smatrani su svi koji su identifikovani imenom i prezimenom, jednoznačnom funkcijom (načelnik policijske uprave u Novom Sadu) ili zvaničnim institucionalnim dokumentom (saopšteno je iz MUP-a), dok su nezvanični izvori bili svi oni koji nisu imali ovakvu identifikaciju.

Za studente koji su učestvovali u istraživanju organizovana je prvo jednodnevna obuka, a potom i više sastanaka, kako bi se ostvario što viši stepen pouzdanosti kodiranja. Osim u slučaju *Blica* koji je pratilo i analiziralo troje studenata, po dvoje studenata je pratilo štampano i onlajn izdanje pojedinačnog medija. Posle kodiranja materijala od jednog dana, istraživačice su svoje kodiranje poredile sa studentskim i konsultovale sa njima. Pošto se radi o relativno malom broju tekstova, u kontekstu analize sadržaja, celokupno kodiranje je provereno na kraju.

2. Rezultati istraživanja

2.1. Učestalost kršenja prava na privatnost i prava na pretpostavku nevinosti

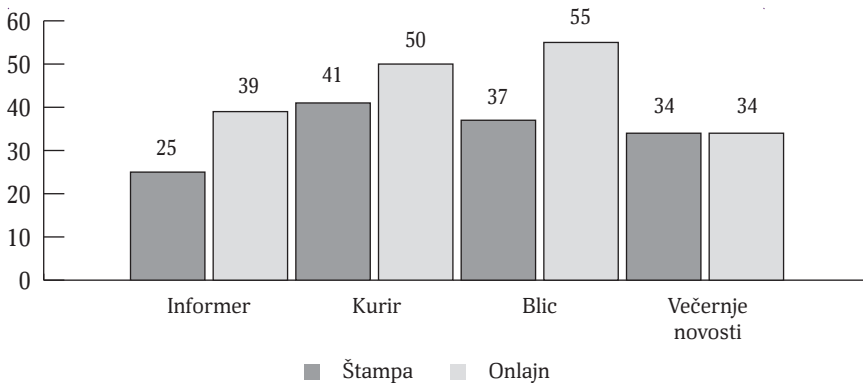
U štampanim i onlajn izdanjima *Blica*, *Večernjih novosti*, *Kurira* i *Informera* je tokom sedam dana objavljeno 315 tekstova (videti Tabelu 2) u kojima se krši pravo na privatnost i pravo na pretpostavku nevinosti. Broj objavljenih tekstova veći je u *Kuriru* i

Blicu, nego u *Novostima* i *Infomeru*. Ovaj podatak potrebno je posmatrati u kontekstu obima svakog medija – *Večernje novosti* izlaze u većem formatu nego ostali, *Blic* i *Novosti* imaju veći broj strana. Bezmalobolno isti broj tekstova u *Blicu* i *Kuriru* govore da je *Kurir* više prostora pružio tekstovima u kojima se dva analizirana prava krše.

Medij	Ukupan broj tekstova	Udeo u ukupnom broju
Blic	92	29.21%
Kurir	91	28.89%
Večernje novosti	68	21.59%
Informer	64	20.32%
Ukupno	315	100%

Tabela 2. Distribucija tekstova u kojima se krši pretpostavka nevinosti prema mediju

Uz izuzetak *Večernjih novosti* koje su objavile istovetan broj tekstova u štampanom i onlajn izdanju, ostali mediji su iskoristili mogućnosti plasiranja većeg broja vesti na veb-platformama. U istraživanju smo pošli od toga da će zbog aktuelnosti tekstovi prvo biti objavljeni u onlajn izdanjima, a potom u štampanim, ali da zbog manjeg prostora štampanog medija neće biti publikovani svi tekstovi. Ovo se pokazalo tek delimično tačno. U štampanom i onlajn izdanju *Blica* se pojavljuje 20 istih tekstova, u *Večernjim novostima* ih je 18, u *Informeru* 17 i u *Kuriru* 36.

Grafikon 1. Ukupan broj tekstova u štampanim i onlajn izdanjima

Navedeni podaci ukazuju na razlike u uređivačkim politikama kao i u poimanju uloge onlajn izdanja u odnosu na štampano. *Kurir* je 72% tekstova iz onlajn izdanja objavio dan kasnije u dnevnom listu i time prednjači kao mediji koji veb platformu koristi kao primarno sredstvo plasiranja sadržaja. U *Večernjim novostim* je polovina tekstova sa veb stranama našla svoje mesto u štampi. Naknadnim analizama i proverama ustanovljeno je da *Novosti* jedan deo tekstova „čuvaju” za štampu i objavljuju ih onlajn isti dan kada i izdanje dođe do trafika. Sličnu praksu ima i *Infomer*, dok se u *Blicu* tek manji deo tekstova plasira onlajn pošto je objavljeno štampano izdanje. Ovaj medij odlikuje se značajnim redakcijskim resursima (pošto posluje u sklopu integrisane redakcije Ringiera) i ima obimnu i učestalu onlajn produkciju.

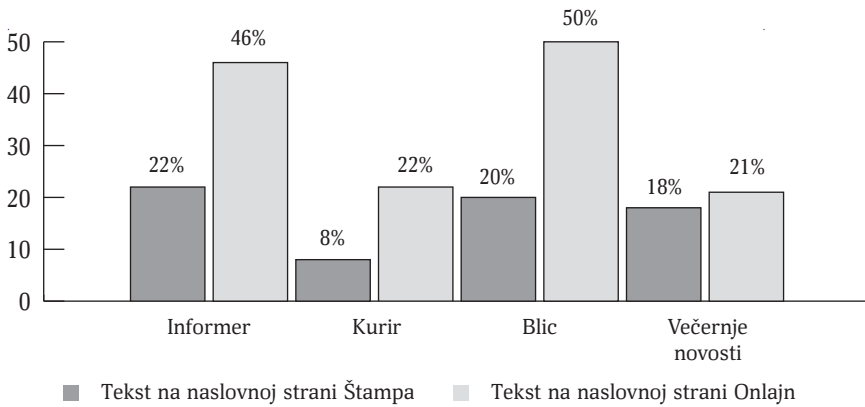
Objavljeni tekstovi uglavnom pripadaju crnoj hronici i preovlađujuće se radi o vestima i izveštajima o nesrećama, ubistvima i drugim oblicima kriminala. Pravo na pretpostavku nevinosti i pravo na privatnost se krše zajedno prateći dva modela: 1) lice se označava krivim za neko kažnjivo delo a potom mu se zadire u privatnost i 2) lice se označava krivim a žrtvi se krši pravo na privatnost. Pored ova dva modela koja objašnjavaju visoku zastupljenost kršenja oba prava, među analiziranim tekstovima postoji i treća grupa tekstova: 3) oni u kojima se krši samo pravo na privatnost, najčešće preminulih lica i njihovih porodica.

Pravo koje se krši	Ukupan broj tekstova	Udeo u ukupnom broju
Pretpostavka nevinosti	10	3%
Pravo na privatnost	161	51%
Oba prava	144	46%
Ukupno	315	100%

Tabela 2. Zastupljenost kršenja prava na pretpostavku nevinosti i prava na privatnost

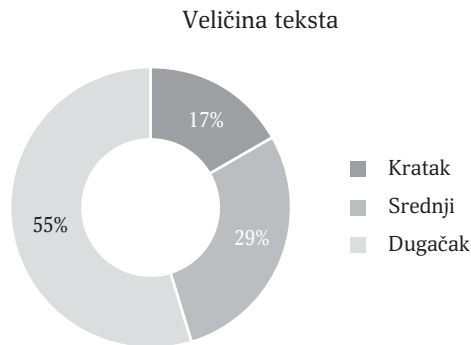
2.2. Uređivačke politike: dužina teksta, autorstvo, naslovne strane

Analizirani tekstovi se relativno često pojavljuju na naslovnim stranama. Osim u slučaju *Večernjih novosti* u kojima se tekstovi podjednako plasiraju na naslovnice onlajn i štampanih izdanja, u drugim medijima se tekstovi češće pojavljuju na naslovnice onlajn izdanja. Ovo je očekivano jer se naslovnice onlajn izdanja menjaju više puta tokom dana što urednicima daje priliku da „promovišu” više tekstova. U onlajn izdanjima *Kurira* i *Informera* tekstovi u kojima se krše pravo na privatnost i pravo na pretpostavku nevinosti imaju skoro 50% šanse da će biti objavljeni na naslovnice.

Grafikon 2. Procentualni udeo tekstova na naslovnim stranama u štampanom i onlajn izdanju

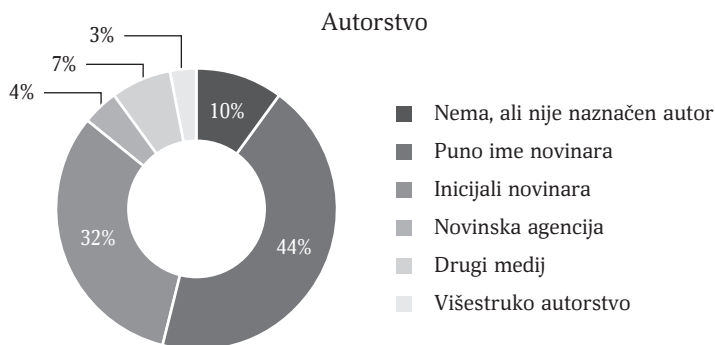
Ovde treba podsetiti da je prisustvo tekstova na naslovnim stranama onlajn izdanja utvrđivano tako što smo nekoliko puta tokom dana posećivali veb sajtove. To znači da je broj tekstova na onlajn naslovnica možda i veći od utvrđenog broja. Naslovnice štampanih izdanja su usled prirode medija fiksirane i bilo jednostavno utvrditi prisustvo teksta. Dodatnu analizu tekstova na naslovnim stranama uradio je **Đorđe Ivanović** i ona je predstavljena u zasebnom poglavlju.

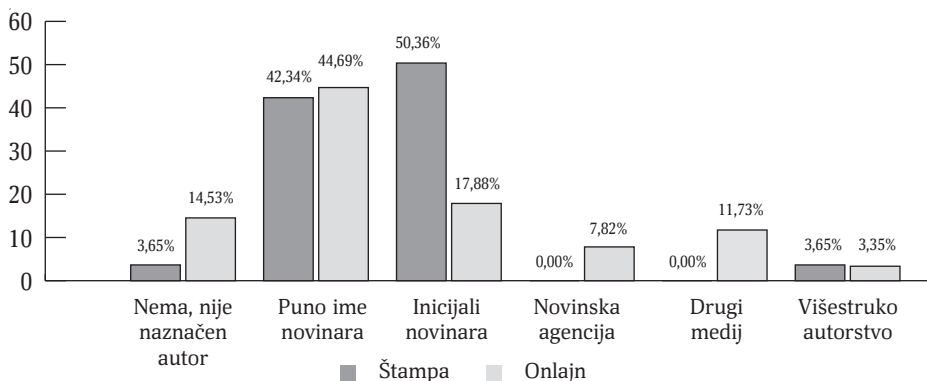
Grafikon 3. Procentualna zastupljenost tekstova prema dužini

U uzorku prevlađuju duži tekstovi, preko polovine tekstova u štampanim i onlajn izdanjima imaju četiri ili više pasusa. O angažmanu redakcija govori takođe i činje-

nica da tekstove preovlađujuće pišu njihovi novinari. Za razliku od nekih drugih tema u kojima su dominantne agencijske vesti, što podrazumeva manje novinarskog rada, temama iz crne hronike se posvećuje vreme novinara i fotoreportera. Jedan deo tekstova je nepotpisan (10%) što može da upućuje na vesti preuzete od novinskih agencija ili od drugih medija.

Grafikon 4. Zastupljenost različitih vidova autorstva

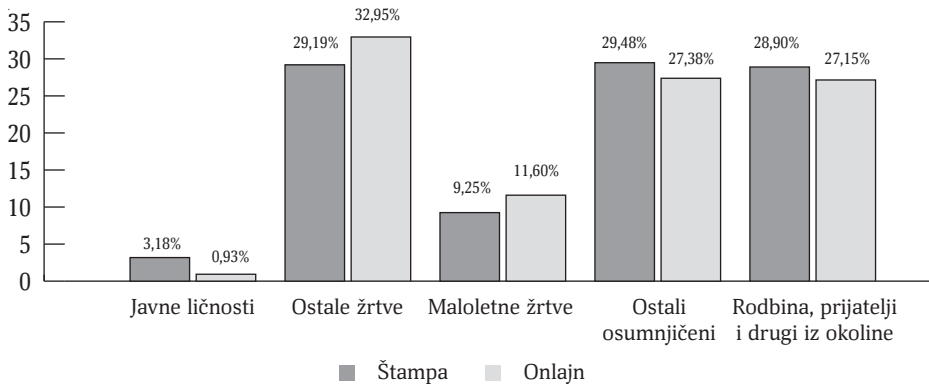
Grafikon 5. Zastupljenost različitih vidova autorstva u štampanim i onlajn izdanjima

Kada se radi o potpisivanju novinara punim imenom i prezimenom, kao i u slučajevima višestrukog autorstva, postoje tek neznatne razlike između štampanih i onlajn izdanja. Međutim, nepotpisani tekstovi, tekstovi preuzeti iz agencija ili drugih medija

značajno su zastupljeniji u onlajn izdanjima, dok je potpisivanje tekstova inicijalima preovlađujuća praksa u štampi. Može se pretpostaviti da je profesionalna norma o pripisivanju autorstva redakciji važnija urednicima štampanih izdanja nego urednicima onlajn izdanja. Takođe je moguće da je neposredno preuzimanje zastupljenije u onlajn medijima zbog drugačijeg razumevanja autorskih prava. U svakom slučaju, važan je nalaz da se u štampi ne koriste agencije i drugi mediji, odnosno kada su tekstovi publikovani u štampi oni predstavljaju doprinos redakcije.

2.3. Građani: prava i podaci

U 315 analiziranih tekstova, pravo na pretpostavku nevinosti i pravo na privatnost je prekršeno velikom broju lica. Najčešće se radi o odraslim žrtvama (31%) i osumnjičenicima (28%), kao i ljudima iz njihovog bliskog okruženja (28%). O maloletnim žrtvama se nešto manje izveštava (11%), dok mediji u analiziranom periodu nijednom nisu pripisali krivicu maloletnicima. Razlika među onlajn i štampanim izdanjima bezmalo da nema, osim u slučaju javnih ličnosti o kojima je *Blic* nešto učestalije izveštavao.

Grafikon 6. Zastupljenost različitih vidova autorstva u štampanim i onlajn izdanjima

Kada se radi o distribuciji prema pojedinačnom mediju (Tabela 3), otkrivaju se određene razlike. Jedino su u štampanom izdanju *Blica* javne ličnosti zastupljene u većoj meri. Uz izuzetak *Večernjih novosti*, u onlajn izdanjima su se češće kršila prava žrtava. *Kurir* se izdvaja po tome što se u ovom mediju češće krši pravo na pretpostavku nevinosti osumnjičenih lica. Dodatne informacije kojima se zadire u privatnost rodbine i drugih iz okoline žrtava i osumnjičenih češće se pojavljuju u izdanjima *Kurira* i *Informera*. Iza ovih praksi, čini se, stoje uređivačke odluke zasnovane sa jedne

strane, na razumevanju zakonskih i etičkih normi u onlajn sadržajima, i sa druge strane, na prvenstvu prodaje onlajn ili štampanog izdanja. Drugim rečima, moguće objašnjenje za ovakvu distribuciju može se naći u tome da je onlajn sadržaje teže kontrolisati i lakše menjati (pa i izbrisati ih iz arhive), što znači da je deo urednika i novinara odlučio da se pravila u onlajnu mogu kršiti. Sa druge strane, činjenica da se neka prava više krše u štampanim izdanjima može se objasniti time da se „sočnije“, dodatne informacije (na primer one koje potiču od rodbine i prijatelja) čuvaju kako bi se njima štampano izdanje učinilo atraktivnijim.

	Javne ličnost	Odrasle žrtve	Maloletne žrtve	Odrasli osumnjičeni	Rodbina, prijatelji i drugi iz okoline	UKUPNO
Blic	12,20%	21,95%	8,54%	29,27%	28,05%	100,00%
Blic onlajn	0,90%	37,84%	16,22%	28,83%	16,22%	100,00%
Informer	1,39%	26,39%	9,72%	29,17%	33,33%	100,00%
Informer onlajn	2,11%	26,32%	12,63%	34,74%	24,21%	100,00%
Kurir	0,00%	29,31%	4,31%	30,17%	36,21%	100,00%
Kurir onlajn	0,00%	32,61%	5,80%	20,29%	41,30%	100,00%
Večernje novosti	0,00%	39,47%	17,11%	28,95%	14,47%	100,00%
Večernje novosti onlajn	1,15%	34,48%	13,79%	28,74%	21,84%	100,00%
UKUPNO	1,93%	31,27%	10,55%	28,31%	27,93%	100,00%

Tabela 3. Zastupljenost lica čija prava se krše prema mediju

Izveštavajući o žrtvama i mogućim počiniocima kažnjivih dela mediji ne skrivaju njihov identitet o čemu govori podatak da je 651 osoba imenovana u medijskim tekstovima. Očekivano, s obzirom na to da je broj tekstova u onlajn izdanjima veći, više lica je identifikovano na portalima (345) nego u štampanim izdanjima (306).

Vrsta objavljenog podatka	Ukupno lica	Udeo	Štampa	Udeo	Onlajn	Udeo
Puno ime i prezime	651	61,18%	306	65,52%	345	57,79%
Adresa	77	7,24%	26	5,57%	51	8,54%
Prethodna dela	48	4,51%	13	2,78%	35	5,86%
Zdravstveno stanje	93	8,74%	37	7,92%	56	9,38%
Primanje socijalne pomoći	3	0,28%	1	0,21%	2	0,34%
Etnička pripadnost, rasa, veroispovest	7	0,66%	4	0,86%	3	0,50%
Drugi podaci iz privatnog života	185	17,39%	80	17,13%	105	17,59%

Tabela 4. Vrste objavljenog podatka prema mediju

U ukupno 7,24 % objavljenih tekstova objavljene su adrese lica čija se prava krše. U nekim primerima se, recimo, ne identifikuje žrtva, ali se navodi njena adresa stanovanja, kakav je slučaj sa tekstom objavljenom u *Večernjim novostima* 25. septembra 2017. označenim šifrom VNO_2509_1.

SAMOUBISTVO NA NOVOM BEOGRADU: Skočila sa šestog sprata

B. M. izvršila je samoubistvo skokom sa terase šestog sprata stambene zgrade u Ulici Džona Kenedija 60 na Novom Beogradu.

U drugim primerima se uz identifikaciju glavnih aktera dodatno objavljuje i njihova adresa stanovanja. U slučaju porodične tragedije u Beloj Crkvi identifikovani su punim imenima i prezimenima svi akteri, objavljena je i fotografija kuće u kojoj porodica živi kao i tačna adresa stanovanja.

KOJI LUDAK, RASCOPAO MAJCI GLAVU SEKIROM

Autori: J. R. J. C. S. i J. I.

Prodična tragedija se dogodila nešto posle osam sati ujutru u Ulici Vojske Jugoslavije 49a. (K_2610_3)

U primeru pogibije mladića u saobraćajnoj nesreći u Zrenjaninu *Večernje novosti* objavljuju adresu stanovanja porodice žrtve.

NASTAVLJA SE ISTRAGA NESREĆE U ZRENJANINU; DANAS SAHRANA NASTRADALOG MLADIĆA

Autor: Sl. P.

Familija Popov, koja stanuje u Ulici Zorana Nićetina, saopštila je da će sahrana biti danas u 15 časova, na Novom groblju u Zrenjaninu. (VNO_2510_3)

U ukupno 8,74% objavljenih tekstova se uz kršenje drugih prava nekim licima objavljuju i podaci o njihovom zdravstvenom stanju iako ne postoji realna potreba javnosti da zna ovakve podatke.

NEMA JOJ LEKA: Majku ubijene pevačice poslali kući iz bolnice

Zorica Krsmanović puštena je u petak ujutru iz Vojnomedicinske akademije i prebačena u svoju kuću u Borči. Majka ubijene pevačice Jelene Marjanović nalazi se u teškom stanju i lekari su odlučili da je puste kući jer više ne postoji način da joj pomognu

Zorica je u teškom stanju, ne može uopšte da govori, teško se kreće. Lekari su nakon višenedeljne borbe odlučili da je puste kući. Bila je neko vreme i na intenzivnoj nezi – priča naš izvor blizak porodici Krsmanović. Zorica je najpre bila u Gradskoj bolnici, a potom je zbog pogoršanja zdravstvenog stanja prebačena na VMA.

Podsetimo, Zorica Krsmanović već dugo se bori s opakom bolešću, a neposredno pre ćerkinog ubistva završila je poslednji ciklus hemoterapije. (KO_0110_3)

U tekstu objavljenom o onlajn izdanju *Informera* opširno se citira obdukcioni nalaz maloletnika koji nikako nije smeo doći od službenog izvora.

DEDA TRAGIČNO NASTRADALOG DEČAKA TVRDI: Moj unuk se nije ubio, slučajno se obesio u igri

Obdukcija: Nije bilo nasilja

Spoljni obdukcioni pregled osmogodišnjeg dečaka J. J. iz Čajetine pokazao je da na njegovom telu ne postoje tragovi nasilja, osim povreda glave od posledica vešanja. Time je praktično potvrđena sumnja da se dečak obesio o kaiš bademantila, a dalja obdukcija pokušaće da utvrdi da li je to uradio slučajno ili namerno.

– Obdukcioni nalaz je izvršen po nalogu tužioca. Rezultati su pokazali da je nalaz normalan, bez tragova nasilja – saznajemo od izvora bliskih užičkoj bolnici, gde je pregled i izvršen. (IO_2510_5)

U ukupno 17,39% analiziranih tekstova evidentirana je pojava objavljivanja podataka o osobama koji su klasifikovani u grupu „drugi podaci” a odnosi se na sve podatke iz privatnog života osoba koji ni na koji način nisu relevantni za razumevanje vesti koja se objavljuje.

Vrlo često se za žrtve ili osumnjičene za krivična dela navodi njihovo zanimanje ili ustanova ili firma u kojoj su zaposleni.

UDES KOD BOLJEVCA: Učitelj poginuo, četvoro povređenih

Autor: Lj. Trifunović

Dragan Conić (45), učitelj iz zaječarskog sela Vražogrnac, je poginuo, dok su četiri osobe, povređene u teškoj saobraćajnoj nesreći koja se u jutros dogodila na magistralnom putu Zaječar-Paraćin. (VNO_0110_2)

U tekstu objavljenom u onlajn izdanju *Informera* o osumnjičenoj za proneveru sakriven je njen identitet, ali je objavljeno u kojoj ustanovi je radila i na kojem radnom mestu.

PRISVOJILA TUĐ NOVAC! Radnici vrtića zbog prevare određen pritvor do 30 dana!

Radnici vrtića „Dečiji dani” u Beogradu određen je pritvor od 30 dana

Na predlog Prvog osnovnog tužilaštva u Beogradu, sud je danas odredio pritvor do 30 dana obračunskoj radnici vrtića „Dečiji dani” V.V., koja se sumnjiči za krivično delo prevare, jer je prilikom sačinjavanja dokumentacije za obračun zarada i drugih primanja sa tekućih računa zaposlenih unosila brojeve svojih tekućih računa. (IO_0710_3)

U primeru označenom šifrom VNO_2510_2 navodi se radno mesto i ime škole u kojoj je osumnjičeni zaposlen iako njegovo zanimanje nije ni u kakvoj vezi sa krivičnim delima za koja se sumnjiči da ih je počinio. Čak je uz tekst objavljena i fotografija osnovne škole u kojoj je zaposlen. U tekstu se, takođe, navode zanimanja njegovih roditelja.

PROFESOR MUZIČKOG OJADIO I DIREKTORA

POLICIJA u Loznici će protiv D. S. (44), profesora muzičkog u OŠ „Vuk Karadžić” u Lipnici, podneti 15 do 20 krivičnih prijava zbog krađa koje je počinio, saznaju „Novosti”. Osumnjičeni profesor je, kažu ljudi koji ga poznaju, „iz dobre kuće”. Otac mu je ugledan čovek, doktor nauka, koji je bio na raznim važnim dužnostima u privredi i lokalnoj samoupravi. I majka je svojevremeno bila službenica u jednoj državnoj instituciji. (VNO_2510_5)

U tekstu iz *Večernjih novosti* o dvojici mladića koji su poginuli u saobraćajnoj nesreći navode se i porodične okolnosti u kojima su živeli i apostrofira se činjenica da nijedan od stradalih nije imao oca.

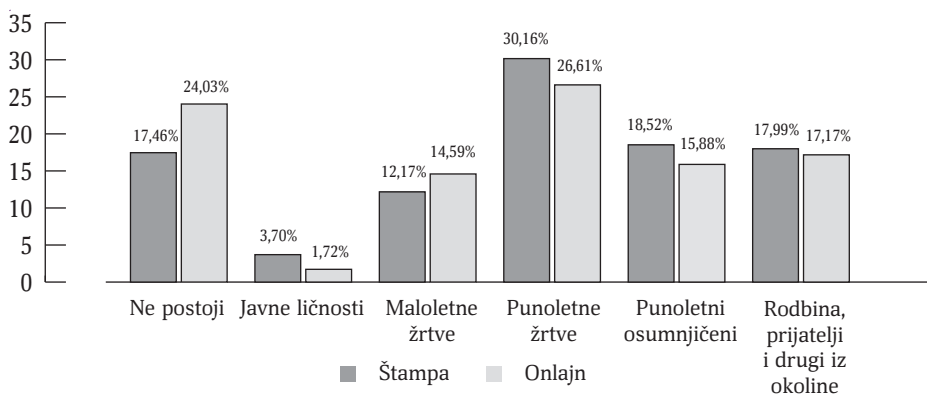
TRAGEDIJA KOD PETROVCA NA MLAVI: Poginuli dok su se vraćali u kafanu

Mihajlo je odrastao bez oca, koji je preminuo dok je on još bio dete, a u Beču ima mlađu sestru, koju porodica očekuje da pristigne zbog sahrane.

Bez oca je bio i poginuli Ivan Stanisavljević, koji je na ulazu u Petrovac živeo u kući sa majkom, babom i dedom. Nakon primanja saučesća, nisu želeli ništa više da pričaju. (VNO_2510_9)

2.4. Fotografije

U tek petini analiziranih tekstova (21%) mediji nisu objavili slike građana, što znači da preovlađuje praksa vizuelnog identifikovanja lica čime se dodatno krše njihova prava. U zasebnoj studiji slučaja **Nina Andulajević i Tamara Bogojević** predstavljaju analizu fotografija u kojoj ukazuju na tipove koji su najzastupljeniji. Distribucija fotografija prati distribucija lica čija prava su kršena, te su najzastupljeniji prikazi punoletnih (28%) i maloletnih žrtava (14%), punoletnih osumnjičenih (17%) i njihovih porodica (18%). U pogledu objavljivanja fotografija ne postoje velike razlike između štampanih i onlajn izdanja.

Grafikon 7. Lica identifikovana na fotografijama u štampanim i onlajn izdanjima

Mogućnost da se više dodatnih, netekstualnih, sadržaja objavi onlajn mediji ne koriste, već u štampanim izdanjima objavljuju veći broj fotografija. O mogućim razlozima

moгу se samo izneti neke pretpostavke. Prva je da dizajn štampanih izdanja omogućava kombinovanje više fotografija tako što se one preklapaju ili na dinamičan način kombinuju sa tekstem. Zbog načina na koji se čitaju, ovako postavljene fotografije imaju ulogu da privuku pažnju čitalaca. U onlajn medijima, sa druge strane, samo jedna fotografija se postavlja na naslovnu stranu i usmerava čitaoca ka sadržaju. Takođe, onlajn sadržaji se čitaju letimično, sa pažnjom na nekoliko prvih pasusa. Nizanje fotografija – osim u slučaju fotogalerija – nije atraktivno čitaocima.

Razlike u objavljivanju foto zapisa lica vidljive su između medija. U *Večernjim novostima* ređe se objavljuju fotografije građana, u oba svoja izdanja ovaj medij ima više od trećine tekstova u kojima ne postoji vizuelna identifikacija. U štampanom izdanju *Blica* vizuelna identifikacija je najzastupljenija, javlja se u preko 90% tekstova.

Medij	Ne postoji	Javne ličnosti	Maloletne žrtve	Punoletne žrtve	Punoletni osumnjičeni	Porodica
Blic	8,16%	12,24%	12,24%	24,49%	22,45%	20,41%
Blic onlajn	21,92%	1,37%	17,81%	23,29%	19,18%	16,44%
Informer	12,82%	2,56%	15,38%	28,21%	17,95%	23,08%
Informer onlajn	17,31%	3,85%	15,38%	28,85%	15,38%	19,23%
Kurir	16,13%	0,00%	6,45%	33,87%	22,58%	20,97%
Kurir onlajn	22,39%	0,00%	8,96%	32,84%	14,93%	20,90%
Večernje novosti	35,90%	0,00%	17,95%	33,33%	7,69%	5,13%
Večernje novosti onlajn	39,02%	2,44%	17,07%	19,51%	12,20%	9,76%
UKUPNO	21,09%	2,61%	13,51%	28,20%	17,06%	17,54%

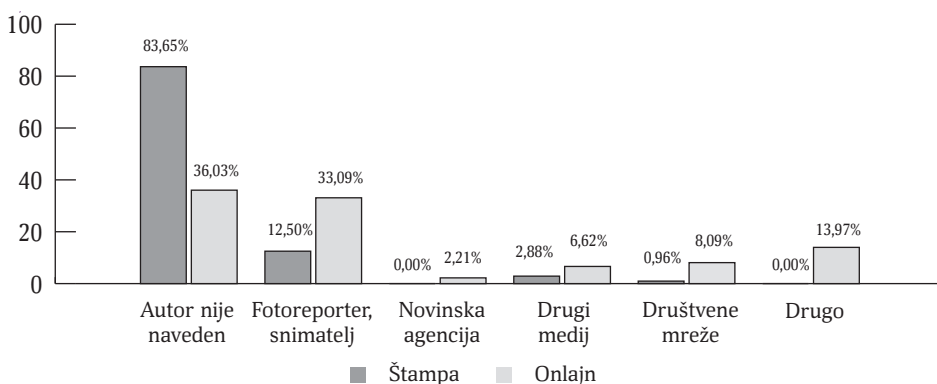
Tabela 5. Vizuelna identifikacija lica prema mediju

Ima primera u kojima se urednici odlučuju da, ako ne objave fotografiju lica žrtve, objave fotografiju zgrade ili kuće žrtve. Takav je slučaj bio sa tekstovima objavljenim 1. oktobra u tri od četiri analizirana izdanja o slučaju žrtve silovanja u Novom Pazaru čiju ispovest su objavili *Večernje novosti*, *Blic* i *Informer* u svojim onlajn izdanjima.

U sva tri lista tekst je ilustriran fotografijom kuće u kojoj žrtva živi, dok je jedini *Informer* otišao i korak dalje pa je uz nju objavio i fotografiju žrtve koja, očigledno, ne želi da se fotografiše, i pokriva lice šakom, dok u tekstu i stoji njena eksplicitna molba da se to ne čini:

– *Kako da preživim sve ovo? Nemojte me slikati, molim vas, ne želim da me ljudi vide – plačući je molila. (IO_010_6)*

Više od polovine fotografija (57%) nema naznačenog autora, a skoro petinu fotografija potpisuju redakcijski fotoreportereri (24%). Retko se koriste fotografije novinskih agencija (1%), dok se sporadično preuzimaju fotografije iz drugih medija (5%) i sa društvenih mreža (5%). Uočena je praksa da mediji uzimaju fotografije iz privatnih arhiva i one čine najveći deo kategorije „drugo” (8%).

Grafikon 8. Autorstvo fotografija u štampanim i onlajn izdanjima

Kao i u slučaju autorstva nad tekstovima, fotografije pokazuju da se redakcije posvećuju značajne resurse u pripremi tekstova. Ujedno, mala zastupljenost fotografija preuzetih iz novinskih agencija i iz drugih medija ukazuje na to da mediji fotografijama čine svoja izdanja jedinstvenim i da na ovaj način nastoje da preteknu konkurenciju.

2.5. Izvori

U čak trećini analiziranih tekstova nije naveden nijedan imenovani sagovornik ili izvor informacija. Ovome treba dodati i podatak da se u dve trećine tekstova uz imenovane pojavljuju i anonimni izvori. To znači da tekstovi u celosti ili delimično počivaju na saznanjima koja nisu potvrđena, niti mogu biti proverena što ostavlja

prostor za pitanje da li izvori uopšte i postoje. Ovakva praksa kosi se sa *Kodeksom novinara Srbije* i doprinosi smanjenju kredibiliteta, a posledično i poverenja u medije.

Među imenovanim izvorima, kako se vidi u Tabeli 6, najzastupljeniji su rodbina i tužilaštvo. Ovaj podatak, i to je važno naglasiti, ne ukazuje na to da su ovo dve grupe koje krše prava građana, već samo da ove dve grupe najčešće (sa)učestvuju u medijskom kršenju prava na privatnost i prava na pretpostavku nevinosti. Za ostale aktere se može reći da nerado komuniciraju sa medijima u slučajevima kada treba da se pruži informacija iza koje će stati imenom i prezimenom.

Imenovani izvor	Prosek	Štampa	Onlajn
Nema	32,55%	34,36%	31,19%
Policija	1,84%	0,61%	2,75%
Sudstvo	1,31%	0,00%	2,29%
Tužilaštvo	9,45%	8,59%	10,09%
Branilac	3,41%	2,45%	4,13%
Zdravstvena ustanova	2,89%	2,45%	3,21%
Obrazovna ustanova	1,84%	2,45%	1,38%
Centar za socijalni rad	1,57%	1,23%	1,83%
Rodbina	20,73%	20,86%	20,64%
Komšije	2,89%	4,29%	1,83%
Prijatelji	2,89%	3,07%	2,75%
Poslodavci	1,57%	0,61%	2,29%
Lica čija prava se krše	8,14%	9,82%	6,88%
Drugi	8,92%	9,20%	8,72%
Ukupno	100,00%	100,00%	100,00%

Tabela 6. Imenovani izvori informacija u štampi i u onlajn medijima

Ne postoje razlike između onlajn i štampanih izdanja (Tabela 6) što upućuje na zaključak da je proizvodnja vesti u suštini ista. Pregled imenovanih izvora prema mediju ukazuje na određene razlike. Najznačajnija je u zastupljenosti imenovanih izvora: broj tekstova u kojima se ne koristi nijedan zvanični izvor je daleko veći u *Kuriru* i štampanom izdanju *Informer*, nego u *Blicu* i *Večernjim novostima*. Imenovani izvori iz policije prisutniji su u *Blicu* i *Infomeru*, dok se na izvore iz tužilaštva češće oslanjaju *Večernje novosti* i *Informer*.

Imenovani izvori	Blic	Blic onlajn	Infomer	Informer onlajn	Kurir	Kurir onlajn	Novosti	Novosti onlajn
Nema	27,08%	30,43%	41,38%	31,82%	42,22%	43,86%	29,27%	16,67%
Policija	2,08%	4,35%	0,00%	4,55%	0,00%	1,75%	0,00%	0,00%
Sudstvo	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	10,42%
Tužilaštvo	8,33%	8,70%	10,34%	15,91%	4,44%	3,51%	12,20%	14,58%
Branilac	0,00%	5,80%	6,90%	2,27%	2,22%	5,26%	2,44%	2,08%
Zdravstvena ustanova	4,17%	5,80%	0,00%	0,00%	2,22%	1,75%	2,44%	4,17%
Obrazovna ustanova	0,00%	0,00%	3,45%	0,00%	2,22%	1,75%	4,88%	4,17%
Centar za socijalni rad	2,08%	4,35%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	2,44%	2,08%
Rodbina	22,92%	18,84%	27,59%	22,73%	20,00%	19,30%	14,63%	22,92%
Komšije	0,00%	0,00%	3,45%	2,27%	6,67%	0,00%	7,32%	6,25%
Prijatelji	2,08%	1,45%	3,45%	0,00%	2,22%	3,51%	4,88%	6,25%
Poslodavci	0,00%	2,90%	0,00%	0,00%	2,22%	1,75%	0,00%	4,17%
Lica čija prava se krše	10,42%	7,25%	0,00%	6,82%	15,56%	12,28%	9,76%	0,00%
Drugi	20,83%	10,14%	3,45%	13,64%	0,00%	5,26%	9,76%	6,25%
Ukupno	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Tabela 7. Imenovani izvori informacija prema mediju

Potrebno je primetiti da se kao imenovani izvori informacija često pojavljuju i lica čija prava se krše, najčešće u dnevnom listu *Kurir*, ali i u drugim medijima. Značajan deo ovih izvora su žrtve čiju privatnost mediji razotkrivaju, a tek manjim delom lica kojima se krši pretpostavka nevinosti. Ovo upućuje na veoma problematičnu praksu intervjuisanja žrtvi o nesrećama koje su preživele.

Među neimenovanim izvorima preovlađuju izvori iz policije kao i anonimne komšije. Učestalo se pojavljuje i fraza „iz izvora bliskih istrazi” a pošto nije jasno o kojim izvorima se radi – policiji ili tužilaštvu, oni su grupisani u zasebnu kategoriju. Najznačajniji nalaz predstavlja kategorija drugo u kojoj se nalaze potpuno nespecificirani

neimenovani izvori, po modelu „saznajemo”, „prema našim izvorima” i sl. U uzorku se ovakve formulacije pojavljuju u četvrtini tekstova.

Kako Tabela 8 pokazuje, ne postoje značajne razlike između štampe i onlajn izdanja, što potvrđuje zaključak da je proces pripreme tekstova isti.

Neimenovani izvori	Prosek	Štampa	Onlajn
Nema	34,95%	35,37%	34,65%
Policija	8,42%	8,54%	8,33%
Sudstvo	1,02%	0,00%	1,75%
Tužilaštvo	2,55%	1,83%	3,07%
Branilac	0,00%	0,00%	0,00%
Zdravstvena ustanova	2,04%	1,83%	2,19%
Obrazovna ustanova	0,77%	0,00%	1,32%
Centar za socijalni rad	0,26%	0,00%	0,44%
Rodbina	1,28%	1,22%	1,32%
Komšije	7,40%	9,15%	6,14%
Prijatelji	4,34%	4,27%	4,39%
Poslodavci	0,00%	0,00%	0,00%
Izvori bliski istrazi	9,69%	12,20%	7,89%
Očevici	2,30%	1,83%	2,63%
Drugi	25,00%	23,78%	25,88%
Ukupno	100,00%	100,00%	100,00%

Tabela 8. Neimenovani izvori informacija u štampi i u onlajn medijima

Kada se pogledaju izvori neimenovanih informacija prema mediju, otkrivaju se određene razlike. Potpuno nespecificirani neimenovani izvori manje su zastupljeni u *Infomeru* nego u drugim medijima. Razlog tome je što se ovaj mediji, više nego ostali, oslanja na neimenovane izvore iz policije, na neimenovane komšije, kao i na očevice. Neimenovani izvori iz policije zastupljeniji su i u štampanom izdanju *Kurira*, kao i u onlajn izdanju *Večernjih novosti*.

Neimenovni izvori	Blic	Blic onlajn	Informer	Informer onlajn	Kurir	Kurir onlajn	Novosti	Novosti onlajn
Nema	39,53%	33,82%	37,50%	43,75%	30,77%	36,07%	35,14%	25,49%
Policija	4,65%	7,35%	12,50%	8,33%	11,54%	4,92%	5,41%	13,73%
Sudstvo	0,00%	4,41%	0,00%	2,08%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Tužilaštvo	2,33%	5,88%	0,00%	2,08%	1,92%	1,64%	2,70%	1,96%
Branilac	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Zdravstvena ustanova	2,33%	1,47%	3,13%	2,08%	0,00%	3,28%	2,70%	1,96%
Obrazovna ustanova	0,00%	0,00%	0,00%	2,08%	0,00%	0,00%	0,00%	3,92%
Centar za socijalni rad	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	1,96%
Rodbina	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	3,85%	3,28%	0,00%	1,96%
Komšije	4,65%	5,88%	15,63%	6,25%	9,62%	1,64%	8,11%	11,76%
Prijatelji	4,65%	4,41%	0,00%	2,08%	5,77%	6,56%	5,41%	3,92%
Poslodavci	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Izvori bliski istrazi	9,30%	7,35%	18,75%	8,33%	9,62%	11,48%	13,51%	3,92%
Očevici	0,00%	1,47%	6,25%	6,25%	1,92%	1,64%	0,00%	1,96%
Drugi	32,56%	27,94%	6,25%	16,67%	25,00%	29,51%	27,03%	27,45%
Ukupno	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Tabela 9. Neimenovani izvori informacija prema mediju

Izvori bliski istrazi pojavljuju se u svim medijima i rezultati za imenovane izvore upućuje da se verovatno radi o policijskim izvorima. Naime, istraga može da obuhvati i tužilaštvo i policiju, ali tužilaštvo se mnogo češće nego policija pojavljuje u imenovanim izvorima što upućuje na to da postoji izvesna spremnost među tužilaštvima da nastupaju imenom i prezimenom.

3. Zaključne ocene

Četiri analizirana medija intenzivno i aktivno krše pretpostavku nevinosti i pravo na privatnost. U svakom od objavljenih izdanja, kada onlajn i štampu posmatramo zasebno, svaki od medija ima najmanje tri sporna teksta dnevno, a često i daleko više. O značaju koji urednici poklanjaju ovakvim tekstovi svedoči to da se oni relativno često nalaze na naslovnim stranama i da im se posvećuje relativno veliki prostor. Najznačajniji, redakcijski resursi se ulažu u njihovu pripremu, novinari i fotoreporteri odlaze na lica mesta i pišu tekstove. Za razliku od nekih drugih tema, kao što su, recimo, pristupanje Srbije Evropskoj uniji¹², ili siromaštvo¹³, mediji se ne oslanjaju na druge izvore i aktivno rade na prikupljanju sopstvenog materijala.

U kompletnom uzorku koji su činila štampana i onlajn izdanja *Blica*, *Večernjih novosti*, *Kurira* i *Informera* objavljena tokom sedam dana našlo se 315 tekstova u kojima se krši pravo na privatnost i pravo na pretpostavku nevinosti. Najveći broj ovih tekstova objavljen je u *Blici* i *Kuriru*. Kada se ovaj nalaz istraživanja posmatra u kontekstu obima i formata štampanih izdanja, jasno je da *Kurir*, koji nema najveći format ni broj strana, najčešće krši ova dva prava u svojim tekstovima.

Većina tekstova objavljena je u rubrici Crna hronika i preovlađuju faktografski žanrovi, vesti i izveštaji o nesrećama, ubistvima i ostalim oblicima nasilja i kriminala. Pravo na pretpostavku nevinosti i pravo na privatnost krše se najčešće zajedno po lako uočivom obrascu: – već u prvoj vesti novinar/novinarka lice proglašava krivim za kriminalno delo i istovremeno mu se krši i pravo na privatnost; ili: – nakon što je lice označeno kao krivo, žrtvi se zadire u privatnost. Treću grupu tekstova čine oni u kojima se krši samo pravo na privatnost, uglavnom žrtvama i članovima njihovih porodica.

Broj lica kojima je prekršeno jedno ili oba ova prava u ukupnom uzorku je veoma veliki: 345 na portalima i 306 u štampanim izdanjima. Najčešće su to odrasle žrtve (31%) i osumnjičeni (28%), kao i ljudi iz njihovog neposrednog okruženja (28%). O maloletnim žrtvama se nešto manje izveštava (11%), a u analiziranom periodu nije zabeležen nijedan slučaj pripisivanja krivice maloletnicima.

U tek petini analiziranih tekstova (21%) mediji nisu objavili slike građana, što znači da preovlađuje praksa vizuelnog identifikovanja lica čime se dodatno krše njihova prava. Fotografije maloletnih žrtava objavljene su 57 puta (13%) iako je to praksa koju izričito zabranjuju Zakon o javnom informisanju i medijima, Kodeks novinara Srbije

12 Videti Pralica i Janjić, 2016.

13 Videti Valić Nedeljković i Kleut, 2012.

i Smernice za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju. Nedopustivo je visok procenat fotografija (57%) za koje je nemoguće utvrditi autorstvo, dok tek 24% fotografija potpisuju redakcijski fotoreporter. Ponekad se preuzimaju fotografije novinskih agencija (1%) i fotografije iz drugih medija (5%), a zabeleženo je i 5% fotografija koje se preuzimaju sa društvenih mreža. Ovo je praksa koja, čini se, postaje sve zastupljenija, pa je u upravo objavljenim Smernicama za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju veoma precizno propisano postupanje u ovakvim slučajevima i obaveza medija da prethodno pribavi saglasnost za preuzimanje sadržaja sa društvenih mreža, što ni u jednom zabeleženom slučaju u uzorku nije naznačeno.

Zabrinjavajući rezultati zabeleženi su u kategoriji imenovanja izvora informacija. U čak 32% analiziranih tekstova nije naveden nijedan imenovani sagovornik ili izvor informacija. Ovo predstavlja prekršaj osnovnih postulata svih etičkih normativa o istinitosti i proverljivosti objavljenih informacija i uvođenje senzacionalistički motivisane opasne prakse objavljivanja tekstova koji počivaju na glasinama i iznose tvrdnje koje je nemoguće proveriti.

Među imenovanim izvorima najzastupljeniji su rodbina, komšije i prijatelji žrtava ili osumnjičenih (26%), a u 8% slučajeva imenovani izvori su žrtve ili osumnjičeni. Ovi podaci takođe ukazuju na učestalo prisustvo neprofesionalne prakse da novinari/novinarke zloupotrebljavaju emocije, neznanje i nedovoljnu sposobnost rasuđivanja svojih sagovornika. Kodeks novinara Srbije zabranjuje ovakvu zloupotrebu sagovornika jer oni nisu uvek svesni moći medija, kao ni posledica koje njihove izjave mogu imati po njih ili one o kojima govore. Zadatak je novinara/novinarke da u ovakvim situacijama postupaju sa dužnom novinarskom pažnjom.

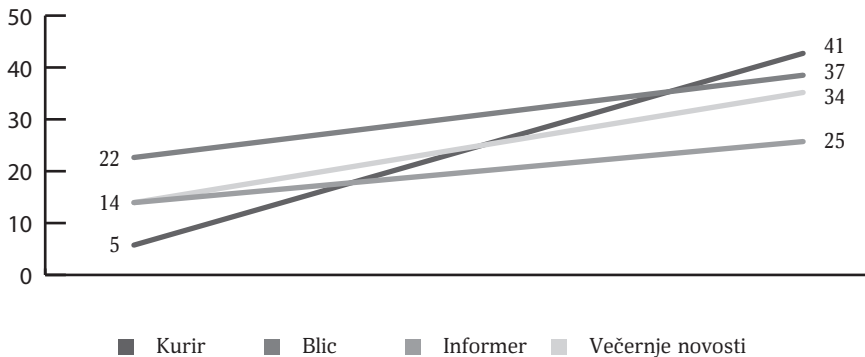
Kodeks novinara Srbije i Smernice za njegovu primenu u onlajn okruženju takođe vrlo precizno propisuju u kojim okolnostima je dozvoljeno korišćenje neimenovanih izvora i ta se praksa preporučuje samo u izuzetnim situacijama kad postoji izričito pravo javnosti da zna. Međutim, rezultati ovog istraživanja pokazuju da je ovo veoma učestala praksa, pa su kao posebna kategorija posmatrani oni koji su označeni kao „izvori bliski istrazi” i njihovo prisustvo u uzorku (9%) veće je nego onih koji su označeni kao neimenovani izvori iz policije (8%) i tužilaštva (2%).

Ipak, najdrastičniji nalaz predstavlja kategorija nazvana „drugo” u koju su uvršteni svi nespecificovani neimenovani izvori koji se navode kao „saznajemo”, „prema našim saznanjima”, „naš izvor” i slično. U uzorku je prisustvo ovako označenih neimenovanih izvora zabeleženo u četvrtini analiziranih tekstova.

Kao potvrda navedenih zaključaka može poslužiti i poređenje sa rezultatima godišnjeg monitoringa svih štampanih medija koji sprovodi Savet za štampu. U njihovom

izveštaju za 2016. godinu¹⁴ navodi se da je Kodeks novinara Srbije u periodu april–decembar 2016. prekršen 4.993 puta, što je 49% više nego u istom periodu prošle godine. Analiza kršenja po poglavljima Kodeksa pokazuje veliki broj prekršaja upravo u odnosu na dva poglavlja kojima se propisuje poštovanje prava na pretpostavku nevinosti (poglavlje IV – 3.341 prekršaj) i poglavlje kojim se propisuje poštovanje prava na privatnost (poglavlje VII – 1.528 prekršaja). U narativnom delu izveštaja navodi se i sledeće: „Najčešće su kršene tačke Kodeksa koje se odnose na istinitost izveštavanja, novinarsku pažnju i privatnost osoba o kojima se izveštava: pretpostavke, nagađanja, praznoverice i lične konstrukcije predstavljeni su kao činjenice, kršeno je pravo na pretpostavku nevinosti, a često se gubila granica između javnog interesa i ulaska u domen intime kako poznatih, tako i „običnih’ ljudi”, što ne odstupa mnogo od rezultata istraživanja „Zaštita privatnosti i pretpostavke nevinosti u medijima”.

Poređenje rezultata iz dva ciklusa monitoringa koja su sproveli Partneri za demokratske promene Srbija, pokazuju da se pravo na privatnost i pravo na pretpostavku nevinosti učestalije krše. Kada se posmatraju podaci iz sedmodnevnog uzorka 2015. godine¹⁵ i nalazi dobijeni u ovom istraživanju uočava se značajno povećanje broja tekstova. Jednim delom ono može da se objasni metodologijom¹⁶, ali i dalje ostaje porast koji je posledica aktivnijeg rada analiziranih medija.

Grafikon 9. Broj tekstova u sedmodnevnom uzorku, 2015. i 2016. godine

¹⁴ http://www.savetzastampu.rs/doc/monitoring-2016/szs_monitoring_mart-decembar_2016.pdf

¹⁵ Uzorak iz istraživanja 2015. godine činile su dve nedelje. U grafikonu 10 predstavljen je broj tekstova koji su objavljeni tokom prve nedelje.

¹⁶ Uzorak iz 2015. godine prikupljen je drugom vremenskom periodu (maj-jun) i prvu selekciju tekstova je po unapred zadatim ključnim rečima rečima obavljala agencije Ebart.

Prakse medija i novinara nisu se promenile kada se radi o opremanju tekstova bombastičnim naslovima i senzacionalističkim fotografijama. (Zlo)upotreba neimenovanih izvora informacija i dalje je veoma prisutna. U tekstovima se zapaža aktivni rad novinara i trka među redakcijama da imaju „ekskluzivu”, tojest da oni prvi objave priču.

Nakon svega moguće je uslovno formulisati odgovor na istraživačko pitanje: Da li se tretman prava na privatnost i prava na pretpostavku nevinosti razlikuje u onlajn i štampanim izdanjima – odnosno, da li se u onlajn izdanjima kvantitativno učestaliije i kvalitativno obimnije krše dva navedena prava? Rezultati istraživanja pokazuju kvantitativno učestaliije kršenje prava u onoj meri u kojoj onlajn okruženje daje više prostora od štampanog izdanja za objavljivanje većeg broja tekstova, dok nije uočeno kvalitativno obimnije kršenje ovih prava. Načini kršenja prava na privatnost i na pretpostavku nevinosti u internetskim izdanjima uglavnom se ne razlikuju od istih koja se primenjuju u štampanim izdanjima. Moguće bi bilo izneti i neke uslovne zaključke o preklapanju sadržaj u štampanim i onlajn izdanjima, koje je relativno visoko, ali bi zahvalnije bilo sa takvim zaključivanjem sačekati neko naredno istraživanje koje bi bilo više fokusirano upravo na ovu pojavu.

Svi navedeni rezultati upućuju na prodor radikalizacije tabloidne uređivačke politike u rubriku Crna hronika koja, očekivano, i jeste jedna od onih kojima se u ovakvim izdanjima posvećuje najviše pažnje. No, posmatranjem kršenja prava na pretpostavku nevinosti i prava na privatnost, rezultati ovog istraživanja pokazuju jednu novu tendenciju. Kroz istoriju su se debate vezane za kršenje ovih prava uglavnom vodile oko javnih ličnosti i tu su podešavani i prilagođavani normativi za situacije u kojima pravo javnosti da zna preteže nad pravima ovih ličnosti.

Međutim, ovo istraživanje pokazuje da se kao osobe kojima se krše navedena prava javne ličnosti pojavljuju veoma retko i da se kao oštećeni po ovom osnovu najčešće pojavljuju obični građani i građanke za koje javnost nikada ne bi saznala da se nisu našli u ulozi žrtava, osumnjičenih za krivičnih dela ili osoba iz njihovog najbližeg okruženja. Radikalna tabloidna uređivačka politika na ovaj način ljude koje je već zadesila nesreća, i koji najčešće nisu svesni moći medija i mogućih posledica njihovih razgovora sa novinarima i novinarkama u okolnostima povišene emocionalne napetosti, koriste kao mamce za čitanost i posećenost svojih štampanih i onlajn izdanja. U istom nastojanju ne prezaju ni od neprofesionalnih praksi objavljivanja informacija bez pozivanja na bilo kakve izvore ili pozivajući se na neke fantomske „naše” izvore, što u konačnici za rezultat može imati samo snižavanje kredibiliteta medija u celini i pad poverenja javnosti u njih.

Literatura

Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Communication Research*. Glencoes, IL: Free Press.

Boczkowski, P. (2004). *Digitizing the News: Innovation in Online Newspapers*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

Goldhaber, M. H. (1997). The attention economy and the Net. *First Monday*. Posećeno 25.01.2017. URL: <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/519>.

Krippendorff, K. (1980). *Content analysis. An introduction to its methodology*. Beverly Hills: Sage.

Kodeks novinara Srbije (2006). Posećeno 25.01.2017. URL: <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/kodeks-novinara-srbije> .

Pralica, D. i Janjić, S. (2016). Evropska unija na portalima štampanih medija Srbije. *CM: Communication and Media*, 11(37): 41-61.

Riffe, D., Lacy, L., Fico, F. (2014). *Analyzing media messages: Using quantitative content analysis in research*, Third edition. New York: Taylor and Francis.

Smernice za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju (2016). Posećeno 25.01.2017. <http://www.savetzastampu.rs/doc/smernice-za-primenu-kodeksa-novinara-srbije-u-onlajn-okruzenju.pdf> .

Valić Nedeljković, Dubravka i Kleut, Jelena (2012). *Predstavljanje siromaštva u tradicionalnim i novim medijima*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsek za medijske studije.
Zakon o javnom informisanju i medijima (2014). *Službeni glasnik Republike Srbije* 83/2014, 58/2015 i 12/2016

Monitoring medija: studije slučaja

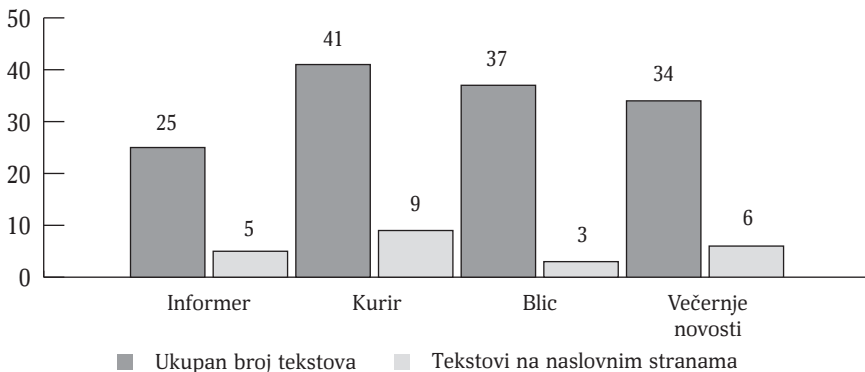
Nesreća i tuga na naslovnim stranama

Dorđe Ivanović

Naslovne strane novina u Srbiji a i u svetu odlučujući su faktor u prodaji novina. Iako znamo da „ne treba suditi knjizi na osnovu njenih korica” stanje stvari nas ipak dovodi do zaključka da su „korige” te koje su najbitnije. Izgled se prodaje i odavno je poznato da se novine više gledaju nego što se čitaju. Za to je dokaz svakako porast broja i veličine slika a smanjenje teksta. Konkurencija i borba za tiraž je ogromna i u toj borbi za atraktivnošću listovi neretko prelaze granice pristojnosti, novinarskog kodeksa a nekad i zakona.

Ne treba zaboraviti da su naslovne strane prikaz onoga što je uredništvo tih novina odabralo tog dana kao najbitnije. Naslovnicama se postavlja dnevni red i skreće se pažnja na najvažnije događaje koji su obeležili prethodni dan. One su zato ne samo odraz uredničkog „rangiranja” događaja već se postavljenom agendom formira društvena svest o važnosti događaja i ljudi a posredno i širi kulturno-vrednosni obrasci.

Tokom analiziranog perioda u štampanim izdanjima *Blica*, *Kurira*, *Informera* i *Večernjih novosti* objavljeno je 137 tekstova u kojima se krši pravo na privatnost i pravo na pretpostavku nevinosti. Od toga se 23 teksta našlo na naslovnim stranicama. Na 17 od 28 naslovnih strana je prisutno kršenje najmanje jednog prava. Od svakog lista je analizirano sedam naslovnih stranica i u pojedinačnom analiziranju to izgleda ovako: *Informera* je imao pet, *Blic* četiri, *Kurir* pet, i *Večernje novosti* četiri naslovnice sa spornim tekstovima.

Grafikon 1. Ukupan broj tekstova na naslovnim stranama u štampanim i onlajn izdanjima

U primeru dnevnog lista *Blic* može se primetiti da su kršenja prava na privatnost i na pretpostavku nevinosti suptilnija nego kod ostalih listova. Ovo se odnosi na činjenicu da tekstovi sa kršenjem oba prava nemaju skoro nikada dominantu ulogu, to jest ne dobijaju najveći prostor na naslovnici. Iz tog razloga ovaj list se i dalje svrstava u polutabloide. Naslovi su izraženi krupnim fontom, ali nisu bojeni klasičnim tabloidnim bojama kao što su žuta i crvena već su uglavnom crni ili beli. Ono što ga čini tabloidom je to što se u 57% slučajeva na njegovim naslovnim stranama nalaze krupni naslovi i najave tekstova koji krše već navedena prava. To se može konkretno videti u primeru štampanog izdanja novina *Blic* 26. septembra 2016. godine. Od četiri vesti koje se nalaze na naslovnoj strani, druga po veličini je vest koja obaveštava da se tog dana obeležava šest meseci od smrti glumca Marinka Madžgalja. Tekst je najavljen fotografijom sa groblja na kojoj se vidi neko od članova porodice kako žali za pokojnikom.

Slika 1. Naslovna strana lista *Blic* (26. septembar 2016.)

Broj od 8. oktobra ima kratku najavu teksta o pevačici Jeleni Marjanović, a broj od 14. oktobra kratku najavu o novostima u slučaju smrti Radenka Nikodinovića, dečaka iz Loznice koji je preminuo nakon preloma ruke. Isto se ponavlja u broju od 20. oktobra, dok je 26. oktobra u malim najavama vest o tome kako je neko „ubio majku sekirom”. Pored toga, postoji najava i za tekst pod naslovom „Odavao tajne Amerikancima da napreduje u karijeri” o visokom funkcioneru MUP Srbije koji je optužen da je odavao podatke stranim službama sa njegovom slikom i bez poštovanja pretpostavke nevinosti. Na osnovu našeg uzorka može se primetiti da, kada vesti iz crne hronike ne

zauzmu glavni deo naslovnice, one, po pravilu, idu u donji levi ugao strane. *Blic* na naslovnim stranama ima u proseku od tri do sedam vesti s tim što često na prostoru za jednu vest ima žute pravougaonike u kojima je navedeno pet-šest naslova vesti koje postoje u novinama.

Kada je u pitanju dnevnik *Kurir*, stvari su malo drugačije. Ovaj list spada u tabloide i zbog te činjenice ne čudi podatak da njihove naslovnice sadrže više kršenja prava na pretpostavku nevinosti i prava na privatnost. Da budemo tačni, *Kurir* je od sedam naslovnih stranica imao čak pet na kojima je primećeno kršenje makar jednog od dva prava što znači da taj list na 71% naslovnica ima makar jednu spornu vest. Na naslovnicama *Kurira* se mogu primetiti veći fontovi nego što je to slučaj kod „Blica” kao i dominantne, žuto-crne kombinacije boja sa povremenim pojavljivanjem crvene. Kada se pogleda sedam uzorkovanih primeraka to izgleda ovako: 26. septembra *Kurir* sa velikom slikom, koja obuhvata više od pola naslovnice strane, imao je kršenje prava na privatnost i prava na prezumpciju nevinosti pišući o detaljima iz ličnog života Zorana Marjanovića, muža ubijene pevačice uz izjave pojedinaca koji tvrde da je on ubio pevačicu. Na istoj naslovnici ali na znatno manjem prostoru, osumnjičeni za trgovinu drogom iz Vojvodine su nazvani „novim Šarićima” uz isticanje njihovih fotografija. U sledećem broju iz 2. oktobra, polovina naslovnice strane je, uz krupnu fotografiju posvećena Mariji Ferizović, ženi koja je bila žrtva porodičnog nasilja. Iznad ovog, nalazi se odeljak koji izveštava o šestomesečnom pomenu pevačici Jeleni Marjanović uz fotografije njenog muža na njenom grobu i majke u bolničkom krevetu.

Slika 2. Naslovna strane lista *Kurir* (26. septembar i 2. oktobar 2016.)

U broju od 8. oktobra postoje dve manje najave tekstova o čoveku osumnjičenom za pedofiliju i ponovo o Jeleni Marjanović. Ovaj put prostor za najavu je znatno manji od prethodnog. Ponovno kršenje prava na pretpostavku nevinosti može se videti u broju od 26. oktobra u kojem na naslovnici postoji mala najava za tekst sa naslovom „Monstrum majci sekirom pocepao glavu”. Poslednji analizirani broj od 1. novembra donosi jednu vest o ubijenom navijaču „Deliya” sa njegovom fotografijom kao i naslov teksta o vršnjačkom nasilju u osnovnoj školi. Kao što se može iz navedenog zaključiti, u listu *Kurir* može se primetiti veliki broj tema iz crne hronike. Senzacije iz političkog života su jedina stvar koja prednjači nad crnom hronikom. U rasporedu na naslovnici ne postoje pravila, jer se naslovi za analizirane teme mogu naći u svim delovima naslovnice, koja obično sadrži od četiri do šest vesti.

Sledeći u nizu je dnevni list *Večernje novosti*. List sa dugom tradicijom koji je, uprkos tome, u poslednjoj deceniji dobio titulu polutabloida. Iako je ovo dnevnik u kojem se najmanje krše prava na naslovnim stranama, i on ima svoj udeo u kršenju osnovnih ljudskih prava građana. U prvom broju analize iz 26. septembra naslovna strana u jednoj od manjih najava ima fotografiju bicikliste Dejana Marića, koji je poginuo u udesu dok je učestvovao na trci u Kini, kršeći time njegovo pravo na privatnost (sama fotografija je neutralna i ne predstavlja kršenje prava na privatnost, ali upućuje na tekst u kome se krši pravo na privatnost preminulog bicikliste). Sledeći broj iz analize u kojem se pojavljuju kršenja prava je 26. oktobar koji na svojoj naslovnici ima tri sporna teksta. Prva vest govori o pogibiji dvojice momaka u saobraćajnoj nesreći uz njihove fotografije kao i fotografiju mesta nesreće, druga iznosi da je „Sin sekirom ubio majku” fotografijom i majke i sina, dok treća krši pravo na pretpostavku nevinosti govoreći o špijunu zaposlenom u MUP pod naslovom „Špijun iz MUP „pao” u Zemunu”. Broj od 1. novembra takođe ima dve sporne vesti koje govore o osumnjičenim lekarima za smrt dečaka, uz dečakovu sliku na naslovnici, i o osumnjičenom za ubistvo žene i sina sa fotografijom mesta zločina.

Slika 3. Naslovna strane lista *Večernje novosti* (26. oktobar i 1. novembar 2016.)

Večernje novosti ne propuštaju da stave fotografije maloletnika ili slike nesreća na naslovne strane ali najviše pažnje poklanjaju političkim temama zbog čega vesti iz crne hronike ne dominiraju naslovnicama. Naslovi su crni ili beli, ispisani srednjim fontom dakle najslbližnje dnevnom listu *Blica*. Na samim naslovnicama se najčešće nalazi pet do šest vesti. Kao i *Blic*, na 57% svojih naslovnica imaju neki vid kršenja dva prava.

Poslednji u pojedinačnoj analizi je tabloidni list *Informer*. Slično *Večernjim novostima* i ovaj list svoj fokus stavlja na političku scenu i skandale na njoj. Imajući to u vidu očekivana je činjenica da vesti sa kršenjima prava na privatnost i pretpostavku nevinosti ne zauzimaju glavni prostor njegovih naslovnica. Ubistvo pevačice Jelene Marjanović nije zaobišlo ni ove novine i tako je vest u broju od 26. septembra o šestomesečnici njene smrti, sa njenom fotografijom, ujedno i jedina tog dana. Sledeća je vest iz broja od 8. oktobra u kojoj se krši pravo na pretpostavku nevinosti licu osumnjičenom za pedofiliju iz Vranja stavljanjem fotografije i očiglednim obeležavanjem osobe kao definitivnog počinioca tog dela.

Slika 4. Naslovna strane lista *Informer* (8. oktobar 2016.)

Naslovnica od 14. oktobra ima malu vest koja podseća na slučaj smrti Radenka Nikodinovića, gde se pojavljuje slika maloletnog Radenka. Pravo na privatnost bivšeg komandanta Žandarmerije grubo je prekršeno naslovnom stranom od 20. oktobra na kojoj je njegova slika sa naslovom koji govori o njegovom zdravstvenom stanju. Ponavljanje kršenja privatnosti Radenku Nikodinoviću vidi se u broju od 1. novembra gde je fokus teksta na lekaru koji ga je lečio. Opet, slika Radenka se stavlja na naslovnu stranu. Na istoj naslovnici, na malo većem prostoru je vest o pogibiji maloletne devojčice Milice Tomić sa njenom fotografijom. Opseg vesti koje se nalaze na naslovnici je od četiri do šest. Fontovi naslova su u nekim slučajevima veći od vesti na naslovnoj strani i bojeni su klasičnim tabloidnim bojama. *Informer* prema ovim rezultatima ima 71% kršenja prava na privatnost ili prava na pretpostavku nevinosti.

Kao što se može primetiti iz pojedinačnih analiza, bilo je nekoliko tema koje su svi analizirani dnevni listovi pokrili na svojim naslovnim stranama. Smrt pevačice Jelene Marjanović, slučaj o kojem se već šest meseci sa različitim intenzitetom piše u toku ove analize bio je aktuelan zbog obeležavanja pola godine od njene smrti. Svi listovi sem *Večenjih novosti* su izveštavali o tome a dnevnik *Kurir* je u ovoj analizi imao čak tri teksta vezana za ovu temu dok su druga dva lista samo jednom o tome pisala. Smrt dečaka iz Loznice, Radenka Nikodinovića, još je jedna vest koja je privukla veliku pažnju. Na tu vest su u dva navrata podsećali *Blic* i *Informer*. O osumnjičenom koji je navodno ubio majku sekirom pisali su svi sem *Informera*, a navodni pedofil iz Vranja je bio na naslovnicama *Kurira* i *Informera* po jedanput.

Kao što je već navedeno tabloidni i polutabloidni listovi imaju ustaljen izgled. Karakterišu ih krupne fotografije praćene naslovima sa velikim fontovima bez mnogo teksta. Naslovi su u gornjem delu i jedna vest, koja je tog dana odabrana kao najbitnija, dominira i zauzima više od pola njene površine. Te glavne vesti prati nekoliko malih vesti, ne više od pet, i reklame. Glavne vesti najčešće u fokusu imaju političke teme ali postoje i slučajevi gde su te glavne vesti bile one koje su kršile pravo na privatnost i pravo na pretpostavku nevinosti običnih građana. Od 28 naslovnica u analizi, gde svaka naslovnica ima jednu glavnu vest koja prekriva najmanje pola prostora, primećene su dve koje krše pravo na privatnost i jedna koja krši pravo na pretpostavku nevinosti. *Kurir* ima dve vesti: 26. septembra preko više od pola naslovnice predstavljen je tekst sa naslovom „Zoran plakao na kolenima uz bolesnu taštu”, još jedan u nizu tekstova koji se bave životom porodice ubijene pevačice Jelene Marjanović. Sledeći je broj od 2. oktobra gde je dominantna vest o Mariji Ferizović, koja je bila žrtva porodičnog nasilja, sa njenom krupnom fotografijom. Tekst nosi naslov „U suzama slavim ćerkin rođendan”. Pored *Kurira* jedino su *Večernje novosti* imale spornu glavnu vest. U broju od 26. oktobra, zauzimajući pola naslovne strane, prikazana je vest o radniku MUP koji je osumnjičen za špijunažu. Bez poštovanja pretpostavke nevinosti naslov ove vesti glasi „Špijun iz MUP „pao” u Zemunu”.

Što se tiče reklama, one su stalno prisutne na naslovnim stranama i uglavnom se nalaze na vrhu ili pri dnu strane i među njima je makar jedna reklama nekog proizvoda koji je u vlasništvu lista koji ga reklamira. Već pomenute tabloidne boje u kombinaciji sa velikim fontom su svojevrsni mamac za pažnju i iz tog razloga je nemoguće za prosečnog čitaoca da ih na prodajnim mestima ne primeti. U tome leži uspešnost tabloida na tržištu. Svakodnevni skandali sa primamljivim fotografijama i niskom cenom takođe im idu u prilog.

Kršenja prava je tokom analize bilo mnogo, ali neka su se ipak izdvajala od ostalih. Šest meseci od smrti glumca Marinka Madžgalja je u *Blicu* od 26. septembra najavljeno na užasan način. Vest je praćena fotografijom groba pokojnog glumca na kojem njegova majka grli grobni spomenik i vidno žali za sinom. Ovakve fotografije pokazuju da fotoreporteri tabloidnih listova ne prezaju od toga da prate ljude i zalaze u njihove privatne živote. U ovom slučaju i nakon njihove smrti. Sličan slučaj se pojavljuje na naslovnici *Kurira* 2. oktobra gde je prikazana fotografija muža pevačice Jelene Marjanović koji se oslanja na njen grobni spomenik. Uz to postoji i fotografija njene majke iz bolničkog kreveta što takođe predstavlja najveću invaziju na privatnost. U istom broju, glavna vest je o Mariji Ferizović, ženi koja je bila žrtva brutalnog nasilja u porodici u okviru kojeg je ošišana, pretučena i žigosana. Njena fotografija, sa vidljivim povredama po telu, zauzima više od pola naslovnice. Pored toga što je *Kurir* pokrenuo akciju koja za cilj ima smanjenje nasilja, eksploatacija ovakvih slučajeva nema nikakvo opravdanje i predstavlja grubo kršenje prava na privatnost i novinar-

skog kodeksa. Ovaj list je o smrti Jelene Marjanović i njenim članovima porodice izveštavao u više navrata, a još jedan je slučaj naslovnice 26. septembra u kojem se govori o tome kako njen muž posećuje njenu majku u bolnici i navodno traži oprostaj. Slike njih dvoje iz bolničkih prostorija su najveće na toj naslovnoj strani. Treba napomenuti da pored ovih kršenja, u red najkrupnijih idu svakako i one vesti koje na neki način razotkrivaju identitet maloletnog lica.

I na kraju, pored golih podataka, ova analiza je omogućila i uvid u stanje u društvu u Srbiji. Kao što je već navedeno, vesti ne dospevaju na naslovne strane i njihove razne delove slučajno. Svaka vest koja se nalazi na naslovnoj strani, njena fotografija, njena pozicija, veličina naslova i drugo su elementi koji se pažljivo sklapaju. Kompozicija vesti na naslovnoj strani koja se pravi sa namerom da bude dovoljno privlačna da bi namamila prosečnog kupca nije nova stvar u novinarstvu i sasvim je legitimno oružje u borbi za čitaoce, ali problem nastaje kada se granice onoga šta će se na njima pojavljivati pomeraju a neretko i brišu.

U savremenom dobu, gde vesti koje mediji plasiraju dopiru do ogromnog broja ljudi, odgovornost na medijima je velika i postaje sve veća vremenom, zbog čega je veoma važno da javnost bude svesna te moći. Postoje nebrojeni slučajevi u kojima je objavljivanje vesti ozbiljno uticalo na ljudske živote. Čest slučaj ovoga se može primetiti u izveštavanju o sudskim procesima krivičnih dela koja privlače veliku pažnju javnosti a među kojima su silovanja, pedofilija ili ubistva dece. Pojedinaac koji je osumnjičen za neko od tih dela bude na naslovnim stranama dnevnih listova sa jasnom implikacijom da je kriv, pre nego što sudski proces i otpočne. U tom trenutku se ozbiljno ruši prezumpcija nevinosti i čovek se izlaže stigmatizaciji članova društva u kojem se nalazi. U slučaju da osumnjičeni nije kriv i da je oslobođen, u takvoj atmosferi on tome ne može da prida veliki značaj jer je i dalje obeležen kao krivac i za njega život u dotadašnjoj zajednici postaje nezamisliv. Suočeni sa ovakvim optužbama mediji će se često braniti time da su objavili demanti i ispravili svoju grešku, ali to ne može da ispravi nanetu štetu. Postoji metafora koja verodostojno ilustruje ovu situaciju ukazujući na uzaludnost demantija a glasi „Objava vesti u nekom velikom mediju je jednaka činu prosipanju perja iz perjanog jastuka po Beogradu sa palate Albanija. Objavljivanje demantija je silaženje sa te zgrade i skupljanje tog perja jedno po jedno.”

Teško je ne primetiti i da su se neke od najčešće spominjanih vesti iz naše analize koristile kao diverzija kada su se u javnosti pokretale neke bitne teme za društvo. Jedna od njih je svakako vest o ubistvu Jelene Marjanović, koju su neki članovi vlade i drugi funkcioneri neretko koristili da bi se izvukli iz neprijatnih situacija ili „dokazali” svoju posvećenost poslu. Ubistvo je strašna stvar sama po sebi, ali javnost do današnjeg dana nije videla nijedan validan razlog za tako dugo izveštavanje o tom slučaju.

Izbegavajući da odamo pogrešan utisak, još jednom napominjemo da vesti sa kršenjem prava na privatnost i prava na pretpostavku nevinosti nisu primarne u izveštavanju najvećih dnevnih listova u Srbiji niti su primarne na naslovnim stranama. Razlog toga nažalost nije redakcijsko poštovanje prava građana, već jednostavna dominantnost političkih tema. Naša analiza je pokazala da od 28 analiziranih naslovnica samo tri imaju glavnu vest sa kršenjem jednog od dva prava. Ostale su u velikoj većini imale vest iz sfere političkog života.

Sklonost ljudi da prate vesti koje izveštavaju o nasilju, skandalima i seksu postoji oduvek i ostaće najverovatnije zauvek, ali to nije izgovor za novinare da podilaze najnižim ukusima i pretvore se u donosiocce loših vesti, često netačnih. Podsećanja radi, uloga novinara je da informiše, edukuje i zabavi, to jest da bude posrednik između članova jednog društva i informacija koje ih se tiču. Pored ovoga, od velike je važnosti da se napomene kako se kršenjima ljudskih prava analiziranim u ovom istraživanju ujedno krše i zakoni Republike Srbije a to bi trebalo samo po sebi da ukaže na nivo ozbiljnosti cele situacije.

Prikriveno otkrivanje identiteta

Zoran Strika i Nikola Maticki

Prikriveno otkrivanje identiteta podrazumeva pisanje novinarskog teksta u kojem na prvo čitanje deluje da su identiteti žrtava sakriveni ili pak neotkriveni do kraja. To se najčešće odnosi na otkrivanje imena i prezimena žrtve ili osobe osumnjičene za nepoštovanje zakona. Međutim, čitajući tekst o akterima nekog događaja otkrivamo sve više. Na sitne porcije dobijamo informacije o njihovoj privatnosti pomoću kojih možemo da rekonstruišemo njihovu sliku – šta rade, iz koje društvene grupe dolaze, gde žive, ko im je porodica, kakva im je prošlost – odnosno, ko su oni.

Po ovom pitanju Kodeks novinara Srbije je izričit: „Prilikom izveštavanja o nesrećama i krivičnim delima, nije dozvoljeno objavljivanje imena i fotografija žrtava i počinitelaca koje ih jasno identifikuju. Takođe, nije dozvoljeno ni objavljivanje bilo kakvih podataka koji bi indirektno mogli da otkriju identitet bilo žrtve, bilo počinioca, pre nego što nadležni organ to zvanično saopšti”.¹⁷ Nažalost, praksa pokazuje da je situacija drugačija i da se ova odrednica često krši.

Ovakav način otkrivanja ličnih podataka osoba može da nastane kao želja novinara da otkrije što više čitaocima, ali da se to upakuje na drugačiji način. Postoji mogućnost i da je reč o vrsti kompromisa između uredničkog pritiska da se čitaocima ponudi što više i nastojanja novinara da sačuva identitet žrtve ili osumnjičenog. U svakom slučaju, činjenica je da na kraju dolazi do kršenja prava na privatnost. Primeri ove prakse zabeleženi su u svim onlajn medijima koje smo analizirali, odnosno *Kuriru*, *Večernjim novostima*, *Blicu* i *Informeru*.

Kao klasičan primer prikrivenog otkrivanja identiteta možemo navesti tekst sa portala *Novosti.rs* objavljenog 19. oktobra 2016. godine pod naslovom „Devojčica progovorila posle pet godina: Silovao pastorku, majka iz straha ćutala!”¹⁸. Iako je čitaocu jasno da se radi o potresnoj priči u kojoj je žrtva maloletna osoba, novinari će u ovom tekstu iznositi detalje sve dok ne bude jasno o kome se radi, odnosno dok šira okolina žrtve ne bude u stanju da je prepozna.

Već iz prve rečenice saznajemo inicijale i godine žrtve, ali i ime, početno slovo prezimena i mesto u kojem je živio osumnjičeni za silovanje. U daljem tekstu saznajemo

17 Kodeks novinara Srbije, Poglavlje VII, Stav 1.

18 Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:630867-DEVOJČICA-PROGOVORILA-POSLE-PET-GODINA-Silovao-pastorku-majka-iz-straha-cutala>

kako se sve to dešavalo dok je devojčica imala devet godina, kao i da je majka o tome ćutala. Zatim u nastavku otkriva se gde se sve dešavalo, malo naselje kraj Despotovca, a imamo i svedočenje komšije čiji je identitet potpuno otkriven, radi verodostojnosti. Trenutak u kojem je potpuno otkriveno ko je žrtva zločina jeste momenat kada čitaocu postaje dostupno puno ime i prezime majke devojčice, za koju se navodi da je i sama bila žrtva porodičnog nasilja. Dakle, kroz nekoliko rečenica saznajemo potpuni identitet devojčice, njene majke, ali i prošlost osumnjičenog.

Ironično, ali i licemerno, jeste to što novinari u tekstu pišu o „strahotama koje je preživela” ova maloletna devojčica, ne shvatajući da je upravo kroz njihov tekst ona još jednom postala žrtva. Ovakav način izveštavanja ne kosi se samo sa osnovnim moralnim načelima, odredbama Kodeksa novinara Srbije, nego i Zakonu o informisanju i medijima. Po članu 80. stavu 2. ovog zakona maloletnik se ne sme učiniti prepoznatljivim u informaciji koja može da povredi njegovo pravo ili interes, dok se u članu 77. govori da se posebno mora voditi računa o tome da sadržaj medija ne naškodi emotivnom i socijalnom razvoju maloletnika.

Ono što je još uočeno u analiziranju onlajn medija jeste da se najlakše otkriva identitet osobe koja je nastradala, što ukazuje na to da mrtvi u medijskom izveštavaju gube svoje pravo na dostojanstvo. Skoro da je postalo pravilo da ukoliko neko bude ubijen ili je na neki drugi način nastradao, objavljuje se njegovo puno ime i prezime, a zatim slede informacije gde je stanovao, čime se bavio... Ukoliko je u istom događaju neko povređen onda se uglavnom objavljuju samo inicijali i broj godina.

Blic nam 1. oktobra 2016. donosi priču o učitelju iz sela Vražogrnac kraj Zaječara koji je nastradao u saobraćajnoj nesreći. Otkriva se puno ime i prezime, broj godina, škola u kojoj je predavao, auto koji je vozio, zdravstveno stanje njegove žene, čiji se inicijali ne otkrivaju. Iako to za čitaoce nema nikakvu informativnu vrednost, novinarka otkriva mnoge detalje iz života učitelja. Autorka teksta objavljuje godine i inicijale drugog vozača koji je učestvovao u nesreći, ne objavljuje inicijale supruge i rođake koje su se nalazile u istom automobilu, ali objavljuje inicijale i broj godina njegove maloletne ćerke. Ovakvo selektivno razotkrivanje identiteta žrtava upućuje na to da novinari žrtvuju nečiju privatnost zarad atraktivnosti informacije koju donose.

Jedna od tabloidnih priča koja je krajem 2016. imala veliku pokrivenost jeste ona o „pedofilu iz Vranja” koji je obljubio trinaestogodišnju devojčicu. Čovekov identitet potpuno je otkriven ubrzo nakon što je priča objavljena – „osuđen” od strane novinara, njegovo puno ime i prezime, starost i mesto prebivališta stavljeni su na raspolaganje javnosti i pre nego što je pokrenut sudski postupak koji jedini može da utvrdi nečiju krivicu. Manje zapaženo i jednako opasno u ovom slučaju je prikrieno otkrivanje identiteta trinaestogodišnje devojčice. U tekstu *Informera* iz 10. oktobra saznajemo

prvo njeno puno ime uz inicijal prezimena, da bi nekoliko paragrafa kasnije bilo objavljeno puno ime i prezime njene majke, jasno kršeći Kodeks novinara Srbije i članove 77. i 80. Zakona o informisanju i medijima. Ovakvi primeri prisutni su u sva četiri medija pokrivena istraživanjem.

Do otkrivanja identiteta dolazi i onda kada iz čitanja teksta nije moguće utvrditi identitet osobe o kojoj je reč, već se do „sklapanja slagalice” dolazi uz pomoć pratećih fotografija u tekstu. One identitet mogu otkriti otvoreno, kada su prikazana lica osoba o kojima je reč ili diskretnije, kada se na fotografijama nalaze mesta njihovih prebivališta ili komšiluka. Koliko je teško sačuvati privatnost žrtava (odnosno, koliko ju je lako otkriti) govori i primer sa portala *Novosti* u tekstu: „Prvo me napili, pa davili i silovali”. Ovde se i pored prividnog prikriivanja identiteta žrtve inicijalima uz prateću fotografiju kuće u kojoj žrtva živi njen identitet otkriva, omogućavajući drugim tabloidnim novinarima da stupe u kontakt sa njom i dalje profitiraju na njenom slučaju, što je prečesto modus operandi domaćih tabloidnih medija.

U pomenutom tekstu *Novosti* nalazi se još jedan slučaj otkrivanja identiteta kada se otkrivaju puna imena osumnjičenih za krivično delo, zajedno sa podacima o starosti u zagradaama i navođenjem Novog Pazara kao mesta prebivališta. Ono što ovaj slučaj čini neuobičajenim i jedinstvenim u našem istraživanju jeste to što su prezimena ovih (za razliku od trinaestogodišnje devojčice – punoletnih) osoba obeležena inicijalima, uz navođenje njihovih imena u celosti. Motiv novinara i redakcije *Novosti* nije jasan. Ipak, imajući u vidu čestu nacional-šovinističku retoriku ovog medija, činjenica da su otkrivena imena osumnjičenih za krivično delo muslimanska može nagovestiti zlokobnu uređivačku politiku i rasuđivanje pri objavljivanju ovog teksta.

Međutim, da nisu samo tabloidni mediji ti koji krše Kodeks novinara Srbije pokazuje i slučaj radnice u vrtiću, koja je osumnjičena za krivično delo prevare, odnosno za sticanje protivpravne imovinske koriste. Naime, vest koju će nam *Kurir* i *Informer* doneti pod naslovima „IZ VRTIĆA U PRITVOR: Radnici u računovodstvu obdaništa 30 dana”¹⁹, odnosno „PRISVOJILA TUĐ NOVAC! Radnici vrtića zbog prevare određen pritvor do 30 dana!”²⁰, prvobitno je objavila najstarija novinska agencija na Balkanu – *Tanjug*.

Po načinu na koji je vest napisana može se pretpostaviti da se najverovatnije radi o policijskom saopštenju, koju je agencija ponudila korisnicima svog servisa. Ta sumnja otvara prostor i za debatu o tome koliko su osobe koje rade u državnim institucijama obučene i senzibilisane za ovakvu vrstu posla. Iako se od njih zahteva da kroz par

19 Dostupno na: <http://www.kurir.rs/crna-hronika/iz-vrtica-u-pritvor-radnici-u-racunovodstvu-obdanista-30-dana-clanak-2479891>

20 Dostupno na: <http://www.informer.rs/vesti/hronika/95912/PRISVOJILA-TUDJ-NOVAC-Radnici-vrtica-zbog-prevare-odredjen-pritvor-dana>

rečenica pokažu kako su građani zaštićeni, jer se nepravdi stane na kraj, pisci saopštenja neretko daju toliko informacija da se može zaključiti o kom „kriminalcu” ili o kojoj žrtvi je reč.

Naime, ovo je poseban primer jer je reč o otkrivanju identiteta i kršenju prava na privatnost na osnovu nečije profesije. U vesti je osim inicijala uhapšene navedeno i mesto, odnosno vrtić u kom se sve odvijalo. Najjednostavnijom pretragom na internetu dobićemo ulicu u kojoj se nalazi vrtić, a jednim odlaskom na adresu, uz par pitanja možemo saznati da je V. u stvari Valerija, Valentina, Vanja ili Vukosava.

U ovom primeru uviđamo i razvoj jedne vesti, od agencije koja saopštava da je radnica vrtića uhapšena zbog sumnje o prevari, dolazimo do vrištećih naslova i direktnog osuđivanja u slučaju Informera.

Branislav Nušić je u svojoj autobiografiji o novinarstvu govorio kao o „odista primamljivom pozivu”, ali i o „reči koja je inače kod nas jeftina”. Ipak, on uviđa „čarobništvo” u tom pozivu, zapisujući: „Dotakneš se tajne, ona prestaje biti tajna; dotakneš se samo čijeg ugleda, to prestaje biti ugled; dotakneš li se samo čijeg mira, taj prestaje biti miran”. Gotovo uvek nakon što su ove reči zapisane, one i dalje imaju podjednaku jačinu. Nažalost, snaga novinarskog poziva neretko bude i zloupotrebljena, što iz namerе, što iz neznanja. Na kraju, i oni koji su daleko od reflektora javnosti dospevaju u medijske agende, postaju tema o kojoj se piše bez osvrta na posledice po te osobe. Na ovo je ukazao i pokrajinski zaštitnik građana navodeći da su „žrtve gotovo svakodnevno izložene instrumentalizaciji i zloupotrebi od strane medija”. Zbog toga ostaje utisak zapitanosti koliko su sami novinari odgovorni za „jeftinoću” ove reči i ovog poziva.

Dodatak – Pravo na privatnost ne zastareva

Da se pravo na privatnost može kršiti decenijama nakon što je do događaja došlo, pokazuju nam Novosti koje su krajem 2016. godine objavile seriju tekstova o ubistvu maloletnog Slobodana Stojanovića 1992. tokom rata u Bosni i Hercegovini. Pored toga što obiluje porukama mržnje, svojevrsne specijalnosti Novosti, serijal ne propušta da u svakom tekstu prikaže fotografiju maloletne žrtve, dodatno otkrivajući njen identitet. U kontekstu ovog serijala, fotografija uz priče o počinjenim zločinima ima ulogu da dalje pojača emotivni apel tekstova. Serijal kulminira tekstem: „Dve priče o stradanjima dece 1992; Mi Mehmedaliju spasili, oni našeg Slobu preklali” u kojem se, pored fotografije dečaka objavljuje i fotografija tela srpskih žrtava na Kameničkom visu.

Fotografije i kršenje prava na pretpostavku nevinosti i prava na privatnost

Nina Andulajević i Tamara Bogojević

Prema Kodeksu novinara Srbije, prilikom izveštavanja o nesrećama i krivičnim delima, nije dozvoljeno objavljivanje imena niti fotografija žrtava i počinilaca koje ih jasno identifikuju. Takođe, nije dozvoljeno ni objavljivanje bilo kakvih podataka koji bi indirektno mogli da otkriju identitet biložrtve, bilo počinioca pre nego što nadležni organ to zvanično saopšti. Novinar mora imati u vidu posledice koje počinilac ili žrtva, i ljudi iz njihove okoline, mogu imati zbog objavljivanja fotografija, pogotovo u slučajevima kada su u pitanju maloletnici, što je navedeno u Kodeksu pod stavkom IV – odgovornost novinara.

Kako se navodi u 80. članu Zakona o javnom informisanju, objavljivanje fotografija žrtava, počinilaca, drugih iz njihove okoline ili kuća u kojima žive nije dozvoljeno objaviti bez pristanka lica čijeg se privatnog života tiče informacija. Ukoliko je u pitanju javni interes, 82. član ovog zakona otklanja dileme sa objavljivanjem privatnog sadržaja, naime dozvoljeno je objaviti podatke ukoliko je to u javnom interesu ili ukoliko osoba lično dostavi sadržaj medijima. U slučaju da novinar na svoju ruku objavi fotografiju osumnjičenog za neki zločin, a na kraju se ispostavi da nije kriv, to može bitno uticati na njegovu budućnost jer on u očima javnosti i dalje može ostati krivac. Kada su fotografije žrtava u pitanju, to je neumesno i zbog same žrtve i zbog porodice žrtve kojoj svako objavljivanje slika žrtve može prirediti ponovno proživljavanje bola zbog tragedije.

Objavljivanjem fotografije lica čiji pristanak novinar nema, on može prekršiti dva prava – pravo na privatnost i pravo na pretpostavku nevinosti. Fotografije su gotovo obavezan dodatak bezmalo svim novinarskim tekstovima koji krše ova dva prava, a neretko su ta prava prekršena i na samim fotografijama, što stvar čini još ozbiljnijom.

U Etičkom kodeksu se takođe navodi da fotografije moraju biti potpisane imenom i prezimenom autora ili vlasnika fotografije, ali se kroz analizirane tekstove dolazi do zaključka da to u domaćim tabloidima i nije uvek slučaj, jer se u 57% analiziranih tekstova koji sadrže fotografije, autori ne navode.

Najmanje objavljenih fotografija bilo je u onlajn izdanju *Večernjih novosti* gde foto identifikacija (fotografija pomoću koje se može utvrditi identitet lica) ne postoji u 39% analiziranih tekstova dok štampano izdanje *Blica* ima foto identifikaciju u 92% analiziranih tekstova, dakle samo u 8% tekstova su fotografije izostavljene.

Najčešće objavljivane su fotografije odraslih žrtava koje se nalaze u 119 tekstova, dok maloletnih žrtava na fotografijama ima u 57 tekstova. Jedini podatak koji ne zabrinjava jeste taj da se fotografije maloletnih osumnjičenih ne pojavljuju ni u jednom od tekstova, ali ovo je slučaj samo jer se među analiziranim tekstovima nije našao nijedan u kojem je osumnjičeni bio maloletnik.

Posebno gnusna serija fotografija koje su se našle u analiziranim tekstovima svih tabloida jesu fotografije sa sahrana. Izveštaji i fotografije sa privatnih događaja se uvek mogu dovesti u pitanje, ali iskorištavanje ovako stresnih i tužnih situacija, i to „na licu mesta”, za svaku je osudu. Najviše fotografija iz ove serije bilo je sa sahrana pevačice Jelene Marjanović i maloletnog Radenka Nikodinovića. Na ovim fotografijama mogli smo videti uplakane porodice, kovčege i grobove. Posebno potresna je fotografija na kojoj je prikazana majka pevačice Jelene kako uplakana ljubi njen spomenik (KO_0110_3). Objavljivanjem ovog sadržaja grubo je prekršen Etički novinarski kodeks i svi moralni principi kojih se treba pridržavati.

Sličan primer nalazimo i u tekstovima o sahrani „malog Radenka” kako su svi tabloidi nazivali maloletnog Radenka Nikodinovića, ali ovaj slučaj više zabrinjava jer je u pitanju maloletno lice. Fotografije ove sahrane našle su se takođe u svim tabloidima uključenim u analizu. Na jednoj od fotografija prikazan je kovčeg nad kojim ožalošćena porodica drži uramljenu fotografiju preminulog.

Ovakvim fotografijama novinari su pokazali kako nesmetano zadiru u privatnost žrtava i njihovih porodica i kako ne mare za bol koji ožalošćeni osećaju, niti im njihovo dostojanstvo predstavlja razlog zbog kojeg ne bi trebalo da objavljuju pomenuti sadržaj.

Prikazivanje stepena povređenosti žrtve nasilja takođe je popularno kako bi tekstovi o nasilju bili što senzacionalniji, pa tako kao primer navodimo fotografije Marije Ferizović koju je muž zlostavljao. Svi čitaoci mogli su da vide svaku modricu i ožiljak na njenom licu (BLO_1310_9). Iako je žrtva u ovom slučaju možda pristala na fotografisanje, odgovornost i dalje ostaje na novinaru i njegova je odluka da li će pristati da ovakve fotografije iznese u javnost, on je dužan da uzme u obzir posledice koje žrtva može da snosi nakon objavljivanja ovakvog sadržaja.

Podaci o zdravstvenom stanju osoba, sa izuzetkom javnih ličnosti, čije zdravlje u izuzetnim okolnostima i može biti od javnog interesa, zabranjeni su za objavljivanje pa su tako i fotografije iz bolničkih kreveta očigledan prekršaj prava na privatnost. Međutim, to ne znači da se sa ovim tipom sadržaja nismo susreli pri analizi tabloida. Primer ovog prekršaja nalazimo u slučaju radnika benzinske pumpe koji je prilikom pljačke zadobio povrede ruke, nakon čega je primljen u bolnicu kako bi mu se sanira-

le povrede, a u tekstu se našla i njegova fotografija iz bolničkog kreveta (IO_0710_2).

Slučaj koji se posebno istakao jeste slučaj optuženog za pedofiliju iz Vranja, koji se našao u tabloidima upravo zbog fotografija koje je novinar jednog lista zabeležio ispred škole trinaestogodišnje devojčice sa kojom je optuženi imao „ljubavnu vezu”. U svim tabloidima našle su se iste fotografije na kojima se devojčica i tridesetsedmogodišnji čovek ljube, iako zamagljenih lica, fotografija i dalje krši etičke principe kojima novinari treba da budu vođeni. Naime, devojčicin identitet je moguće razotkriti jer se u tekstu navode njene godine i osnovna škola u koju ide, a fotografija je prilično slabo zamagljena tako da joj je na osnovu nje još lakše utvrditi identitet (I_0810_2).

Kao posebnu kategoriju nepoštovanja prava na privatnost i pretpostavke nevinosti možemo uzeti fotografije sa lica mesta i sa policijskih uviđaja. Karakterističan primer su tekstovi o radniku koga je udarila struja uz koje su objavljene različite fotografije. Uz određene tekstove priložene su fotografije pokrivenog tela, dok su se uz druge našle fotografije gde je prikazano ukazivanje prve pomoći (IO_2509_4), što je krajnje nedolično. Prisutne su i fotografije iz kola hitne pomoći (KO_1910_5) koje dovode u pitanje metode njihovih autora, a nagoveštavaju i saradnju novinara i medicinskog osoblja.

U nekim medijima je praćen i slučaj vođe navijača Partizana Aleksandra Stankovića, Saleta Mutavog, gde se ističe prikaz njegovog mrtvog tela u automobilu (KO_1310_4).

Kršenje prava na privatnost nije ograničeno samo na eksplicitno prikazivanje fotografija ličnosti, već i prikazivanje ičega što može da uputi na njihov identitet, uključujući i fotografije njihovih prebivališta. U tekstu o silovanoj devojci sa mentalnim poremećajem, koji se našao u svim analiziranim tabloidima, nije bilo fotografije žrtve, ali je jasno prikazana njena kuća uz navedeno mesto stanovanja koji neosporivo upućuju na njen identitet. Još jedan ovakav primer zabeležen je u slučaju doktora osumnjičenog za smrt maloletnog Radenka Nikodinovića, gde je objavljena fotografija zgrade u kojoj doktor ima stan, kao i njegove vikendice, a sve to uz njegovu fotografiju (I_1410_3).

Povodom zločina u Beloj Crkvi u kojem je sin usmrtio majku uz fotografije žrtve i osumnjičenog iz lične karte, postoje i fotografije njihove porodične kuće u kojoj se zločin odigrao, čime je narušena privatnost cele porodice. Sličan je i primer čoveka koji je osumnjičen da je ubio svoju ženu i svog sina, a zatim i sebe, gde je prikazana fotografija njihovog doma, što ponovo dovodi do lake identifikacije porodice (IO_1310_4).

Naime, svi novinari tabloida koji objavljuju fotografije kojima krše pravo na privatnost i pretpostavku nevinosti moraju imati na umu da ih oštećeni mogu prijaviti Sudu časti i Savetu za štampu, i da treba da se pridržavaju svih odredbi Kodeksa jer u tom slučaju imaju pravo na pravnu i materijalnu pomoć pri zaštiti od nasilja, pretnji i uvreda i ostalih negativnih posledica zbog obavljanja novinarske profesije, kako se navodi u Etičkom kodeksu. Novinar mora biti svestan da se kodeks primenjuje na celokupno izdanje lista, što svakako obuhvata i fotografije i da je kršenja prava pomoću njih podjednako ozbiljan prekršaj kao i bilo koji drugi. Preuzimanje odgovornosti za neispravne postupke se retko može videti, a pogotovo kada su u pitanju fotografije, jer su često i nepotpisane.

Izveštavanje medija o smrti Radenka Nikodinovića

Bogdan Vinka

Slučaj medijskog izveštavanja o smrti dečaka Radenka Nikodinovića, specifičan je po tome što su roditelji kontaktirali medije, napravili bilborde, organizovali protestne šetnje što su pojedini mediji iskoristili za povećanje tiraža, i svakodnevno su obavestavali javnost o potrebnim i nepotrebnim detaljima ovog slučaja, a u sve to vremenom uključili su se i političari, kritičari i ljudi koji su podržavali roditelje. U ovoj studiji slučaja biće analiziran sadržaj iz četiri štampana i onlajn medija: *Blica*, *Kurira*, *Večernjih novosti* i *Informera*.

Iz medija saznajemo sledeće: Osmogodišnji dečak Radenko Nikodinović iz Kozjaka kod Loznice preminuo je u Beogradu od posledica trovanja organizma, nastalog posle preloma ruke. Dečak je 2. oktobra zadobio prelom podlaktice posle pada sa tobogana, zbog čega su ga roditelji automobilom prevezli do Loznice na ortopediju Opšte bolnice. Dežurni doktor ga je pregledao, namestio je ruku, ruka je snimljena i stavljen je gips. Narednog dana, bila je zakazana kontrola i previjanje i, po rečima roditelja preminulog dečaka, isti lekar je pogledao ranu, očistio je i tad je odlučio da je ipak trebalo dete ostaviti u bolnici. Međutim, dečakovo stanje se preko noći pogoršalo i imao je visoku temperaturu, pa su ga po savetu lekara, roditelji odvezli na „Institut za majku i dete” u Beograd. U Beogradu su lekari na samom početku ustanovili da je reč o infekciji, da je situacija ozbiljna i odmah su zakazane operacije. Posle prve operacije, lekari su ustanovili da je infekcija zahvatila pluća i vitalne organe, urađene su potom još dve operacije, ali je infekcija bila suviše kasno tretirana i dečak je preminuo.

Roditelji preminulog dečaka ubrzo posle njegove smrti, označili su dežurnog lekara lozničke bolnice Dobrivoja Bojanića kao krivca i jedinu odgovornu osobu za sve što se dogodilo, a mediji su svesno prihvatili rizik i na samom početku objavili i sliku lekara i njegovo ime i prezime, uprkos tome što nije bila čak ni podneta krivična prijava i nije bio pokrenut postupak protiv lekara. Ugrožena je na samom početku i privatnost deteta čije su se ime i slika takođe našli u novinama. Da li su time mediji uticali na percepciju javnog mnjenja, koje je burno reagovalo i razbijalo stakla na zgradi bolnice? I Ministarstvo zdravlja koje je pre završenog postupka pomenutog lekara izbacilo iz Upravnog odbora bolnice? Ne znamo, ali je novinarski kodeks svakako prekršen. U Članu VII Novinarskog kodeksa se kaže:

„Prilikom izveštavanja o nesrećama i krivičnim delima, nije dozvoljeno objavljivanje imena i fotografija žrtava i počinitelaca koje ih jasno identifikuju. Novinar

mora da ima svest o moći medija, odnosno o mogućim posledicama po žrtvu ili počinioaca ukoliko se otkrije njihov identitet. Posebno mora da ima u vidu težinu mogućih posledica u slučaju eventualne greške/pogrešne pretpostavke u izveštavanju. Čak i ukoliko nadležni državni organi objave podatke koji spadaju u domen privatnosti počinioaca ili žrtve, mediji tu informaciju ne smeju da prenose. Greška državnih organa ne podrazumeva „dozvolu“ za kršenje etičkih principa profesije.”

Na samom početku sva četiri medija na sličan objektivan način pišu o tragediji i fokus vesti je na dečaku i nesreći koja se dogodila. Problematično je to što se odmah, u prvim vestima, pojavljuje slika dečaka i njegovo ime i prezime.

Vremenom se fokus polako premešta na izjave roditelja, prvenstveno oca nastradalog dečaka, koji okrivljuje doktora i traži da se doktor sankcioniše. Bes i tuga porodice, jecaji majke i detalji iz života porodice polako stvaraju pritisak na javnost i vlast da se uradi nešto povodom ovog slučaja. Izjavu za medije daje i premijer Aleksandar Vučić: „Teške greške se događaju i lično sam tražio od ministra Lončara poseban angažman. Poslednja opomena ministru zdravlja i svim drugima. Znam, dešava se svuda u svetu, ali u Srbiji ne sme više da se desi!”, rekao je premijer. Izjavu je potom dao i ministar zdravlja Zlatibor Lončar koji je naglasio da je Ministarstvo zdravlja uputilo zdravstvenu inspekciju u Opštu bolnicu u Loznici kako bi se utvrdilo da li je bilo propusta lekara tokom lečenja osmogodišnjaka.

Prva prelomna tačka slučaja je kad doktor uzima odsustvo. U *Kuriru* se pojavljuje naslov „POTERA ZA DOKTOROM: Ortoped osumnjičen za smrt dečaka (8) nestao bez traga!” a u *Blicu* „SMRT DEČAKA IZ LOZNICE Niko ne zna gde je doktor koji je lečio malog Radenka”. U naslovima kao i u samim tekstovima implicira se da doktor beži zbog toga što je kriv za smrt dečaka.

Slede vesti sa sahrane, slike kako porodica tuguje, priče koje utiču na emocije u kojima dečakovi sugrađani podižu bilbord u spomen dečaka. Novine obiluju dramatičnim naslovima kao što su „PORUKE KOJE SLAMAJU SRCE: Drugari malog Radenka (8) ostavili crteže na grobu” u *Kuriru*, „TUGA U PORODICI DEČAKA IZ LOZNICE „Srce nam je prepuklo, da nemamo ćerkicu naš život više ne bi imao smisla” u *Blicu*; „Bolni vrisak Zorice Nikodinović zaparao nebo: Koliko te majka voli sine!” u *Večernjim novostima*, „SAHRANA MALOG RADENKA NIKODINOVIĆA: PLAČE MAJKA, LOZNICA, SRBIJA, NEBO... Joj Rade, čedo moje... Joj, Rade, sine!” u *Informeru*. Takođe se pojavljuju vesti u kojima drugari preminulog dečaka, ostavljaju crteže na grobu, a sve to prate izjave roditelja koji su sigurni da je lekar pogrešio i da je potrebno da u što kraćem roku bude kažnjen.

Posle utvrđenih propusta, Ministarstvo zdravlja naložilo je da se smene direktorka lozničke bolnice i načelnik hirurgije. Ministar zdravlja Lončar dodao je da će se odmah sastati sa direktorima svih kliničkih centara u Beogradu i da će od njih zahtevati da borave po nekoliko dana u lokalnim bolnicama, kako bi utvrdili stanje i eventualno počeli da rešavaju probleme u njima. Pokrenut je postupak i saslušani su lekari i roditelji dečaka, a 11 direktora opštih bolnica je smenjeno kao posledica ovog slučaja. Posle pritisaka roditelja i javnosti zbog činjenice da se lekar posle isteka godišnjeg odmora vratio na posao, bolnica je odlučila da ortoped neće raditi dok traje postupak.

Građani Loznice izrazili su nezadovoljstvo u protestnoj šetnji u tom gradu i zatražili da se sankcionišu odgovorni za smrt osmogodišnjaka. Ubrzo potom podneta je krivična prijava protiv lekara, koji je izgubio i mesto u Upravnom odboru bolnice po nalogu ministra zdravlja, ali je vraćen na posao s tim što ne radi više sa ljudima.

Ovaj slučaj specifičan je po tome što su roditelji obavestili medije o nesreći dečaka, koji su to neprofesionalno iskoristili i narušili privatnost porodice, ne samo objavljivanjem slike i imena dečaka već i detaljnim izveštavanjem sa sahrane. Posle toga otišli su i korak dalje i prekršili i pretpostavku nevinosti lekara oslanjajući se samo na izjave roditelja.

Svakako da postoje i sličnosti i razlike u izveštavanju četiri analizirana medija. Svi su napravili propust odmah na početku nepoštovanjem novinarskog kodeksa. Prekršili su i pretpostavku nevinosti lekara i pravo na privatnost dečaka i samim tim ušli u uzorak projekta. Međutim, *Blic* i *Večernje novosti* su dosta objektivnije i profesionalnije uradili posao u odnosu na *Informer* i *Kurir* kojima su publicitet i skandalozne izjave bile prioritet, i tu se jasno vidi politika medija. Tako su se u *Kuriru* i *Informeru* pojavljivali naslovi kao što su: „DEČAK (8) UMRO OD SEPSE Očajni otac: Odrobijao bih lekara samo da nemam ćerkicu!"; „UŽASNO: Vrisak majke za malim Radenkom (8) parao nebo"; „LJUDI, DA LI STE VI NORMALNI?! Doktor Bojanić, osumnjičen za smrt malog Radenka, VRAĆEN NA POSAO!"; „ŠOKANTNO SVEDOČENJE DOKTORKE SA INSTITUTA ZA MAJKU I DETE: Čuli smo kako šušti gas ispod Radenkove rane!"; „DOKTOR O SMRTI MALOG RADENKA: Nisam ja, krivi su pedijatri! RODITELJI: Laže, u oči ne sme da nas pogleda!”

Posle ovakvih naslova i interpretacija događaja, preuveličavanjem i dodavanja epitea *Kurir* i *Informer* osudili su doktora i pre nego što je postupak počeo. Ovim se, da podsetimo, krši član 73. *Zakona o javnom informisanju i medijima* koji kaže:

„U cilju zaštite ljudskog dostojanstva, kao i nezavisnosti, ugleda i nepristrasnosti suda ili drugog nadležnog organa, niko se u mediju ne sme označiti učinioem kažnjivog dela, odnosno oglasiti krivim ili odgovornim pre pravosnažnosti odluke suda.”

Naslovi u *Blicu* i *Večernjim novostima* bili su umereniji i objektivniji, a evo i konkretnog poređenja: „ISTRAGA SMRTI DEČAKA Roditelji više od tri sata davali izjavu u policiji” prenosi *Blic*, dok u *Kuriru* naslov na vest sa istim povodom izgleda ovako „SMRT MALOG RADENKA (8) Očajni roditelji: Bilo je strašno, kao da nam je sin ponovo umirao!”

Slične, nekad iste slike pojavljivale su se u svim medijima, s tim što su puno zastupljenije slike roditelja u *Kuriru* u odnosu na druge medije.

U *Informeru* se od samog početka nedvosmisleno implicira krivica lekara, *Kurir* malo blaže prenosi vesti, dok *Blic* i *Večernje novosti* tek posle određenog vremena počinju da spominju doktora u negativnom kontekstu, ali i dalje dosta objektivnije.

Večernje novosti su jedini medij koji često istraži i drugu stranu i ukoliko ne mogu da razgovaraju direktno sa doktorom, kontaktiraju nekog drugog stručnjaka u toj oblasti ili analiziraju situaciju iz drugog ugla.

Zanimljivi su komentari na sajtovima medija jer je u njima vidljivo kako je javnost reagovala i kako se neprofesionalno izveštavanje reflektovalo na čitaoce, koji su posle pročitanih tekstova ostavljali komentare u kojima se krši pretpostavka nevinosti i širi govor mržnje. Jedan od komentatora na sajtu *Informera* piše: „Kad ubijete skota rešiće se problemi u zdravstvu!”. Nešto je blaža osuda u komentaru na portalu *Večernjih novosti*: „Možemo mi osuđivati koliko hoćemo, ljudi rade svoj posao, pa kao i svi ponekad ili pogreše ili ne uspeju sticajem nesrećnih okolnosti. Jedina je razlika što u hirurgiji i medicini ima mrtvih”.

Ljudi nisu svesni moći medija, a novinari svesno ili nesvesno ignorišu posledice svog rada. U ovom konkretnom slučaju to je bilo razbijanje prozora na bolnici,²¹ i nije otišlo dalje od pretnji, ali da li će sutra rulja linčovati lekara na koga mediji upiru prstom, ili će njegovu decu u školi vršnjaci maltretirati kako im je tata ubica. Nadam se da ne, ali je opasan put kojim su se određeni mediji zaputili. Potrebno je da se podigne svest ljudi u profesiji da se ovakve stvari ne bi dešavale i da se ne bi kršila osnovna ljudska prava. Sramno je da se ovakve tragedije koriste za političku propagandu i podizanje tiraža požutelih medija.

21 <https://www.srbijadanas.com/vesti/srbija/besni-na-doktore-razlupana-bolnica-u-loznici-u-kojoj-je-primljen-decak-8-koji-je-umro-od-sepse-2016-10-10>

Izveštavanje medija o ubistvu Jelene Marjanović

Lana Nanovski

Jelena Marjanović, poznatija kao pevačica „Granda” Jelena Jeca Kršmanović, nestala je 2. aprila 2016. godine u Borči, u naselju Crvenka. Mediji su počeli sa izveštavanjem o ovom događaju već nekoliko sati nakon njenog nestanka²². Posle policijske potrage koja je trajala više od dvadeset sati, policija je pronašla telo i ubrzo je utvrđeno da je Jelena Marjanović ubijena udarcima tupim predmetom u glavu.

Pre analize medijskog sadržaja koji se odnosi na ubistvo Jelene Marjanović, kako bi se bolje razumeo kontekst, potrebno je razmotriti dva značajna pitanja. Prvo pitanje se odnosi na političku situaciju u vreme nestanka i smrti Jelene Marjanović. Naime, Jelena Marjanović je nestala tri nedelje pred parlamentarne, pokrajinske i lokalne izbore, koji su bili zakazani za 24. april 2016. godine. Deo javnosti smatrao je da detaljno izveštavanje o nestanku, a zatim i smrti pevačice predstavlja odvracanje pažnje javnosti sa aktuelne političke situacije i predstojećih izbora. Drugo pitanje odnosi se na pravo na privatnost Jelene Marjanović kao žrtve i prava na privatnost njenih srodnika.

Zakon o javnom informisanju i medijima u čl. 82. st. 1. predviđa da se informacija iz privatnog života može objaviti bez pristanka lica na koje se odnosi ako u konkretnom slučaju interes javnosti da se upozna sa informacijom, odnosno zapisom, preteže u odnosu na interes da se spreči objavljivanje. U st. 2. istog člana Zakona o javnom informisanju precizirano je kada se smatra da interes javnosti da se upozna sa informacijom preteže u odnosu na interes da se spreči objavljivanje informacije iz privatnog života. Između ostalog, to su slučajevi kada se informacija, odnosno zapis, odnosi na ličnost, pojavu ili događaj od interesa za javnost i kada je lice svojim javnim izjavama, odnosno ponašanjem u privatnom, porodičnom ili profesionalnom životu privuklo pažnju javnosti i na taj način dalo povoda za objavljivanje informacije, odnosno zapisa. Članom 73. istog zakona propisano je da se u cilju zaštite ljudskog dostojanstva, kao i nezavisnosti, ugleda i nepristrasnosti suda ili drugog nadležnog organa, niko u mediju ne sme označiti učinioem kažnjivog dela, odnosno oglasiti krivim ili odgovornim pre pravnosnažnosti odluke suda.

Kodeks novinara Srbije propisuje dužnost novinara da poštuje i štiti prava i dostojanstvo

22 <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:598719-POTRAGA-ZA-PEVACICOM-GRANDA-Jelena-Marjanovic-nestala-dok-je-trcala-u-Borci-sumnja-se-na-otmicu;> <http://www.blic.rs/vesti/hronika/nestala-pevacica-dramaticna-potruga-za-jelenom-marjanovic-cela-borca-na-nogama/3y51p8w> ;

janstvo dece, žrtava zločina, osoba sa hendikepom i drugih ugroženih grupa, kao i dužnost da poštuje privatnost, dostojanstvo i integritet ljudi o kojima piše. Međutim, i Kodeksom je propisano da je pravo na privatnost suženo kada je reč o javnim ličnostima. Kodeksom je takođe propisano i da je novinar dužan da poštuje pravilo pretpostavke nevinosti i da ne sme nikoga proglasiti krivim do izricanja sudske presude. Pre nesrećnog događaja pevačica nije bila u velikoj meri poznata široj javnosti, a vesti o njenoj smrti nisu bile povezane sa poslom kojim se bavila. Imajući sve to u vidu, interes javnosti da zna detalje o njenoj smrti nije bio pretežniji od prava na privatnost i dostojanstvo žrtve.

Od kada se saznalo da je pevačica nestala, a zatim i da je ubijena, mediji su, uz svakodnevne povrede pretpostavke nevinosti i povrede prava na privatnost žrtve i njene porodice, detaljno izveštavali o ovom slučaju. Među prvim vestima koje su objavljene po nestanku Jelene Marjanović, *Kurir* je prekršio pravo na privatnost majke Jelene Marjanović objavljujući da je: „došla na mesto nestanka i neprestano (je) plakala”, kao i da je „Jelenina majka (je) tek pre nekoliko dana izašla iz bolnice”²³.

Nakon ubistva počinje medijska „licitacija” potencijalnim izvršiocima ubistva, uz svakodnevna kršenja pretpostavke nevinosti. Pozivajući se na neimenovani izvor iz istrage, *Informer* je povredio pretpostavku nevinosti Zorana Marjanovića sledećom objavom: „suviše je tu nelogičnosti da bismo tek tako mogli da otklonimo sumnju sa Zorana”. U istoj vesti u posebnoj rubrici „detalji koji terete Zorana” objavljena je lista podataka koji navodno čine Zorana Marjanovića sumnjivim²⁴.

Osim Zorana Marjanovića, kao potencijalni ubica figurirao je i njegov otac pa je tako u *Kuriru* objavljen tekst kojim je povređena pretpostavka nevinosti: „Jelena Marjanović ubijena u svojoj kući?! Svekar pao na poligrafu!”²⁵

Mediji kao ubice pominju i braću Rojko, pa tako *Kurir*, navodeći njihova imena i prezimena, ali i lokaciju njihove kuće i objavljuje vest pod naslovom: „Svirepo ubistvo Jelene: Niko ne zna gde je Nebojša Rojko, policija i dalje traga”²⁶. O braći Rojko *Blic* objavljuje vest pod sledećim naslovom: „Istraga o ubistvu zvezde Granda. Ko su Igor i Nebojša Rojko, beskrupulozna braća iz Borče?”²⁷. U tekstu je citiran nepoznati izvor

23 <http://www.kurir.rs/crna-hronika/nestala-zena-u-crvenki-otisla-da-trci-i-nije-se-vratila-clanak-2202383>

24 <http://www.informer.rs/vesti/hronika/65045/NAJVECA-MISTERIJA-UBISTVA-PEVACICE-JOS-NIJE-RESENA-Muz-znao-Jelena-mrtva-pre-nego-sto-pronadjena>

25 <http://www.kurir.rs/crna-hronika/jelena-marjanovic-ubijena-u-svojoj-kuci-svekar-pao-na-poligrafu-clanak-2222427>

26 <http://www.kurir.rs/crna-hronika/svirepo-ubistvo-jelene-niko-ne-zna-gde-je-nebojsa-rojko-policija-i-dalje-traga-clanak-2211601>

27 <http://www.blic.rs/vesti/hronika/istraga-o-ubistvu-zvezde-granda-ko-su-igor-i-nebojsa-rojko-beskrupulozna-braca-iz/7dgpw01>

koji navodi da su braća Rojko „nasilnici, razbojnici, narkomani... Sve najgore...“²⁸. Navedenim izveštavanjem o braći Rojko došlo je do kršenja pretpostavke nevinosti ali i prava na privatnost“.

Sahrana Jelene Marjanović izazvala je takođe veliku pažnju javnosti, a izveštavanje medija sa sahrane dovelo je do kršenja prava na privatnost.

Kurir i *Informer* objavljuju detaljne izveštaje sa sahrane, navode kojim rečima su se članovi porodice opraštali od pokojne, ko je sve bio prisutan, takođe su vesti propraćene sa više fotografija sahrane. *Kurir* tako objavljuje reči majke Jelene Marjanović: „Zar i ti da me ostaviš, Zoki moj, šta ćemo mi bez nje? Kaži majci pošalji mi znak da znam ko mi te je uzeo“²⁹. *Informer* objavljuje detaljan izveštaj sa sahrane pod naslovom: „Sahranjena Jelena Marjanović! Majka: Ne zatrpavajte je, šta će mala Jana bez tebe!“³⁰

Povodom izveštavanja medija u vezi sa ubistvom Jelene Marjanović, raspravljao je i Savet za štampu koji je svojim odlukama utvrdio niz povreda Kodeksa novinara Srbije među kojima su nepoštovanje pretpostavke nevinosti i nepoštovanje prava na privatnost. Prilikom donošenja odluka, analizirano je preko 150 tekstova na temu ubistva Jelene Marjanovića, a u odlukama je pomenuto samo nekoliko reprezentativnih.

Odlukom Saveta za štampu od 30.6.2016. godine protiv dnevnog lista *Kurir*, utvrđeno je da su u tekstovima „Policija otkrila ko je ubio Jelenu“, „Pronađen Jelenin ubica, hapšenje pitanje dana“, „Jelenina ćerka videla ubistvo?“, „Mala Jana rekla policiji: Dogodilo se nešto strašno“, „Tri člana porodice umešana u ubistvo?“, „Porodicu odali mobilni telefoni, lagali gde su bili za vreme ubistva“ i „Jelena ubijena u svojoj kući“, objavljenim 10, 12, 13, 14. i 15. aprila 2016. godine, učinjene povrede, između ostalog, pretpostavke nevinosti i prava na privatnost porodice. U navedenoj odluci Savet za štampu je istakao: „Istina je da postoji i interes javnosti da se ubistvo što pre reši, ali to ne znači da novinari treba da rade posao istražnih organa, tužilaštva i suda. Pritom je naročito neprihvatljivo da mediji, kršeći pretpostavku nevinosti, iz dana u dan optužuju više ljudi za ubistvo ili saučesništvo u zločinu“. Osim toga, u Odluci se navodi je Komisija „posebno problematičnim ocenila narušavanje privatnosti i dostojanstva deteta, ćerke pokojne Jelene, čiji će život, nažalost, zauvek biti obeležen onim što je o njoj objavljeno. Komisija zato smatra da je ono što je *Kurir* objavio u tekstu „Mala Jana

28 <http://www.blic.rs/vesti/hronika/istraga-o-ubistvu-zvezde-granda-ko-su-igor-i-nebojsa-rojko-beskrupulozna-braca-iz/7dgpw01>

29 <http://www.kurir.rs/crna-hronika/sahrana-ubijene-jelene-porodica-krenula-do-kapele-clanak-2209755>

30 <http://www.informer.rs/vesti/hronika/65070/VIDEO-FOTO-SAHRAJENJA-JELENA-MARJANOVIC-Majka-zatrpavajte-mala-Jana-tebe>

rekla policiji: Dogodilo se nešto strašno” posebno težak prekršaj Kodeksa³¹.

Javnu opomenu Savet za štampu je uputio *Srpskom telegrafu* zbog tekstova „Uhapšen muž ubijene pevačice! Na saslušanju nije ni suzu pustio! Hladan kao špricer na pitanja o ubistvu”, „Sve laži muža ubijene Jelene” i „Hapse celu porodicu Marjanović”, objavljenim 5, 18. i 22. aprila 2016. godine. U obrazloženju odluke je ponovljeno da je neprihvatljivo „da mediji, kršeći pretpostavku nevinosti, iz dana u dan optužuju više ljudi za ubistvo ili saučesništvo u zločinu”, kao i da ne postoji bilo kakav interes javnosti da zna detalje iz života porodice³².

Savet za štampu je izrekao javnu opomenu i dnevnom listu *Informer* i to zbog tekstova: „Jelenin ubica skoro sigurno neko iz kuće”, „Jelenin muž pred hapšenjem” i „Zorice izvukli smo se, sve smo ih zaje*ali”, objavljenim 18. i 26. aprilai 4. maja 2016. godine. U obrazloženju odluke je navedeno da je list „praktično direktno optužio članove porodice Marjanović za ubistvo ili saučesništvo u zločinu, čime je prekršena odredba o obavezi poštovanje pretpostavke nevinosti”. Takođe, ponovljeni su i stavovi izrečeni u prethodnim odlukama u vezi sa nepostojanjem interesa javnosti za objavljivanje detalja iz privatnog života porodice³³.

Odlukom protiv dnevnog lista *Alo*, Savet za štampu je utvrdio da su tekstovima „Jelena ubijena u kući, pa izneta u tepihu!”, „Tepih krije istinu Jeleninog ubistva?!”, „Jelenin muž uhvaćen u laži”, „Ubicu traže među sedmoro bližnjih!”, „Steže se obruč oko ubice pevačice” i „Zoranov sin bio ludo zaljubljen u maćehu?”, objavljenim 15, 21. i 22. aprila i 17. maja 2016. godine, između ostalog, povređeni pretpostavka nevinosti i pravo na privatnost. Komisija je ponovila svoje prethodno zauzete stavove, a kao posebno problematično je istakla „narušavanje privatnosti i dostojanstva dece, kako ćerke pokojne Jelene, tako i maloletnog sina njenog muža, čiji će životi, nažalost, zauvek biti obeleženi onim što je o njima objavljeno. Komisija zato smatra da je ono što je *Alo* objavio u tekstu „Zoranov sin bio ludo zaljubljen u maćehu?” najteži od svih navedenih prekršaja Kodeksa, budući da je reč o ničim dokazivim spekulacijama koje mogu da upropaste život još maloletnog dečaka”³⁴.

Uprkos svemu, mediji su nastavili da izveštavaju o ovoj temi nesmanjenim intenzitetom, kršeći pretpostavku nevinosti i pravo na privatnost. Pravo na privatnost ćerke Jelene Marjanović, povređeno je i nakon više od sedam meseci od ubistva, tekstem *Kurira* pod naslovom: „Ćerka Jelene Marjanović shvatila sve: Nemam više ni mamu

31 <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/odluke/85/2016/07/11/1195/petar-jeremic-protiv-dnevnog-lista-kurir.html>

32 <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/odluke/85/2016/07/11/1193/petar-jeremic-protiv-dnevnog-lista-srpski-telegraf.html>

33 <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/odluke/85/2016/07/11/1191/petar-jeremic-protiv-dnevnog-lista-informer.html>

34 <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/odluke/85/2016/07/11/1189/petar-jeremic-protiv-dnevnog-lista-alo.html>

ni baku!”³⁵. Osim prava na privatnost, nastavljeno je i sa povredom pretpostavke nevinosti porodice Marjanović i to tekstom *Pressa* pod naslovom: „Sve se zna: Marjanovići u panici zbog...”³⁶.

Naše istraživanje pokazuje da u septembru i oktobru, kada je prikupljen materijal, mediji nisu prestali da krše pravo na privatnost učesnika događaja. Krajem septembra 2016. godine, mediji su se bavili zdravstvenim stanjem Zorice Krsmanović, majke Jelena Marjanović. *Informer* je tako objavio vest o poseti Zorana Marjanovića Zorici Krsmanović u kojoj je navedeno da je Zorica Krsmanović teško bolesna, u kojoj bolnici se nalazi a objavljena je i njena fotografija iz bolesničke postelje³⁷. Takođe, *Informer* je istog dana objavio vest o poseti Zorana Marjanovića Jeleninoj majci pod nazivom „Slomila je tuga! Majka Jelene Marjanović u teškom stanju! Prebačena na VMA! Ne može da govori!”³⁸ Pored informacija o zdravstvenom stanju Zorice Krsmanović, u vesti su objavljene i informacije o životu Jelenine ćerke Jane, nakon smrti majke. Navedenim vestima *Kurir* i *Informer* su nesumnjivo povredili pravo na privatnost Zorice Krsmanović i maloletne Jane Marjanović.

Početak oktobra 2016. godine bio je šestomesečni pomen Jeleni Marjanović koji su mediji vrlo detaljno ispratili. *Kurir*³⁹, *Informer*⁴⁰, *Blic*⁴¹ objavili su detaljne izveštaje sa pomenu, a vesti su praćene fotografijama prisutnih i komentarima ko se i kako ponašao na pomenu, čime je povređeno pravo na privatnost porodice Marjanović. *Informer* istog dana kada su objavljene vesti sa pomenu, objavljuje i vest o zdravstvenom stanju Zorice Krsmanović kojom povređuje njeno pravo na privatnost. U vesti je između ostalog navedeno: „Zorica je u teškom stanju, ne može uopšte da govori, teško se kreće. Lekari su nakon višenedeljne borbe odlučili da je puste kući. Bila je neko vreme i na intenzivnoj nezi – priča naš izvor blizak porodici Krsmanović. Zorica je najpre bila u Gradskoj bolnici, a potom je zbog pogoršanja zdravstvenog stanja prebačena na VMA.”⁴²

35 <http://www.kurir.rs/crna-hronika/cerka-jelene-marjanovic-shvatila-sve-nemam-vise-ni-mamu-ni-baku-clanak-2527855>

36 <http://www.pressonline.rs/info/hronika/387389/sve-se-zna-marjanovici-u-panici-zbog.html>

37 <http://www.kurir.rs/crna-hronika/jelenina-majka-kriticno-zet-zoran-zabrinut-sam-za-zoricu-ovo-su-preteski-trenuci-clanak-2459735>

38 <http://www.informer.rs/vesti/hronika/93504/SLOMILA-TUGA-Majka-Jelene-Marjanovic-teskom-stanju-Prebacena-VMA-MOZE-GOVORI>

39 <http://www.kurir.rs/crna-hronika/pomen-ubijenoj-jeleni-odgovora-ni-posle-pola-godine-muz-zoran-zubima-bih-odvukao-ubicu-u-policiju-clanak-2469423>

40 <http://www.informer.rs/vesti/hronika/94706/FOTO-SESTOMESECNI-POMEN-UBIJENOJ-JELENI-UBICA-JOS-SLOBODI-Muz-Zoran-ZIVOT-NAM-OBOJEN-CRNO>

41 <http://www.blic.rs/vesti/hronika/pola-godine-od-ubistva-pevacice-suprug-zubima-bih-odvukao-ubicu-u-policiju-ta-zver/s6jd47e>

42 <http://informer.rs/vesti/hronika/94808/LEKARI-VMA-NEMOCNI-MAJKA-UBIJENE-PEVACICE-VRACENA-KUCI-Rodjaci-ocajno>

Informer 7.10.2016. godine objavljuje vest pod nazivom „Kriminolog Nikolić zna ko je ubio Jelenu: U zločinu iz strasti ubica je muž ili ljubavnik!“⁴³ u kojoj prenosi delove intervjua koji je kriminolog Zlatko Nikolić dao za *Pink*. Prenoseći paušalne stavove kriminologa *Informer* je povredio pretpostavku nevinosti Zorana Marjanovića, supruga ubijene Jelene Marjanović.

Navodeći reči anonimnog izvora *Kurir*⁴⁴ objavljuje vest o strahu Zorana Marjanovića od napada Jeleninog ubice na porodicu Marjanović i o ponašanju Zorana Marjanovića više od pola godine nakon smrti Jelene Marjanović. U istoj vesti *Kurir* objavljuje i informaciju da je Zoranov otac Vladimir doživeo srčani napad. Na taj način pored prava na privatnost Zorana Marjanovića, povređeno je i pravo na privatnost Zoranovog oca Vladimira.

Smrt Jelene Marjanović predstavlja jednu od retkih tema kojom su se sprski mediji bavili toliko detaljno i toliko dugo. Prilikom izveštavanja, mediji su bez izuzetka činili povrede odredaba Zakona o javnom informisanju i medijima i odredaba Kodeksa novinara Srbije koje se odnose na obavezu poštovanja prava na privatnost i poštovanja pretpostavke nevinosti. Na takvo izveštavanje mediji su često bili podsticani i neodgovornim izjavama političara koji su smrt Jelene Marjanović koristili kako bi podigli sopstveni ugled i u svrhu političke kampanje. Sa druge strane, mediji su, pod izgovorom velikog interesovanja javnosti, smrt Jelene Marjanović iskoristili kako bi povećali svoje tiraže i na taj način stekli što veći profit.

znaju-kako-joj-olaksaju-muke

43 <http://www.informer.rs/vesti/hronika/96013/KRIMINOLOG-NIKOLIC-ZNA-UBIO-JELENU-zlocinu-strasti-ubica-MUZ-ILI-LJUBAVNIK>

44 <http://www.kurir.rs/crna-hronika/paranoja-zoran-marjanovic-strahujem-da-ce-ubica-oteti-moju-janu-clanak-2488741>

Medijsko izveštavanje o obljudi maloletnice iz Vranja

Dina Nedović

Slučaj obljudbe maloletnice iz Vranja našao se u žiži javnosti 7. oktobra 2016. kada je novinar *Vranjskih novina* objavio fotografije samog čina obljudbe nad maloletnikom. Na fotografijama se vide, zamagljenih lica, maloletna žrtva i okrivljeni ispred škole koju žrtva pohađa i već u prvim vestima mediji su izneli dovoljno podataka za identifikovanje maloletnog lica i okrivljenog, a kasnije su se bavili i porodicom maloletnice. Isti dan su preuzeli fotografije i nastavili da ih plasiraju u narednim vestima, a slučaj je ostao aktuelan i posle završetka prikupljanja uzorka medijskih tekstova za potrebe istraživanja. Od 20 onlajn tekstova, koji su objavljeni u periodu od 7. 10. 2016. do 18. 11. 2016, po osam su objavili *Blic* i *Kurir*, a po dva *Informer* i *Večernje novosti*. U štampanim izdanjima koje smo analizirali bilo je manje tekstova, sveukupno pet, od kojih je *Blic* objavio dva, a ostali mediji – *Večernje novosti*, *Kurir* i *Informer* po jedan.

Način na koji su mediji izveštavali o konkretnom slučaju kršio je niz članova iz Zakona o informisanju i medijima i Zakona o zaštiti podataka o ličnosti i Novinarski kodeks. U stavci 4 VII odeljka Novinarskog kodeksa, kojim se reguliše poštovanje privatnosti, piše: „Novinar je obavezan da osigura da dete ne bude ugroženo ili izloženo riziku zbog objavljivanja njegovog imena, fotografije ili snimka sa njegovim likom, kućom, zajednicom u kojoj živi ili prepoznatljivom okolinom“. Ova odredba u 25 tekstova je prekršena, uz kršenje i prava na privatnost njenih roditelja, prava na privatnost i pretpostavku nevinosti okrivljenog, a na koji način su to mediji radili biće prikazano u ovoj studiji.

Na sajtovima *Informera* i *Večernjih novosti* prve vesti objavljene su istog dana kada su fotografije izašle u javnost. Ova dva medija imala su identičan način izveštavanja. Za razliku od onlajn *Blica* i *Kurira*, objavili su dve vesti koje su pružale dovoljno podataka koje se ne mogu uvrstiti kao informacije javnog interesa već kao informacije koje su kršile privatnost oba lica i pretpostavku nevinosti osumnjičenog. Može se smatrati da je postojao pokušaj sakrivanja identiteta maloletnice, budući da su ponuđeni inicijali njenog imena, ali uz fotografije obljudbe, kao i informaciju da je fotografija snimljena ispred škole koju pohađa devojčica, to je sasvim dovoljno podataka da identitet bude razotkriven. Sakrivanje identiteta okrivljenog nije bio u opticaju već u drugoj vesti: *Informer* i *Večernje novosti* objavili su njegovo puno ime, godine, mesto zaposlenja i preuzete su njegove fotografije sa društvenih mreža. Od neimenovanih izvora dobijene informacije o njegovom privatnom životu koje su

predstavljene kao ekskluzivan dodatak i upotpunile su predstavu okrivljenog kao „pedofila, manijaka ili bolesnika“ kako su ga do tada mediji nazivali.

Jedino po čemu se *Infomer* razlikuje od *Večernjih novosti* jeste da je već u drugoj vesti naveo ime devojčice sa inicijalom prezimena, fotografijom gde su samo oči zamagljene, a dalje u tekstu izjavu majke čije je ime i prezime navedeno.

Slika 1. Fotografija uz tekst „Pedofil ni pred sudom ne odustaje od devojčice: Ja i Natalija (13) se volimo, oženiću je“ (*Infomer*, 10. oktobar 2016)

Ovaj potez se ne može tumačiti kao pokušaj sakrivanja identiteta zbog previše podataka koje su do tada mediji ponudili i logike da devojčica ima isto prezime kao i njena majka. Na ovaj način se krši član 77 Zakona o informisanju i medijima u kojem se navodi „U cilju zaštite slobodnog razvoja ličnosti maloletnika, posebno se mora voditi računa da sadržaj medija i način distribucije medija ne naškode moralnom, intelektualnom, emotivnom ili socijalnom razvoju maloletnika“, kao i stav 2. u članu 80: „Maloletnik se ne sme učiniti prepoznatljivim u informaciji koja može da povredi njegovo pravo ili interes“.

Pored zakona, mediji su na samom početku izveštavanja prekršili moralne i etičke standarde ne uzimajući u obzir odrastanje maloletnice u društvu koje je upoznato sa njenim slučajem i koje će verovatno imati predrasude o njoj tokom celog života, kao na to da će svako moći da pronađe informacije pretragom ključnih reči na internetu.

Dodatni problem predstavljaju podaci o zdravstvenom stanju devojčice, a dobijeni su od direktorke Centra za socijalni rad, a da i dalje nije poznat motiv direktorkine izjave koja se može protumačiti samo kao višak informacija koje nisu namenjene javnosti.

U Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti, u članu 16. navodi se da su podaci o zdravstvenom stanju naročito osetljivi podaci koji se ne smeju obrađivati bez pristanka, što podrazumeva da institucije ne smeju da pružaju informacije o ličnostima ako nemaju pristanak. Međutim, mediji pišu:

*U nemio slučaj uključeni smo od samog početka. Još od trenutka kada su nas roditelji, škola i policija obavestili o oblubi nad maloletnicom. Veoma je važno što su roditelji sa nama veoma dobro sarađivali. Uvek smo imali pravovremene povratne informacije. Stručna ekipa uradila je početnu procenu slučaja. Uključili smo stručni tim i spoljne saradnike. **Devojčica je bila u dispanzeru za mentalno zdravlje.** O svemu nas je njena majka redovno informisala. Postupaćemo po ovlašćenjima i zakonu. Sve je podređeno zaštiti devojčice od pedofila – **izjavila je za „Blic” direktorka Dragana Arsić.** (BLO_1310_6)*

U konkretnom slučaju mediji odaju utisak da su se udružili da imaju dva stila izveštavanja. Kao što su *Informer* i *Večernje novosti* pružale sličan, ako ne isti tretman slučaja, onlajn *Blic* i *Kurir* su takođe identično izveštavali. Imali su po osam objavljenih vesti, istog sadržaja, objavljene istih datuma i uglavnom su spinovali informacije koje su *Informer* i *Večernje novosti* u dve vesti objavili. Postoji određen model svih medija u načinu izveštavanja tačnije u načinu pristupa prema okrivljenom. U prvoj vesti nijedan medij nije imenovao ni okrivljenog ni žrtvu, ali je postojala fotografija oblube i podatak gde okrivljeni živi, kako bi već u sledećoj iznelo više nego dovoljno podataka o okrivljenom da njegova privatnost, koja je svakako bila ugrožena podacima iz prve vesti, već u drugoj ne postoji. Jedina razlika između medija je to što je *Blic*, pored objavljivanja fotografije, na sličan način kao *Informer* već u prvoj vesti otkrio identitet maloletnice jer je naveo školu i razred koji pohađa:

Prema nezvaničnim saznanjima ovaj muškarac uhapšen je nakon što su policiji dostavljene fotografije na kojima se vidi kako ljubi devojčicu, učenicu sedmog razreda ispred Osnovne škole Radoje Domanović.

Da li je bilo etički koristiti za izvor roditelje maloletne žrtve, kao i žrtvu i formirati izjave po želji, tačnije zloupotrebiti ih? A to su uradili i *Kurir* i *Blic* već u sledećoj vesti. Prema Kodeksu: „Izvori informacija s kojima novinar razgovara nisu uvek svesni moći medija i posledica koje njihove izjave mogu da imaju po njih lično, kao i po ljude o kojima govore. S novinarskom profesijom nespojiva je svesna zloupotreba, ali i nepažnja čija bi moguća posledica bila zloupotreba sagovornika“.

U vesti *Iskopala bih oči bolesniku: Ispovest majke devojčice koju je ispred škole ljubio pedofil* očigledno je da majka maloletne žrtve ne može da shvati moć medija i služi kao idealan izvor za priču o vezi njene ćerke sa okrivljenim ne shvatajući da je to

jedan od načina da se njihovoj porodici zađe u privatnost i da se zloupotrebe informacije. Informacija koju je 9.10. majka dala *Blicu*: „Prošle godine smo doživeli neviđen stres kada nam se u 15. godini udala starija ćerka, odmah posle osnovne škole“, u Kuriru istog dana je prenesena ovako: „Starija ćerka ima 15 godina i ona se udala mlada, ali sporazumno smo odobrili taj brak“ (*Obesila bih pedofila, zaveo je moje dete: Ispovest majke omljubljene devojčice iz Vranja*).

Blic je medij koji se najviše bavio ovim slučajem, sveukupno je objavio, u štampi i onlajn izdanju, 10 tekstova. Jedini medij koji je pored objavljivanja fotografije samog čina omljube, takođe preuzeo fotografiju sa profila okrivljenog na društvenoj mreži gde se vide i okrivljeni i maloletnica, i njenu privatnost „zaštiti“ stavljanjem zamagljenih očiju. Ovaj potez možda neće izgledati kao novitet među medijima budući da su iznova objavljivali fotografiju omljube, ali *Blicu* nije bila dovoljna jedna fotografija koja sasvim dovoljno razotkriva identitet maloletne žrtve već u vesti *Hoću da imamo bebū stravični predlozi pedofila iz Vranja devojčici koju je proganjao* objavljuje gore pomenutu fotografiju uz izjavu maloletnice, što je veoma problematično ako se uzme u obzir pitanje da li je postojalo odobrenje za preuzimanje i objavljivanje od strane okrivljenog i maloletne žrtve i da li je postojao razlog da se objavi još jedna fotografija koja može maloletnu žrtvu dodatno da kompromituje. U Smernicama za primenu Kodeksa novinara u onlajn okruženju piše: „Privatni podaci i zapisi, uključujući tu i privatne fotografije, video i druge zapise koje je privatna osoba objavila na društvenoj mreži ili drugoj platformi moguće je objavljivati samo uz prethodnu saglasnost te osobe, osim u slučajevima kada interes javnosti preteže nad pravom na privatnost, i to u meri u kojoj je to neophodno da se ostvari svrha izveštavanja“. Ova fotografija se definitivno nije ticala javnosti, niti se sa sigurnošću može reći da je dobijena saglasnost za njeno objavljivanje tako da njena uloga ne postoji već postoji tendencija daljeg zadiranja u privatnost okrivljenog i maloletne žrtve radi senzacionalizma.

Blic preuzima ulogu glasa razuma u vesti *Slučaj pedofila u Vranju: Mreža zaštite oko devojčice koju je proganjao manijak* (BLO_1310_6), jedan deo posvećuje izveštavanju o zaštiti maloletnice čija je privatnost ugrožena, opominjući da njena situacija ne sme da se zloupotrebi uprkos svom neprofesionalnom, senzacionalističkom izveštavanju koje je doprinelo istoj zloupotrebi informacija o kojoj se piše i koje su mesecima kružile među medijima i kršenju privatnosti maloletne žrtve i njene porodice. Veoma nelogičan potez jednog medija koji pored toga što je aktivno učestvovao od samog početka u kršenju niza zakone, prekršio je moralne ljudske standarde i etiku svoje profesije.

Iako su *Informer* i *Večernje novosti* nudili po kvantitetu manje vesti od *Blica* i *Kurira* količina informacija koju su ponudili je bila dovoljna za kršenje privatnosti maloletne žrtve, njene porodice, pretpostavke nevinosti i prava na privatnost okrivljenog i broj

vesti ne čini prva dva medija korektnijim u odnosu na druga dva. *Blic* i *Kurir* su se izdvojili po broju vesti i fotografijama okrivljenog, porodice maloletnice i činjenicom da je većina fotografija preuzeta sa društvenih mreža bez bilo čijeg pristanka što takođe predstavlja problem. Nesumnjivo je prekršena pretpostavka nevinosti i pravo na privatnost okrivljenog, ali privatnost maloletnice koja je tretirana kao roba za vest na neprofesionalnom nivou novinarstva posle senzacionalističkog izveštavanja o slučaju obljuje je nepostojeća i zato je izdvojen citat iz Novinarskog kodeksa: „Novinar je obavezan da osigura da dete ne bude ugroženo ili izloženo riziku zbog objavljivanja njegovog imena, fotografije ili snimka sa njegovim likom, kućom, zajednicom u kojoj živi ili prepoznatljivom okolinom“. Koliko su uopšte shvatili ozbiljnost svoje profesije i poštovanja kodeksa u sferi privatnosti i zaštite maloletnog lica, prikazano je ovim slučajem kao i imaginarna razlika između tabloida i polutabloida gde polutabloid *Blic* prednjači u broju vesti, a i u senzacionalističkom izveštavanju.

Prilozi

UPITNIK O NAČINU KOMUNIKACIJE SA MEDIJIMA

PRVI DEO

anonimno - nosiocima javnotužilačke funkcije koji nisu na poslovima PR, niti postupaju po informacijama od javnog značaja

1. U kom javnom tužilaštvu radite?
 - Osnovnom javnom tužilaštvu
 - Višem javnom tužilaštvu
 - Apelacionom javnom tužilaštvu

2. Da li smatrate da građani imaju poverenja u rad tužilaštva?
 - da, smatram da građani imaju puno poverenje u rad tužilaštva
 - smatram da građani nemaju dovoljno poverenje u rad tužilaštva
 - smatram da građani nemaju poverenje u rad tužilaštva

3. Ukoliko smatrate da građani nemaju dovoljno poverenje ili da nemaju uopšte poverenje u rad tužilaštva, šta vidite kao uzrok (moguće je zaokružiti više odgovora):
 - Nedovoljno dobra komunikacija sa medijima
 - tendenciozno netačno predstavljanje rada tužilaštva u medijima
 - netačno predstavljanje rada tužilaštva u medijima
 - novinari nemaju dovoljno znanja o radu tužilaštva i relevantnim procesnim institutima
 - ništa od navedenog, već _____
 - ne znam

4. Da li mislite da je tužilaštvo u dovoljnoj meri i na adekvatan način otvoreno prema javnosti:
 - jeste, u dovoljnoj meri i na adekvatan način
 - tužilaštvo je previše otvoreno ka javnosti
 - tužilaštvo nije na adekvatan način otvoreno prema javnosti
 - tužilaštvo nije u dovoljnoj meri otvoreno prema javnosti

5. Da li mislite da su podaci o ličnosti građana u tužilaštvu zaštićeni?
 - - jesu u potpunosti
 - - jesu samo delimično
 - - nisu zaštićeni jer nema adekvatnih procedura
 - - nisu zaštićeni zato što se procedure ne poštuju u potpunosti
 - - nisam siguran šta se sve smatra podatkom o ličnosti

6. Da li smatrate da se mediji direktno „mešaju u istragu“ kroz izveštavanje o imeni-
ma osumnjičenih, izjava svedoka i slično?
 - da, smatram da je to česta pojava i da se na taj način utiče na tok istrage
 - da, smatram da se to dešava, ali nije zabrinjavajuće
 - ne, mislim da mediji ne izveštavaju na taj način

7. Da li su se u medijima pojavljivale informacije iz premeta a da te informacije nije
novinarima dao niko iz tužilaštva zvanično?
 - - da, to se često dešava
 - - da, dešava se, ali retko
 - - ne, nisam primetio/la takvu pojavu

8. Gde, po Vašem mišljenju, najviše „cure“ informacije?
 - - u policiji
 - - u tužilaštvu
 - - na strani odbrane
 - - negde drugo _____

9. Da li „curenje“ informacija ugrožava fer suđenje i pretpostavku nevinosti?
 - da, uvek
 - da, ponekad
 - ne, nikada

10. Da li objavljene informacije o toku postupka u predmetima utiču na Vas, ukoliko
ste obrađivač predmeta?
 - ne, ni na koji način
 - da, ne osećam se prijatno kada je predmet medijski praćen
 - da, osećam kao da sam pod pritiskom javnosti

11. Da li smatrate da mediji poštuju pretpostavku nevinosti?
 - da, mediji uvek poštuju pretpostavku nevinosti
 - mediji uglavnom poštuju pretpostavku nevinosti
 - mediji uglavnom ne poštuju pretpostavku nevinosti
 - mediji uopšte ne poštuju pretpostavku nevinosti

12. Da li u Vašem tužilaštvu postoji osoba koja je zadužena za komunikaciju sa me-
dijima?
 - da
 - ne
 - neznam

13. Da li ste upozati sa dokumentima kojima je regulisan slobodan pristup informacijama od javnog značaja u tužilaštvu (Pravilnik o pristupu informacijama od javnog značaja i Komunikaciona strategija)?
- da, jesam
 - ne, nisam imao/la priliku da se sa tim aktima upoznam
14. Da li mislite da bi bolja obuka nosilaca javnotužilačke funkcije o komunikaciji sa medijima delimično unapredila poverenje građana u rad javnog tužilaštva?
- da, mislim da sigurno postoje neke profesionalne veštine koje treba imati u komunikaciji sa medijima
 - ne
 - ne, mislim da je problem u novinarima, a ne tužiocima
 - neznam
15. Kakvu komunikaciju sa medijima treba da ima tužilaštvo, po Vašem mišljenju:
- tužilaštvo treba da izbegava komunikaciju sa medijima
 - tužilaštvo treba da daje što manje informacija medijima
 - tužilaštvo je u obavezi da informiše javnost, ali moguće je dati samo one informacije kojima se ne ugrožava vođenje postupka
16. Da li smatrate da je tužilaštvo često pasivno u odnosu prema medijima?
- ne, nije pasivno
 - da, smatram da je potrebna aktivnija uloga tužilaštva
17. Da li smatrate da je tužilaštvo nekada trebalo da demantuje neku informaciju, ali to nije učinjeno?
- - da, takvi slučajevi su česti
 - - da, ali to se dešava retko
 - - ne
 -

Zahvaljujemo Vam na strpljenju!

DRUGI DEO

anonimno – nosiocima javnotužilačke funkcije koji su na poslovima PR ili koji postupaju po informacijama od javnog značaja

1. U kom javnom tužilaštvu radite?
 - Osnovnom javnom tužilaštvu
 - Višem javnom tužilaštvu
 - Apelacionom javnom tužilaštvu

2. Da li smatrate da građani imaju poverenja u rad tužilaštva?
 - da, smatram da građani imaju puno poverenje u rad tužilaštva
 - smatram da građani nemaju dovoljno poverenje u rad tužilaštva
 - smatram da građani nemaju poverenje u rad tužilaštva

3. Ukoliko smatrate da građani nemaju dovoljno poverenje ili da nemaju uopšte poverenje u rad tužilaštva, šta vidite kao uzrok (moguće je zaokružiti više odgovora):
 - Nedovoljno dobra komunikacija sa medijima
 - tendenciozno netačno predstavljanje rada tužilaštva u medijima
 - netačno predstavljanje rada tužilaštva u medijima
 - novinari nemaju dovoljno znanja o radu tužilaštva i relevantnim procesnim institutima
 - ništa o dnavedenog, već _____
 - ne znam

4. Da li mislite da je tužilaštvo u dovoljnoj meri i na adekvatan način otvoreno prema javnosti?
 - jeste, u dovoljnoj meri i na adekvatan način
 - tužilaštvo je previše otvoreno ka javnosti
 - tužilaštvo nije na adekvatan način otvoreno prema javnosti
 - tužilaštvo nije u dovoljnoj meri otvoreno prema javnosti

5. Da li mislite da su podaci o ličnosti građana u tužilaštvu zaštićeni?
 - jesu u potpunosti
 - jesu samo delimično
 - nisu zaštićeni jer nema adekvatnih procedura
 - nisu zaštićeni zato što se procedure ne poštuju u potpunosti
 - nisam siguran šta se sve smatra podatkom o ličnosti

6. Da li smatrate da se mediji direktno „mešaju u istragu“ kroz izveštavanje o imeni-
ma osumnjičenih, izjava svedoka i slično?
 - da, smatram da je to česta pojava i da se na taj način utiče na tok istrage
 - da, smatram da se to dešava, ali nije zabrinjavajuće
 - ne, mislim da mediji ne izveštavaju na taj način

7. Da li su se u medijima pojavljivale informacije iz premeta a da te informacije nije
novinarima dao niko iz tužilaštva zvanično?
 - da, to se često dešava
 - da, dešava se, aliretko
 - ne, nisam primetio/la takvu pojavu

8. Gde, po Vašem mišljenju, najviše „cure“ informacije?
 - u policiji
 - u tužilaštvu
 - na strani odbrane
 - negde drugo _____

9. Šta je, po Vašem mišljenju, uzrok „curenja“ informacija (zaokružiti jednu ili više
opcija)?
 - nepažnja zaposlenih u policiji ili tužilaštvu
 - „prodaja“ informacija od strane zaposlenih u policiji ili tužilaštvu
 - nepažnja učesnika u postupku
 - namera odbrane da u medijima lažno predstavlja podatke iz predmeta
 - činjenica da su predmeti koji se nalaze u kancelarijama i na stolovima prak-
tično dostupni svima i svako od zaposlenih u tužilaštvu može da izvrši uvid u
bilo koji predmet

10. Da li „curenje“ informacija ugrožava fer suđenje i pretpostavku nevinosti?
 - da, uvek
 - da, ponekad
 - ne, nikada

11. Da li smatrate da mediji poštuju pretpostavku nevinosti?
 - da, mediji uvek poštuju pretpostavku nevinosti
 - mediji uglavnom poštuju pretpostavku nevinosti
 - mediji uglavnom ne poštuju pretpostavku nevinosti
 - mediji uopšte ne poštuju pretpostavku nevinosti

12. Da li ste upozati sa aktima kojima je regulisan slobodan pristup informacijama od javnog značaja u tužilaštvu (Pravilnik o pristupu informacijama od javnog značaja i Komunikaciona strategija)?
- da, jesam
 - ne, nisam imao/la priliku da se sa tim aktima upoznam
13. Ukoliko ste upoznati sa navedenim aktima, da li smatrate da ih treba unaprediti ili nešto u njima menjati?
- ne, ti akti su dobri i ne treba ih unapređivati ni menjati
 - da, potrebno ih je unaprediti ili menjati i moje primedbe ili predlozi su _____

 - da, potrebno ih je unaprediti ili menjati, ali ja sada ne želim da govorim o primedbama koje imam na te akte
 - ti akti nisu od velike koristi u svakodnevnom radu
14. Da li ste imali neku obuku koja se ticala: komuniakcije sa medijima, davanja informacija od javnog značaja ili o podataka o ličnosti?
- imao/la sam obuku za sve navedeno i smatram da mi je ta obuka pomogla
 - imao/la sam obuku samo za deo navedenog (navesti šta: _____
_____) i smatram da mi je obuka pomogla
 - imao/la sam obuku samo za deo navedenog (navesti šta: _____
_____) i smatram da mi je obuka nije mnogo pomogla
 - nisam imao/la nikakvu obuku
15. Da li smatrate da Vam je sada potrebna neka obuka u pogledu navedenog?
- Da, obuka za _____
 - Ne, nije mi potrebna
16. Da li smatrate da je tužilaštvo često pasivno u odnosu prema medijima?
- ne, nije pasivno
 - da, smatram da je potrebna aktivnija uloga tužilaštva
17. Da li smatrate da je tužilaštvo nekada trebalo da demantuje neku informaciju, ali to nije učinjeno?
- da, takvi slučajevi su česti
 - da, ali to se dešava retko
 - ne

18. Da li ste, kao osoba zadužena za PR ili informacije od javnog značaja, potpuno samostalni u odlučivanju o tome da li će informacija biti data javnosti i na koji način?
- da, to radim uvek potpuno samostalno
 - uglavnom radim potpuno samostalno, ali kada su „delikatniji“ predmeti u pitanju konsultujem se sa (zaokružiti jedan ili više odgovora) – neposredno višim tužiocem; - tužiocem; - kolegama; - kolegom koji je obrađivač predmeta
 - smatram da nisam samostalan u svom radu, jer komunikacija sa javnošću uvek zavisi od odluke neposredno višeg javnog tužioca, odnosno viših tužilaca po hijerarhiji
19. Da li smatrate da postoje prodaje propusti u radu pisarnice u delu koji se tiče davanja informacija koje se mogu smatrati podacima o ličnosti:
- ne, smatram da pisarnica nikome ne daje podatke o ličnosti
 - da, smatram da se dešava da zaposleni u pisarnici odaju podatke o ličnosti, ali to ne čine namerno, već iz neznanja i loše organizacije posla
 - da, smatram da se dešava da zaposleni u pisarnici odaju podatke o ličnosti i da to čine svesno.
20. Da li pratite praksu Poverenika?
- da, redovno
 - da, s vremena na vreme
 - na žalost retko, jer ne stižem zbog obima posla
 - ne, smatram da mi praksa nije potrebna
21. Da li smatrate da su Vam potrebne dodatne smernice – instrukcije, uputstva ili preporuke o postupanju po zahtevima za informacije od javnog značaja, odnosno zaštiti podataka o ličnosti, ili uopšte u odnosu prema medijima?
- ne, propisi su jasni i lako se primenjuju
 - da, dobro bi došlo kada bi imao/la neke smernice u postupanju, to bi mi olakšalo postupanje.
22. Da li smatrate da je praksa tužilaštva ujednačena u pogledu postupanja po zahtevima za slobodan pristup informacijama od javnog značaja i podacima o ličnosti?
- smatram da je praksa potpuno ujednačena
 - smatram da je praksa prilično ujednačena
 - smatram da je praksa neujednačena
 - ne znam kakva je praksa drugih tužilaštava.

23. Da li između Vas, kao PR, odnosno lica zaduženog za informacije od javnog značaja i drugih kolega postoji koordinacija prilikom postupanja?
- da, uvek prethodno pričam sa kolegom koji je obrađivač predmeta ili drugim kolegama
 - da, postoji koordinacija kada je to potrebno, ali kada se radi o „rutinskim“ radnjama, nema potrebe da obaveštavam kolege
 - ne, smatram da moj deo posla mogu da radim i bez koordiniranja sa kolegama.
24. Kada postupate po zahtevima za slobodan pristup informacijama od javnog značaja, odnosno kada dajete izjave za medije, kojom prilikom se vrši anonimizacija (brisanje podataka o ličnosti), da li smatrate da bi bilo od koristi kada biste imali jasne kriterijume o tome na koji način se anonimizacija vrši:
- da, to je vrlo značajno, a ja se često pitam da li to radim na ispravan način
 - da, bilo bi korisno radi ujednačavanja prakse
 - ne, mislim da je Zakon jasan i da nisu potrebni nikakvi kriterijumi.
25. Ukoliko imate bilo kakav predlog za unapređenje rada u pogledu komunikacije sa javnošću i zaštite podataka o ličnosti, molimo Vas da ga iznesete. _____

Zahvaljujemo Vam na strpljenju!

KODNI LIST: PRAVO NA PRIVATNOST I PRETPOSTAVKU NEVINOSTI

Šifra teksta ili priloga

1. Naziv medija
2. Datum
3. U tekstu se krši:
 1. Pretpostavka nevinosti
 2. Pravo na privatnost
 3. Oba prava

Napomena: Opcija 3. **Oba prava** se odnosi i na 1) kada mediji izveštavaju o dve osobe, jednoj krše pravo na privatnost a drugoj pretpostavku nevinosti i 2) kada se nekom običnom građaninu (a ne javnoj ličnosti) navede ime uz kršenje prava na pretpostavku nevinosti. Npr. *Sima Simić izazvao saobraćajnu nesreću.*

4. Da li se tekst nalazi i na naslovnoj strani?
 1. Da
 2. Ne
5. Da li se u naslovu krši pretpostavka nevinosti?
 1. Da
 2. Ne

Napomena: Ako se u naslovu navodi da je neko izvršio neko delo (npr. *Sima Simić ukrao tri miliona*) kodira se kao **1. Da** čak i ako je nastavak teksta korektan i ima sve ograde.

Ako u naslovu nema imena a u nastavku teksta je identitet prikriven (npr. S.S.) onda se kodira kao **2. Ne** (npr. ako stoji samo *Ukrao tri miliona*)

Ako u naslovu nema imena ali postoji inkriminišući glagol (ubio, pokrao isl), a u tekstu se navodi ime osumnjičenog onda kodiramo kao **1. Da**.

6. Da li se u naslovu navode privatni podaci?
 1. Da
 2. Ne

Napomena: Ako se navode samo naročito osetljivi podaci (zdravstveno stanje, etnicitet, prethodna dela) i ako se navodi ime maloletne osobe onda je odgovor **1. Da**.

Ako se navodi ime osobe čija pretpostavka nevinosti se krši (npr. ako naslov glasi: *Petar Petrović opljačkao trafikku*) onda ime ne tretiramo kao privatni podatak. Osim ako Petar Petrović nije u nastavku teksta označen kao maloletnik.

Važi isto pravilo kao za pitanje 5. Ako je naslov npr. *Oboleo od hepatitisa*, a u nastavku teksta se navodi puno ime i prezime, onda je odgovor **1. Da**.

7. Veličina teksta

1. Kratak (*do jednog pasusa*)
2. Srednji (*do 4 pasusa*)
3. Veliki (*5 i više pasusa*)

8. Autorstvo teksta

1. Nema, nije naznačeno
2. Puno ime novinara (npr. *Petar Petrović ili P. Petrović*)
3. Inicijali novinara (npr. *PP*)
4. Novinska agencija (npr. *Beta, Fonet*)
5. Drugi medij (preneto iz drugog medija)
6. Višestruko autorstvo (ako stoji inicijal novinara i agencija, ili ako stoji drugi medij i agencija i tome slično)

9. Lokacija (moguće više odgovora)

1. Beograd
2. Novi Sad
3. Niš
4. Kragujevac
5. Kruševac
6. Valjevo
7. Subotica
8. Drugi grad (navesti koji):
9. Nije navedeno

Napomena: Čak i ako nema jasne oznake, treba da se oslonite na ono što je u tekstu. Npr. ako spominje Viši sud u Beogradu onda kodiramo pod **1**.

Ako lokacija nije jasno označena, a ako se „radnja“ vesti dešava na dva mesta, onda se navode obe lokacije.

10. Broj lica čija prava su ugrožena:

1. Jedno
2. Dvoje
3. Troje
4. Više od troje

Napomena: Pri odabiru teksta trebalo bi da vidite čije pravo je ugroženo. Nekada tekst može biti o više osoba, ali samo jedna može biti sporna.

Ako je istoj osobi ugroženo i pravo na privatnost i pretpostavka nevinosti, i dalje se vodi kao jedna osoba.

11. Lica čija prava su prekršena su:

1. Javne ličnosti
2. Žrtve: odrasli
3. Žrtve: maloletnici
4. Osumnjičeni: odrasli
5. Osumnjičeni: maloletnici
6. Porodica, rodbina, prijatelji i drugi iz okoline (napisati šta od navedenog)

Napomena: Ako u tekstu ima više od jednog lica, onda treba uneti broj 1 u svaku od ćelija. Ako ima više lica onda se njihov tačan broj unosi u tabelu (recimo ako se unose dve maloletne žrtve onda se broj 2 unosi u liniji 2. Žrtve maloletnici).

12. Vrsta objavljenog podatka:

1. puno ime i prezime
2. adresa
3. prethodna dela (od ranije poznat policiji isl)
4. zdravstveno stanje
5. primanje socijalne pomoći
6. etnička pripadnost, rasa ili veroispovest
7. drugi podaci iz privatnog života (navesti koji)

Napomena: U ovom pitanju treba da unesete sve čega ima u tekstu za sva lica čija prava su ugrožena. Kao i u prethodnom pitanju ako se neki podatak pojavljuje više puta, unosi se odgovarajući broj (2, 3, 4). I kada se radi o jednoj osobi, mogu biti objavljena dva podatka. Recimo, može biti i ime i prezime i zdravstveno stanje. U tabeli se onda obeležava i jedno i drugo.

Ako se radi o ugroženoj pretpostavci nevinosti onda se po pravilu navodi ime i prezime.

Pod drugim podacima iz privatnog života misli se na primer na to sa kime se neko družio, da li je imao ljubavnicu, vanbračnu decu, da li u bolnici čita Čomskog ili Ule-meka i slično. Ove podatke unosite u napomene.

Za decu za koju su dati samo inicijali a onda imena roditelja staviti 7. Drugi podaci iz privatnog života u vidu broja, a onda u napomei dodati obrazloženje.

Kategoriju 6. o etničkoj pripadnosti, rasi ili veroispovest koristiti samo ako je nečiji etnicitet (rasa, veroispovest) neopravdano naglašen kao uzrok što je neko bio žrtva ili objašnjenje za to što je neko osumnjičeni (npr. *Romski dečak opljačkao trafiku*). Dakle, vrlo restriktivno je koristimo.

13. Vizuelna identifikacija

1. Ne postoji
2. Postoji vizuelna identifikacija javne ličnosti
3. Postoji vizuelna identifikacija žrtve: maloletnika
4. Postoji vizuelna identifikacija žrtve: odraslog
5. Postoji vizuelna identifikacija osumnjičenog: maloletnika
6. Postoji vizuelna identifikacija osumnjičenog: odraslog
7. Postoji vizuelna identifikacija porodice, rodbine, komšiluka

Napomena: Ukoliko niste sigurni ko se nalazi na snimku ili fotografiji onda kodirajte kao 1. Ne postoji.

I u ovom pitanju može da bude prisutno više kategorija. Dakle, da postoji i snimak žrtve i okrivljenog. U tabeli onda unosite oba.

Ako u pitanju 17. Da li postoji fotografija odgovorite da je nema, onda nemojte popunjavati pitanje 18. Rubrika 18.1. Nema, nije naznačeno treba da bude rezervisana samo za slučajeve kada postoji foto/video a ne znamo kako je i odakle pribavljena.

14. Izvor (potpis) fotografije (snimka)

1. Nema, nije naznačeno
2. Fotoreporter ili snimatelj
3. Agencija
4. Drugi medij (preneto iz drugog medija)
5. Nalog na internetskim društvenim mrežama
6. Drugo

Napomena: I ovde možete izabrati više kategorija.

Ispod fotografija u štampanim i onlajn medijima po pravilu se nalazi potpis koji objašnjava koje na slici. Uz taj potpis se nalazi i podatak o izvoru. Fotoreporter može biti identifikovan na različite načine: P.P., P. Petrović ili Petar Petrović. U sva tri slučaja radi se o 2. Fotoreporter ili snimatelj.

TV je specifičan jer se nikad ne navodi ime snimatelja. Ako se radi o TV prilogu (snimak sa događaja) onda se kodira kao 2. Fotoreporter ili snimatelj.

Ako u pitanju 17. Da li postoji fotografija odgovorite da je nema, onda nemojte popunjavati pitanje 18. Rubrika 18.1. Nema, nije naznačeno treba da bude rezervisana samo za slučajeve kada postoji foto/video a ne znamo kako je i odakle pribavljena.

15. Imenovani izvori informacija

1. Nema
2. Policija
3. Sudstvo
4. Tužilaštvo
5. Branilac
6. Zdravstvena ustanova
7. Obrazovna ustanova
8. Centar za socijalni rad
9. Rodbina
10. Komšije
11. Prijatelji
12. Poslodavci
13. Drugi (navesti ko):

Napomena: Imenovani izvori su oni koji su identifikovani imenom i prezimenom, ili funkcijom koja je jedinstvena, npr. načelnik novosadske policije, predsednik suda u Beogradu).

Navesti sve zvanične izvore koji se u tekstu pojavljuju bez obzira na to da li su izvori ti koji krše nečije pravo.

Može da se pojavi više izvora, sve ih treba uneti u tabelu

16. Neimenovani izvori informacija

1. Nema
2. Policija
3. Sudstvo
4. Tužilaštvo

5. Branilac
6. Zdravstvena ustanova
7. Obrazovna ustanova
8. Centar za socijalni rad
9. Rodbina
10. Komšije
11. Prijatelji
12. Poslodavci
13. Izvori bliski istrazi
14. Drugi (navesti ko):

Napomena: Izvori koji nisu identifikovani imenom i prezimenom, ni funkcijom, npr. Iz izvora bliskih policiji, sagovornik iz tužilaštva.

Ako u tekstu stoje *izvori bliski istrazi* onda ne znamo da li se radi o policiji ili tužilaštvu, pa kodiramo kao 13.

Navesti sve nezvanične izvore koji se u tekstu pojavljuju bez obzira na to da li su oni ti koji krše nečije pravo.

Može da se pojavi više izvora, sve ih treba uneti u tabelu

17. Napomena

Navesti zašto je tekst uključen u analizu. Šta je sve u njemu problematično?

Organizacija **Partneri za demokratske promene Srbija (Partneri Srbija)** bavi se unapređenjem vladavine prava, prevencijom i alternativnim rešavanjem sukoba, razvojem demokratije i zaštitom ljudskih prava. Partneri Srbija sprovode projekte u oblasti medijacije, reforme pravnog sistema, informacija od javnog značaja i zaštite podataka o ličnosti, anti-diskriminacije i anti-korupcije, i pružaju usluge medijacije, besplatne pravne pomoći, treninga, coaching-a, konsaltinga, kao i istraživanja, analitike i pisanja zakonodavnih predloga u ovim i drugim oblastima.

www.partners-serbia.org